

## บทที่ 2

### เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อเป็นพื้นฐานในการวิจัยเรื่อง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมในภาพในหนังสือการ์ตูน กับพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีต่อความเข้าใจในการอ่านของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผู้วิจัยจึง ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำเสนอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้คือ

1. หนังสือการ์ตูน
  - 1.1 ความหมายของการ์ตูนและหนังสือการ์ตูน
  - 1.2 ประวัติและวิวัฒนาการหนังสือการ์ตูน
  - 1.3 ประเภทของหนังสือการ์ตูน
  - 1.4 บทบาทของหนังสือการ์ตูนที่มีต่อการเรียนการสอน
  - 1.5 หลักเกณฑ์ในการสร้างหนังสือการ์ตูน
    - 1.5.1 ความสนใจในการอ่านหนังสือของเด็ก
    - 1.5.2 องค์ประกอบในการสร้างหนังสือการ์ตูน
2. การรับรู้กับการแปลความหมาย
3. วัฒนธรรม
  - 3.1 ความหมายและความสำคัญของวัฒนธรรม
  - 3.2 องค์ประกอบของวัฒนธรรมที่ใช้ในการวิจัย
4. ความสัมพันธ์ระหว่างการการ์ตูนกับการศึกษา
5. ความสัมพันธ์ระหว่างการการ์ตูนกับวัฒนธรรม
6. ความสัมพันธ์ระหว่างการการ์ตูน การศึกษา และวัฒนธรรม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

## หนังสือการ์ตูน

การ์ตูน (Cartoon) จัดเป็นวัสดุหลายเส้นที่แสดงสัญลักษณ์ของบุคคล แนวความคิด หรือสถานการณ์ โดยให้ผู้ชมเกิดอารมณ์ขันสะใจหรือสะเทือนใจ ส่วนจะทำให้เกิดความรู้สึกมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความคิด และความสามารถของผู้เขียนการ์ตูน

ต่างประเทศใช้คำที่มีความหมายว่า การ์ตูน 2 คำคือคำว่า Cartoon ซึ่งหมายถึง ภาพล้อเลียนโดยทั่ว ๆ ไป และคำว่า Comic ซึ่งหมายถึงการ์ตูนเรื่อง คือ การ์ตูนที่จัดเป็น เรื่องราว โดยใช้ภาพต่อเนื่องกันหลายภาพ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะครุศาสตร์, 2523) แต่ในเมืองไทยนิยมเรียกเพียงคำว่า การ์ตูนเพียงคำเดียว

### ความหมายของการ์ตูนและหนังสือการ์ตูน

การ์ตูนเรื่อง หรือ Comic นี้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

จรุณี เพชรมณี (2523) กล่าวว่า เป็นภาพการ์ตูนที่วาดขึ้นอย่างง่าย ๆ ไม่เน้น รายละเอียด เรียงต่อกันเป็นชุดและถ้อยคำบรรยายประกอบตามเนื้อเรื่อง

วิริยะ สิริสิงห์ (2524) ให้ความหมายว่า เป็นการเล่าเรื่องด้วยภาพ ซึ่งในแต่ละ ภาพจะต้องมีการเรียงลำดับการกระทำตามลำดับก่อนและหลัง

ฉวีวรรณ คูหาภินันท์ (2527) ได้กล่าวถึงความหมายว่า เป็นการเล่าเรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ต่อเนื่องกันไปตามลำดับโดยใช้ภาพการ์ตูน

สมิตรา ทรงลัดด์ (2530) ให้ความหมายว่า การ์ตูนธรรมดาหลาย ๆ ภาพ ซึ่งจัด ลำดับเรื่องราวให้สัมพันธ์ต่อเนื่องกันเป็นเรื่องราวอย่างสมบูรณ์

ปยุต เงากระจ่าง (2531) ให้นิยามว่า เป็นชุดของภาพวาดที่แสดงเรื่องราวหรือ ข่าวสารต่าง ๆ ซึ่งให้ทั้งความขบขันสนุกสนาน และช่วยให้เกิดความเข้าใจในเรื่องหรือ เหตุการณ์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่มักเป็นภาพวาดที่เกินเลยไปจากความจริงและมีคำพูดประกอบ

ชอร์ส (Shores, 1960) ให้ความหมายว่า เป็นภาพวาด สัญลักษณ์ภาพล้อเลียน หรือเสียดสีบุคคล สถานที่ สิ่งของ หรือเรื่องราวที่น่าสนใจในปัจจุบัน

วิททิช และชูเลอร์ (Wittich & Schuller, 1962) ได้อธิบายว่าเป็นรูปแบบของ ภาพการ์ตูนที่มีบุคลิกเดียวกัน แสดงบทบาทเป็นเรื่องราวต่อเนื่องกัน ที่เขียนขึ้นเพื่อให้ เข้าใจ ความคิดหรือเรื่องราวต่าง ๆ และยังก่อให้เกิดอารมณ์ซับซ้อนด้วย

สรุปแล้ว การ์ตูนจึงหมายถึง ภาพที่วาดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ ให้ผิดเพี้ยนไปจาก ความจริง ในการวาดก็วาดอย่างง่าย ๆ โดยแต่ละภาพมีความหมายสัมพันธ์กันและคงบุคลิกของ ตัวละครไว้ได้เหมือนกัน นำมาเรียงลำดับต่อเนื่องกันเป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์อย่างสมบูรณ์ (สังเขต นาคไพจิตร, 2530)

ด้วยเหตุนี้ หนังสือการ์ตูน จึงหมายถึง หนังสือที่นำเอาภาพการ์ตูน หรือการ์ตูนเรื่อง มาพิมพ์รวมเป็นเล่ม โดยมีการลำดับเนื้อหาและเรื่องราวต่อเนื่องกันตามลำดับก่อนและหลัง ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง

#### ประวัติและวิวัฒนาการของการ์ตูน

การ์ตูนมีขึ้นครั้งแรกราวศตวรรษที่ 16 จากการค้นคว้าของนักโบราณคดีได้พบ ภาพเขียนการ์ตูนตามฝาผนัง กำแพง หรือสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในสมัยแรกการ์ตูนมักจะวาดลงบน กระดาษหรือผ้าใบขนาดใหญ่ หรือเขียนบนผนังปูน เชื่อกันว่าผู้เขียนการ์ตูนคนแรกนั้น เขียน เพื่อล้อเลียนสังคม ซึ่งปัจจุบันเรียกภาพล้อการเมือง และหนังสือ Punch ถือว่าเป็นหนังสือที่ ตีพิมพ์เรื่องขบขันและการ์ตูนเป็นเล่มแรกในประเทศอังกฤษ

การ์ตูนได้พัฒนาไปเรื่อย ๆ และเริ่มมีประโยชน์สนทนาเข้าไปช่วยให้ขบขันขึ้น ต้น ศตวรรษที่ 20 เริ่มมีนักเขียนการ์ตูนที่มีชื่อเสียง ได้แก่ วอลท์ ดิสนีย์ ซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังทั่วโลก หลังสงครามโลกครั้งที่สอง การ์ตูนเรื่องได้รับความนิยมมากขึ้น และเรื่องที่ได้รับการนิยมนิยมสูงสุด ได้แก่ Andy (สังเขต นาคไพจิตร, 2530)

#### การ์ตูนในประเทศไทย

ประเทศไทยเรามีการเขียนภาพการ์ตูนมานานแล้ว แต่คำว่าการ์ตูนยังเป็น ศัพท์ใหม่ที่ไม่มีใครรู้จัก จึงเรียกกันว่า รูปตลก ตั้งแต่รัชสมัยในรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 มี จิตรกรเอก คือ ชรว อินโช่ง จะวาดภาพแล้วสอดแทรกอารมณ์ขันไว้ด้วย ซึ่งเป็นลักษณะ หนึ่งของภาพการ์ตูนนั่นเอง จนกระทั่งในรัชสมัยของรัชกาลที่ 6 มีการพัฒนาสิ่งพิมพ์ใน ประเทศ

การ์ตูนจึงเริ่มเป็นที่รู้จัก ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงสนพระทัยการวาดภาพการ์ตูนมาก จึงทรงส่ง เสริม และชักชวนให้คนไทยหันมาสนใจวาดภาพการ์ตูนกันอย่างจริงจัง ในรัชสมัยนี้จึงมีนักเขียนภาพการ์ตูนล้อการเมืองขึ้นเป็นคนแรกคือ ชุนปฎิภาคพิมพ์ลิขิต (เปล่ง ไตรปิ่น) อีกทั้งพระองค์เองทรงเขียนภาพการ์ตูนล้อขุนนาง และบุคคลต่าง ๆ จำนวนมาก

ต่อมารัชสมัยในรัชกาลที่ 7 วงการการ์ตูนเริ่มซบเซาลง เนื่องจากเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี พ.ศ. 2475 การ์ตูน เริ่มกลับมา มีบทบาทอีกวาระหนึ่ง และเริ่มมีกฎหมายควบคุมเพื่อไม่ให้การเขียนการ์ตูนเกินเลยขอบเขตเกินไป จึงเป็นเหตุให้นักเรียนการ์ตูนหันไปให้ความสนใจการเขียนการ์ตูนแบบอื่น ๆ แทนการ์ตูนล้อการเมือง

จากนั้นอาจเรียกได้ว่า เป็นยุคทองของการ์ตูนไทย เพราะมีการ์ตูนรูปแบบใหม่ ๆ นำมาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม และเกิดนักเขียนการ์ตูนที่มีชื่อเสียงในยุคนี้หลายคน เช่น

1. สวัสดิ์ จูฑะรพ เป็นนักวาดภาพที่ดัดแปลงตัวการ์ตูนมาจากวรรณคดีไทยมีตัวเอกคือ ชุนหมื่น

2. จำนงค์ รอดอริ มีการ์ตูนตัวเอกคือ ระเด่นลันได

3. ฉันท สวรรณบุญย์ ถือได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกการ์ตูนสำหรับเด็กเป็นคนแรกของไทย ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยก็เริ่มมีนักเขียนการ์ตูนที่ปลุกความหวังให้วงการการ์ตูนไทยอีกครั้ง ได้แก่

1. ประยูร จรรยาวงษ์ ซึ่งถือว่าเป็นราชาการ์ตูนของไทย

2. เหม เวชกร

3. นิมล กาฬสีห์ ได้ออกหนังสือชื่อตุ๊กตา ออกมาจำหน่าย ซึ่งถือว่าเป็นหนังสือการ์ตูนเล่มแรกสำหรับเด็กโดยเฉพาะ

หนังสือการ์ตูนไทยได้วิวัฒนาการมาจนกระทั่งเป็นยุคที่หนังสือการ์ตูนสำหรับเด็กเฟื่องฟูมาก อยู่ในปี พ.ศ. 2491-2513 ยุคนี้ โรงพิมพ์คุรุสภาได้จัดทำหนังสือชั้น 2 ชุด คือ คลังนิยาย กับนิทานประทีปทอง เป็นที่นิยมของเด็กมาก จนกระทั่งเริ่มซบเซาลงอีกครั้ง เมื่ออิทธิพลของการ์ตูนจากต่างประเทศทั้งฝรั่งและญี่ปุ่น เข้ามามีบทบาท ดังนั้น แนวโน้มของ การ์ตูนเริ่มเปลี่ยนไปเป็นแนวอภินิหาร ลึกลับประหลาด และของวิเศษต่าง ๆ ฯลฯ แต่ก็ไม่ได้ได้รับความนิยมเท่าที่ควร



ต่อมาปี พ.ศ. 2522 เป็นปีเด็กสากล วงการหนังสือเด็กตื่นตัวขึ้นอีกครั้ง เริ่มมีสถาบันทางการศึกษา เปิดสอนวรรณกรรมสำหรับเด็ก มีสำนักพิมพ์ที่พิมพ์หนังสือสำหรับเด็ก โดยเฉพาะเกิดขึ้น และมีการจัดประกวดหนังสือสำหรับเด็กขึ้นทุก ๆ ปี ดังนั้นช่วงนี้หนังสือการ์ตูนภาพสำหรับเด็กจึงเฟื่องฟูมาก อย่างไรก็ตามหนังสือการ์ตูนในปัจจุบันที่มีอยู่มากมายก็ยังไม่ค่อยตรงกับความต้องการ และความสนใจของเด็ก ทั้งราคาก็แพง และเป็นการจัดทำเพื่อสนองตอบเฉพาะเด็กเล็กเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นในขณะนี้หนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นจึงดึงดูดความสนใจของเด็กวัยรุ่นไทยไปเป็นอันมาก เพราะมีให้เลือกซื้อเลือกอ่านมากมาย (ณรงค์ ทองปาน, 2528 ; บุญญา บุญยสุนทรกุล, 2527 ; สังเกต นาคไพจิตร, 2530 ; ลลิตา ยวนากร, 2532)

### ประเภทหนังสือการ์ตูน

ลาวรรณ โฉมเฉลา (2504) จำแนกประเภทหนังสือการ์ตูนที่มีจำหน่ายตามท้องตลาดในประเทศไทย มี 3 ลักษณะ

1. เป็นภาพแทรกในหน้าหนังสือพิมพ์รายวัน นิตยสารรายสัปดาห์ รายปักษ์และรายเดือน โดยมาเป็นเรื่องเกี่ยวกับเทพนิยาย นิทานไทย เรื่องในวรรณคดี เป็นต้น
2. เป็นรูปเล่มที่มีหลายเรื่อง หลายรส แบบเดียวกับนิตยสาร คือ มีการ์ตูนเรื่องยาวประจำฉบับ เรื่องสั้นจบเป็นตอน ๆ เรื่องตลกซ้ำซ้อนประกอบคำบรรยาย เรื่องผูกเป็นแบบสนทนาและอื่น ๆ ผสมกัน เช่น การ์ตูน หนูจำ เบบี ดักตา เป็นต้น

ซึ่งใกล้เคียงกับ นิพนธ์ ศุขปริดี (2517) และ Kinder (1959) ที่จำแนกไว้ดังนี้

1. Comic Book หรือ Funnies คือ การ์ตูนเรื่องที่เคยลงพิมพ์ในหนังสือต่าง ๆ มาแล้ว นำมาพิมพ์รวมเล่มอีกครั้ง ซึ่งแบ่งเป็น
  - 1.1 ชนิดที่มีข้อความบรรยายไว้ข้างบน หรือล่างภาพ
  - 1.2 ชนิดบรรจุคำพูดลงในภาพ
2. Comic strips นิยมเรียกว่า การ์ตูนเป็นตอน หรือการ์ตูนช่องหมายถึงการ์ตูนเรื่องที่ถูกเขียน เขียนตอนละ 2-3 ภาพ ลงพิมพ์ในหนังสือรายวันติดต่อกันเป็นประจำ
3. Comic Magazing หมายถึง นิตยสาร หรือวารสารที่ตีพิมพ์การ์ตูนเรื่องซึ่งในเล่มจะมีการ์ตูนหลายเรื่อง หลายรส เช่นเดียวกับนิตยสาร

### บทบาทของหนังสือการ์ตูนที่มีต่อการเรียนการสอน

บรรดาสื่อการสอนที่นำมาใช้ในการเรียนการสอน หนังสือการ์ตูน เป็นสื่อการสอนประเภทหนึ่งที่มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ซึ่งเกี่ยวกับสื่อที่เป็นหนังสือการ์ตูนนี้ นิพนธ์ ศุขปรีดี (2518) ได้กล่าวว่า

หนังสือการ์ตูนประกอบการเรียนการสอน เป็นที่นิยมมากในหมู่นักเรียนและในความเป็นจริงนั้น หนังสือการ์ตูนเป็นสื่อราคาถูกลง เป็นรูปแบบหนึ่งของหนังสืออ่านที่เป็นสากล ซึ่งเด็กทุกคนต้องได้สัมผัสอย่างแน่นอน ไม่ช้าก็เร็ว ไม่ว่าจะเป็นเด็กเก่งหรือเด็กอ่อน

ในขณะที่เด็ก ๆ อ่านหนังสือการ์ตูนนั้นดูเหมือนว่า เขาจะไม่สนใจต่อสิ่งใดเลย (Frank, 1954) เด็กที่อ่านหนังสือการ์ตูนนั้นเขาจะอ่านด้วยตัวของเขาเอง เพื่อความรู้ ความสนุก เพลิดเพลิน ไม่มีใครสั่งหรือกำหนดให้เขาอ่าน (Larrick, 1954) และที่สำคัญที่สุดคือ การอ่านหนังสือการ์ตูนเป็นการนำไปสู่ความสนใจในการอ่านหนังสืออื่น ๆ (เจือ สตะเวทิน, 2510) และหนังสือการ์ตูนที่ดีจะช่วยในการอ่านของเด็ก (Schonell, 1961)

ดังนั้นจึงมีการนำเอาหนังสือการ์ตูนมาใช้เป็นสื่อการสอน โดยทำหนังสือประกอบหลักสูตรในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งนี้เพราะหนังสือการ์ตูนนั้นดูง่าย เข้าใจง่าย และเรียกร้องความสนใจของนักเรียนได้ดีกว่าหนังสือที่มีข้อความ และตัวอักษรเพียงอย่างเดียว (ชม ภูมิภาค, ม.ป.ป.)

### หลักการเลือกการ์ตูนในการนำไปประกอบการสอน

1. เลือกการ์ตูนที่เหมาะสมกับประสบการณ์ของผู้เรียน และสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของบทเรียน (ประมาณ ฮะกิมิ, 2521 ; ลัดดา ศุขปรีดี, 2523)
2. เลือกการ์ตูนที่ออกแบบง่าย ๆ มีลักษณะเฉพาะ เมื่อเห็นแล้วรู้ความหมายได้ทันที
3. เป็นการ์ตูนที่มีสัญลักษณ์ให้ความหมายชัดเจน เช่น วาดรูปดอกทานตะวัน ก็หมายถึง พรรคความหวังใหม่ เป็นต้น (ประมาณ ฮะกิมิ, 2521)
4. ใช้เป็นตัวนำเข้าสู่บทเรียน ประกอบคำอธิบายหรือสรุป

5. ใช้กับเด็กเป็นกลุ่มหรือรายบุคคล โดยเฉพาะเด็กเรียนช้าทำให้เรียนดีขึ้น  
(ลัดดา ศุภปรีย์, 2523)

#### ประโยชน์ของการตุ้มที่มีต่อการเรียนการสอน

1. ช่วยให้เกิดทักษะในการอ่านหนังสือ (จรุณฑ์ เพชรมณี, 2523 ; ทักษิ ดันหยง, 2525)
  2. ช่วยให้เกิดรู้จักเก็บใจความจากเรื่องและสามารถสรุปเรื่องราวจากการอ่านได้
  3. ช่วยให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (จรุณฑ์ เพชรมณี, 2523 ; ทักษิ ดันหยง, 2525 ; วนิดา จิงประสิทธิ์, 2526)
  4. ช่วยให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ (สมหญิง กลั่นศิริ, 2521)
  5. ช่วยให้เกิดความรอบรู้ทันต่อเหตุการณ์ เพราะการตุ้มมักจะสอดแทรกความรู้รอบตัวต่าง ๆ ไว้เสมอ (จรุณฑ์ เพชรมณี, 2523 ; ทักษิ ดันหยง, 2525)
  6. ช่วยเร้าใจและชี้ชวนให้เด็กเกิดความสนใจ ในการวาดภาพ (วนิดา จิงประสิทธิ์, 2526)
  7. เป็นเครื่องมือปลูกฝังความสนใจในการอ่าน (สมหญิง กลั่นศิริ, 2521 ; จรุณฑ์ เพชรมณี, 2523 ; ทักษิ ดันหยง, 2525 ; วนิดา จิงประสิทธิ์, 2526)
- จะเห็นได้ว่า การตุ้มใช้เป็นสื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนทุกฝ่ายควรสนใจศึกษาและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ แก่เด็กอย่างแท้จริง

#### หลักเกณฑ์ในการสร้างหนังสือการตุ้ม

เนื่องจากการตุ้มมีประสิทธิภาพในการเป็นสื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็ก และเพื่อให้เด็กได้รับประโยชน์จากหนังสือการตุ้ม เราจึงควรสนใจที่จะสร้างหนังสือการตุ้มให้มีคุณภาพดึงดูดความสนใจ และเหมาะสมกับเด็กในแต่ละวัน ซึ่งในการสร้างหนังสือการตุ้มที่เราจะต้องศึกษาปัจจัยต่าง ๆ เพื่อช่วยให้หนังสือนั้นสนองต่อความต้องการของเด็กได้มากที่สุด ซึ่งปัจจัยที่เราควรศึกษาได้แก่



1. ความสนใจในการอ่านหนังสือในแต่ละวัย
2. องค์ประกอบในการสร้างหนังสือ (สร้างเรื่องและภาพ)
3. การรับรู้และการแปลความหมายภาพ
4. ความแตกต่างทางพื้นฐานวัฒนธรรม

### ความสนใจในการอ่านหนังสือของเด็ก

เด็กถึงแม้จะมีความต้องการพื้นฐานเหมือน ๆ กัน คือ ต้องการความสำเร็จ มั่นคงปลอดภัย การเป็นเจ้าของ ต้องการการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และสุดท้ายคือ ต้องการความสุขจากสิ่งสุนทรีย์ต่าง ๆ เช่น การได้รับสิ่งที่ถูกใจ การได้ไปเที่ยว หรือแม้แต่การได้อ่านหนังสือที่สนุกสนาน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ความสนใจในสิ่งต่าง ๆ ก็ย่อมแตกต่างกันไปตามสิ่งแวดล้อม ประสบการณ์ และวัยวุฒิ ดังนั้นในเรื่องความสนใจในการอ่านหนังสือ ของเด็กแต่ละวัยย่อมแตกต่างกันไปด้วย (ประจักษ์เวช ดีวี, 2533)

สุพิศตรา ชุมเกต (2522) ได้จำแนกความสนใจในการอ่านหนังสือของเด็กตามอายุได้ดังนี้

ช่วยอายุ 2-5 ปี จัดเป็นเด็กเล็ก เนื้อเรื่องที่เหมาะสมสำหรับเด็กคือ เรื่องที่เกี่ยวกับเทพธิดาและสัตว์ เด็กในวัยนี้ ภาพประกอบ สีเส้นของภาพ ขนาดรูปเล่มของ หนังสือเป็นส่วนสำคัญที่จะดึงดูดใจเด็ก ๆ อยากรอ่านหนังสือ

เด็กที่ช่วยอายุ 6-8 ปี เด็กเริ่มอ่านหนังสือออก การรับรู้เนื้อเรื่องในหนังสือมีมากขึ้น แต่เนื้อเรื่องยังคงสั้น เด็กในวัยนี้สนใจเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ เทพนิยายและสัตว์เลื้อย

ช่วงอายุ 9-11 ปี ภาพประกอบและขนาดของหนังสือยังมีอิทธิพลต่อการเลือกอ่านหนังสือของเด็ก

เด็กเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ในช่วงอายุ 12-14 ปี เด็กเริ่มรับรู้เรื่องเกี่ยวกับนามธรรม ได้บ้าง อิทธิพลของหนังสือในด้านรูปเล่ม ขนาดของหนังสือ ตลอดจนภาพประกอบยังเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของเด็ก เนื้อเรื่องที่เหมาะสมของเด็กวัยนี้จะตรงกับประสบการณ์ ที่เด็กมีอยู่ จึงจะเร้าความสนใจให้เด็กอยากอ่าน

## องค์ประกอบในการสร้างหนังสือการ์ตูน

### 1. การสร้างเรื่องประกอบ

การสร้างเรื่อง ในส่วนของการสร้างเรื่องจะให้คุณภาพควรคำนึงถึง ได้แก่ การเสนอเนื้อหา วางเค้าโครงเรื่อง แกนเรื่อง และการใช้ภาษาเป็นสำคัญ

### การเสนอเนื้อหา

หนังสือการ์ตูน นอกจากจะมีภาพเป็นส่วนประกอบแล้ว เนื้อหาก็เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญเช่นกัน จากการสัมมนาเรื่อง การจัดทำหนังสือสำหรับเด็กของกรมสามัญศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2515) ได้กล่าวถึงเนื้อหาที่เหมาะสมในการจัดทำหนังสือสำหรับเด็กว่ามีวิธีการเสนอเนื้อหาอยู่สามรูปแบบ คือ

1. แบบบรรยาย (Narration) คือ แบบเสนอเรื่องราวติดต่อกันไป
2. แบบสนทนา (Dialogue) คือ แบบเสนอเรื่องราวโดยการสนทนาโต้ตอบ
3. แบบสนทนาพร้อมกับบรรยาย (Narration and Dialogue) คือการนำแบบบรรยายและแบบสนทนามาประยุกต์เข้าด้วยกัน

### 1. การบรรยาย (Narration)

การบรรยาย หมายถึง การบรรยายเรื่อง บรรยายฉาก บรรยายรายละเอียดหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้มองเห็นภาพพจน์ได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจน และการเขียนบทบรรยายนั้นเป็นการบรรยายให้ผู้อ่านได้รู้จักสิ่งต่าง ๆ อาจจะเป็นเรื่องที่อยู่รอบ ๆ ตัว หรือสภาพท้องถิ่นเป็นการใช้คำง่าย ๆ สำหรับเด็ก (ชลธิชา กลัดอยู่, 2517)

### 2. การสนทนา (Dialogue)

เปลื้อง ณ นคร (2507) ได้กล่าวถึงบทสนทนาว่า คือ ถ้อยคำที่ตัวละครได้พูดคุยกัน ซึ่งจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการดำเนินเรื่อง และจากด้วยและ

บทสนทนามีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจรายละเอียดในเรื่งนั้น การเขียนบทสนทนาจึงไม่ควรลืมว่าตัวละครนั้น คือ ผู้ดำเนินเรื่อง และตัวละครมีความรู้สึกและอารมณ์อย่างไรในขณะสนทนา

โดยทั่วไปบทสนทนาที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

1. มีความเป็นธรรมชาติ คือ มีลักษณะสมจริงกับชีวิตมากที่สุด
2. บทสนทนาที่ดีจะต้องใช้ภาษาให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงระดับการศึกษา อายุ สภาพสังคม และเพศ เป็นต้น
3. มีความคงที่ คือ บทสนทนาจะต้องสอดคล้องต่อเนื่องกันตลอดเรื่อง เพื่อให้การเล่าเรื่องเป็นไปโดยราบรื่น สม่่าเสมอ

นอกจากนี้ คาลาฮาน (Callahan, 1948) ได้กล่าวถึงบทสนทนาไว้ดังนี้

1. การสนทนาแต่ละบทจะช่วยในการสร้าง ฉากและอากัปกริยาของตัวละคร
2. บทสนทนาแต่ละตอนควรดำเนินเรื่องรวดเร็วหลีกเลี่ยงการวกวน
3. บทสนทนาที่ดีจะช่วยอธิบายการกระทำที่เกิดขึ้นในแต่ละฉาก
4. บทสนทนาจะช่วยให้การดำเนินเรื่อง การเปลี่ยนฉากสู่ฉากจะทำได้ อย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็วและเหมาะสม
5. บทสนทนาทำให้เกิดอารมณ์คล้อยตามเนื้อเรื่อง เกิดภาพพจน์เกี่ยวกับเวลา สถานที่และท้องเรื่อง
6. สถานการณ์และบรรยากาศสร้างได้ด้วยบทสนทนา

### 3. การสนทนาร่วมกับบรรยาย (Dialogue and narration)

การสนทนาร่วมกับบรรยาย หมายถึง การนำวิธีการบรรยายมาใช้ร่วมกับการสนทนาพร้อม ๆ กัน โดยการผูกเนื้อเรื่องเป็นโครงเรื่องที่ให้เกิดคล้อยตามด้วยการบรรยาย และมีตัวละครที่เจรจาสนทนา ได้ตอบบทตลอดเรื่อง

การเสนอเนื้อหาในแต่ละแบบนั้น ต่างมีข้อดีและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน การเสนอเนื้อหาแบบบรรยายทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพพจน์ที่ชัดเจน ผู้อ่านได้รับสาระสำคัญของเนื้อหาจากเรื่องทีอ่านอย่างละเอียดแจ่มแจ้ง (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2510) การเสนอเนื้อหาแบบสนทนาแต่ละบทจะช่วยให้การสร้างภาพพจน์ของฉากเหตุการณ์ และอากัป-กิริยาของตัวละครทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามเรื่อง อีกทั้งช่วยให้การดำเนินเรื่องเป็นไป ด้วยความรวดเร็วสนุกสนาน (Callahan, 1948) ส่วนการเสนอเนื้อหาแบบสนทนาย่วมกับ บรรยายจากงานวิจัยของ ดำเนิน ยอดมิ่ง (2525) ได้ศึกษาถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากหนังสือการ์ตูนที่มีวิธีเสนอเนื้อหาแตกต่างกัน โดยใช้เนื้อหาใน กลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต พบว่า หนังสือการ์ตูนที่เสนอเนื้อหาแบบผสมส่งผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนสูงกว่าทั้งแบบบรรยายและแบบสนทนา ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อรรถพงษ์ อันตะริกันท์ (2528)

### เค้าโครงเรื่อง

เค้าโครงเรื่องหรือเนื้อเรื่อง หมายถึง การวางลำดับหรือการทำให้เป็นเรื่องทั้งหมด ที่ดำเนินไปตั้งแต่ต้นเรื่องไปจนจบเรื่อง ซึ่งผูกเป็นเงื่อนปมปัญหา (Climax) หรืออุปสรรค (ข้อขัดแย้ง) เพื่อให้ตัวเอกของเรื่องประสบปัญหาที่ต้องขบคิด หาทางคลี่คลายปัญหาด้วยวิธี ต่าง ๆ เช่น ความรอบคอบมานะอดทน ความเฉลียวฉลาด (บันลือ พฤษวัน, 2521) ดังนั้น เนื้อเรื่องหรือโครงเรื่องจึงเป็นส่วนสำคัญที่สุดของหนังสือ เพราะหากเนื้อเรื่องดีแล้วย่อมดึงดูด ความสนใจของผู้อ่าน ให้เกิดความสนใจตื่นเต้นเร้าใจตลอดเวลา จนอยากอ่านอยากติดตาม ไปจนจบ

เมื่อเนื้อเรื่องมีความสำคัญมาก ดังนั้นจึงมีผู้กำหนดลักษณะที่ดีของ โครงเรื่องหรือ เนื้อเรื่องไว้ ดังต่อไปนี้

1. มีเนื้อหาต่อเนื่องกัน เป็นเรื่องราว มีเงื่อนปมโดยเน้นเป็นตอน ๆ ชวนให้ติดตาม (บันลือ พฤษวัน, 2521 ; ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์, 2523 ; จรุณห์ เพชรภูมิ, 2523)
2. ต้องมีเหตุผลเป็นไปตามธรรมชาติ สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม (บันลือ พฤษวัน, 2521 ; วิริยะ ลีรสิงห์, 2524 ; ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, 2527)

3. สอดคล้องกับรสนิยม สติปัญญา อารมณ์ ประสบการณ์ และภูมิหลังของเด็ก (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2523)
4. มีความยาวเหมาะสมกับวัยเด็ก (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2523 ; ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, 2527 ; รัตพร ชังธาดา, 2531)
5. มีความแปลกใหม่ (ลมูล รัตตากร, 2509 ; ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2523 ; Huck & Kuhn, 1977)
6. เนื้อเรื่องที่ตติงมีความสอดคล้องกับแกนของเรื่อง (ผาสุก มุทระเมธา, 2530)

### แกนของเรื่อง

แกนของเรื่อง หมายถึง แนวความคิดหรือจุดสำคัญที่จะเป็นตัวเชื่อมโยงเรื่องราวทั้งหมดเข้าด้วยกัน ซึ่งแนวความคิดหรือจุดสำคัญของเรื่องนี้จะปรากฏอยู่ตั้งแต่ต้นจนปลายเรื่อง (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2523) ซึ่งแกนของเรื่องนี้อาจแบ่งได้ 4 ชนิด คือ

1. แกนของเรื่องแสดงทัศนคติ เป็นแกนของเรื่องและผู้แต่งมุ่งเสนอหรือแสดงทัศนคติความคิดเห็นต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด
2. แกนของเรื่องแสดงอารมณ์ เป็นแกนของเรื่องและผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านรับรู้ความรู้สึกของตัวละครแล้วเกิดอารมณ์คล้ายตาม
3. แกนของเรื่องแสดงพฤติกรรม เป็นแกนของเรื่องที่มีมุ่งเสนอพฤติกรรมของตัวละครที่เกิดจากอารมณ์ความรู้สึก หรือความคิดเห็นที่มีต่อค่านิยมหรือคุณธรรม
4. แกนของเรื่องแสดงสภาพและเหตุการณ์ เป็นแกนของเรื่องที่มีมุ่งเสนอหรือแสดงสภาพบางอย่างหรือบางช่วงบางตอนของชีวิต

### แกนของเรื่องที่สมควรมีลักษณะดังนี้

1. มีแกนเรื่องเดียว แนวคิดเดียว เพื่อให้เด็กเข้าใจง่าย (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2523)
2. มีลักษณะตรงไปตรงมา ไม่ซับซ้อน (หทัย ดันหยง, 2525)



3. มีคุณธรรมที่มีคุณค่าเหมาะสมกับวัย ความรู้และประสบการณ์ของเด็ก (ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, 2527)

4. มีลักษณะสร้างสรรค์ แฝงคติธรรม (ลมุล รัตตากร, 2526)

### การใช้ภาษา

ภาษาในหนังสือการ์ตูน นับเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญควบคู่กับภาพประกอบในหนังสือการ์ตูนที่เดียว เพราะภาษาเป็นหนทางที่จะให้เด็กรู้เรื่องราวที่เขียน ในการดำเนินเรื่อง เรามักจะไม่ใช้คำบรรยายแต่เพียงอย่างเดียว แต่เรามักจะมีบทสนทนาแทรกอยู่ด้วย ซึ่งในบทสนทนา เรามักจะใช้ภาษาพูดเขียนลงไป ซึ่งเด็ก ๆ มักจะจดจำและนำไปใช้ตาม ดังนั้นถ้ามีการใช้อย่างผิด ๆ ก็ย่อมจะทำให้เด็ก ๆ เขียนหรือพูดภาษาไทยอย่างผิด ๆ ตามไปด้วย เราจึงควรระมัดระวังการใช้ภาษาทั้งในคำบรรยาย และคำในบทสนทนา (ผาสุก มุทเมธา, 2530)

### การใช้ภาษาที่ดีในหนังสือการ์ตูนควรมีลักษณะดังนี้

1. สอดคล้องกับเนื้อเรื่องในภาพประกอบ และบุคลิกภาพของตัวการ์ตูน (สมศักดิ์ ศรีมาโนชญ์, 2523)
2. เป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เหมาะสมกับวัยผู้อ่าน (ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, 2527)
3. ภาษาพูดง่าย ๆ สั้น ๆ ตรงไปตรงมา (สมศักดิ์ ศรีมาโนชญ์, 2523 ; วิริยะ ลีวิสิงห์, 2524)
4. เป็นภาษาสุภาพ (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2523 ; ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, 2527)
5. ตัวสะกด ตัวกาวินต์ และถ้อยคำถูกต้องตามระเบียบแบบแผน (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2523 ; สมศักดิ์ ศรีมาโนชญ์, 2523 ; วิริยะ ลีวิสิงห์, 2524)

## 2. การสร้างภาพประกอบ

ภาพประกอบ หมายถึง รูปภาพที่คู่กับเรื่องราวเพื่อให้เห็นเรื่องราวชัดเจนขึ้นในหนังสือการ์ตูน ภาพจะช่วยสร้างมโนภาพที่ทำให้เด็ก ๆ เกิดความรู้สึกรักคิดและสามารถติดตามเรื่องราวได้ง่าย และเมื่อเด็กเติบโตเข้าสู่วัยรุ่นจนอ่านหนังสือได้ดีสามารถสร้างจินตนาการได้เอง เพียงแต่อ่านจากตัวหนังสือ ภาพประกอบก็น่าจะไม่ใช้สิ่งจำเป็นอีกต่อไป แต่จากการวิจัยของ นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญต่างพบว่า ภาพประกอบในหนังสือยังคงเป็นสิ่งที่ยักรุ่นสนใจไม่น้อยกว่าเด็กเล็ก (ณรงค์ ทองปาน, 2526)

ภาพประกอบในหนังสือการ์ตูน ต้องเป็นภาพที่ให้ความรู้สึกรมีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง และใช้อธิบายเรื่องได้ ดังนั้นภาพประกอบในหนังสือการ์ตูนจึงเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งกับการเรียนรู้ของเด็ก

ภาพประกอบที่ดีในหนังสือการ์ตูนควรมีลักษณะดังนี้

1. ภาพกับเนื้อหา สอดคล้องกันกับเนื้อเรื่อง (บันลือ พลฤกษ์วัน, 2521 ; ณรงค์ ทองปาน, 2526 ; Huck & Kuhn, 1977)
2. ดูแล้วเข้าใจง่าย มีความหมายเป็นอย่างเดียว (ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์, 2523)
3. มีขนาดพอเหมาะ (บันลือ พลฤกษ์วัน, 2521 ; Huck & Kuhn, 1977)
4. ตัวการ์ตูน ควรมีบุคลิกที่แจ่มชัด เคลื่อนไหวในมุมต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติ และมีชีวิตชีวา (บันลือ พลฤกษ์วัน, 2521 ; ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์, 2523 ; จวีวรรณ คูหาภินันท์, 2527 ; รัถพร ชังธาดา, 2531)

การสร้างภาพประกอบหนังสือการ์ตูน จะเป็นภาพลักษณะใดก็ได้ แต่ที่สำคัญต้องเป็นภาพที่ให้ความรู้สึกรมีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหว สอดคล้องกับเรื่อง และใช้อธิบายเรื่องได้ การสร้างภาพมีหลักเกณฑ์ดังนี้ต่อไป (กำธร สติกรกุล, 2515 ; วิริยะ สิงสิริห์, 2524 ; ณรงค์ ทองปาน, 2526 ; สังเกต นาคไพจิตร, 2530 ; จินตนา ไบกาชชีย์, ม.ป.ป. ; รัถพร ชังธาดา, 2531)

ก. การจัดเรียงกรอบภาพในหนังสือการ์ตูนหนึ่งหน้า ควรเริ่มจากทางซ้ายไปขวา จากบนลงล่าง โดยอาศัยหลักว่า โดยปกติ สายตาจะตกลงบนหน้าขวามือก่อน

ข. ขนาดของภาพโดยทั่ว ๆ ไปเด็กจะชอบภาพที่มีขนาดใหญ่ และพบว่าเด็กระดับประถมศึกษาตอนปลาย และมัธยมศึกษาตอนต้นจะชอบภาพขนาดกลาง (ครึ่งหน้า) มากที่สุด (วุฒิ แตรสังข์, 2514)

ค. ลักษณะของภาพ ควรมีการจัดองค์ประกอบที่ดี สื่อความหมายชัดเจนและมีความคมชัด

ง. เป็นภาพง่าย ๆ แสดงเฉพาะลักษณะเด่น ๆ ไม่ซับซ้อนหรือแสดงส่วนละเอียดมากเกินไป และนอกจากนั้นสิ่งที่ควรคำนึงถึงสำหรับภาพการ์ตูนในเด็กมัธยมต้น คือ ประณีต ชบชั้น และสวยงาม

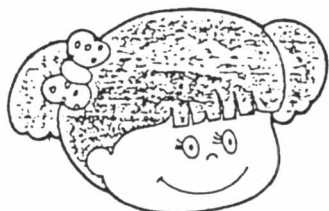
#### การเขียนภาพการ์ตูน

วนิดา จึงประสิทธิ์ (2526) ได้ให้หลักในการเขียนภาพการ์ตูนไว้ดังนี้

1. ศึกษารูปร่างลักษณะของสิ่งที่จะเขียน คือ ต้องมีความรู้ด้านสรีรวิทยาด้วย โดยรู้ลักษณะที่สำคัญเพียงบางส่วนที่ประกอบกันเป็นคนหรือสัตว์
2. ต้องสังเกตอัตราส่วนและสัดส่วนของรูปที่จะเขียน เช่น หน้ากว้างเป็น 2 ใน 3 ของความยาวหน้า ตาอยู่กึ่งกลาง หูยาวเท่าจมูก เป็นต้น แต่หากจะเขียนให้บิดเบือนเพื่อความตลกขบขันก็ใช้อัตราส่วนให้ผิดปกติไป
3. สังเกตการแสดงออกของอารมณ์ทางใบหน้า เพื่อให้ภาพการ์ตูนของเรา แสดงความรู้สึกออกมา เราสามารถทำได้โดยดัดแปลงรูปปากและตาให้เป็นไปตามความรู้สึกนั้น

ตัวอย่าง รูปภาพและตาที่แสดงความรู้สึกต่าง ๆ

ดีใจ



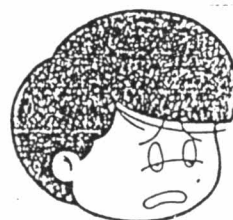
ไม่พอใจ



ตกใจ



ว่าวุ่นใจ



อนึ่งภาพประกอบในหนังสือการ์ตูนนอกจากจะมุ่งไปที่ตัวการ์ตูน แล้วยังมีการสร้างฉากและบรรยากาศ ที่จะเป็ภาพประกอบส่วนหลัง (Background) ซึ่งเป็นการสร้างสภาพการณ์ดำเนินชีวิตของตัวการ์ตูน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความรู้สึก การเปรียบเทียบให้เกิดอารมณ์ร่วมเสมือนผู้อ่านเข้าไปอยู่ในสภาพการณ์นั้น ๆ ด้วย เพราะการสร้างฉากและบรรยากาศที่ดีนั้น จะช่วยเสริมสร้างจินตนาการขณะที่ย่านได้อย่างกว้างขวาง อีกทั้งช่วยชดเชยส่วนที่เด็กขาดได้อย่างกว้างไกล (บันลือ พฤษวัน, 2521)

#### คุณภาพของหนังสือ

คุณภาพของหนังสือเป็นองค์ประกอบสุดท้ายที่จะเป็นตัวส่ง ให้หนังสือการ์ตูนนั้นเป็นหนังสือการ์ตูนที่ดียิ่งขึ้นไป ในเรื่องคุณภาพของหนังสือนี้มีตัวบ่งชี้ที่สำคัญดังนี้ (วิริยะ สิริสิงห์,

2524 ; นครศรี ทองปาน, 2526 ; รัตพร ชิงธาตา, 2531 ; เอนก รัตน์ปิยะภากรณ์, 2531 ; จินตนา ไบกาชویی, ม.ป.ป.)

1. ขนาดของหนังสือ หรือรูปเล่ม หมายถึง ขนาดกว้างและยาวของหนังสือแต่ละเล่ม ซึ่งจะกว้างยาวเท่าใดขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาใช้ทำหนังสือ รูปเล่มมีความสำคัญในแง่ ความสวยงาม การใช้และการเก็บรักษาซึ่งรูปเล่มที่ดี คือ ขนาดเหมาะสมกับการหยิบจับ เวลาอ่านในเมืองไทยขนาดรูปเล่มของหนังสือการ์ตูนนิยมทำกันมากคือ ขนาด 8 หน้ายก (7.5 นิ้ว คูณ 10.5 นิ้ว) และขนาด 16 หน้ายก (5 นิ้ว คูณ 7.5 นิ้ว) เนื่องจากถือเอาความสะดวกของการพิมพ์

2. การเย็บเล่มแข็งแรงทนทาน นั่นคือ ควรใช้วัสดุที่ทนทานและเย็บด้วยความประณีต ซึ่งการเย็บเล่มแบบสัน และเย็บก้นด้วยด้ายที่มีคุณภาพ จะแข็งแรงทนทานกว่าแบบเย็บอก

3. ปกจะต้องแข็งแรงทนทานต่อการจับต้องของเด็ก และควรเป็นปกที่สวยงามน่าอ่านและอ่านง่าย เพราะเป็นสิ่งแรกที่ชักจูงใจให้อยากเปิดอ่าน

4. การวางหน้า หรือการเลย์เอาต์ ยึดหลักสมดุลย์, มีเอกภาพ มีจุดสนใจ การเว้นช่องขาว และหลักการนำสายตา ในการวางหน้ามีข้อควรคำนึงถึง ภาพกับตัวหนังสือไม่ควรวางทับกัน การจัดหน้าในแต่ละหน้าไม่ควรให้เหมือนกันทุกหน้า ควรเปลี่ยนแปลงบ้างเพื่อไม่ให้เกิดความจำเจ

5. จำนวนหน้า หนังสือการ์ตูนเล่มหนึ่ง ๆ จะต้องมีการจบภาพไม่ต่ำกว่า 16 กรอบภาพ จึงจะถือว่าเป็นหนังสือการ์ตูน เพราะจำนวนหน้าของหนังสือหนึ่ง เล่มตามหลักสากลอย่างน้อยที่สุดจะมีอยู่ 16 หน้า

6. วัสดุที่ใช้ควรใช้วัสดุที่มีคุณภาพดี ทนทาน และน่าอ่านเพราะนอกจากนั้นยังทำให้การเขียน และพิมพ์ภาพชัดเจนด้วย วัสดุหรือกระดาษที่ใช้ควรใช้สีขาวจะทำให้ภาพและตัวอักษรเด่นชัด

7. ตัวอักษร ควรใช้ตัวอักษรแบบที่ถูกต้อง ไม่ใช่ตัวอักษรประดิษฐ์ซึ่งอาจมีผลต่อการอ่านและขนาดตัวอักษรก็เลือกใช้ให้เหมาะสมกับวัยเด็ก

8. การพิมพ์ภาพและตัวหนังสือ ถูกต้องชัดเจน



## การรับรู้กับการแปลความหมาย

การรับรู้เป็นกระบวนการของการนำความรู้เข้าสู่สมอง เพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ของมนุษย์ และเป็นกระบวนการที่ร่างกายสัมผัสสิ่งแวดล้อมแล้วแปลความหมายการสัมผัส โดยอาศัยความรู้หรือประสบการณ์เดิมจากการรับรู้และเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมสะสมยิ่งขึ้น จนเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจทันที แม้จะสัมผัสสิ่งเร้าเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง และผลของการฝึกหัดเป็นเครื่องช่วยในการแปลความหมาย สิ่งนั้น ๆ ออกมาเป็นความรู้ความเข้าใจ ซึ่งถ้าไม่มีความรู้เดิม หรือสิ่งเร้าอื่น ๆ ไปแล้วก็ไม่เกิดการรับรู้สิ่งเร้า เป็นแต่เพียงสัมผัสกับสิ่งเร้าเท่านั้น และยังพบว่า สติปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่สนับสนุนการรับรู้สิ่งเร้าต่าง ๆ ของมนุษย์ได้อย่างดี รวมทั้งความสนใจและความตั้งใจก็มีส่วนช่วยในการแปลความหมายได้ถูกต้องขึ้น (ชม ภูมิภาค, 2516 ; จำเนียร ช่วงโชติ, 2519 ; ปราณี รามสูต, 2525)

ในการรับรู้ภาพ คนแต่ละคนจะรับรู้ภาพได้ต่างกันไป ซึ่งจะขึ้นอยู่กับอิทธิพลหลายประการ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน คือ อิทธิพลทางด้านลักษณะของภาพที่เราเห็น และอิทธิพลทางด้านลักษณะของผู้รับรู้ภาพ (ชม ภูมิภาค, 2523) ลักษณะของผู้รับรู้จะมีความแตกต่างกันทางด้านอายุ ค่านิยม และอื่น ๆ (สุชา จันท์เอม และสุรางค์ จันท์เอม, 2521)

John Debes (1970) อธิบายไว้ว่า กลุ่มของประสิทธิภาพในการมองเห็นของมนุษย์ที่สามารถพัฒนาขึ้นได้โดยการมองดูสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วนำไปผสมผสานกับประสาทสัมผัสอื่น ๆ ให้ครบสมบูรณ์ในเวลาเดียวกัน การพัฒนาความสามารถในการมองเห็นนี้เป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ บอกความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของสิ่งที่เห็น จนกระทั่งสามารถแปลความหมายได้ และสื่อความหมายได้

### ระดับทักษะในการอ่านรูป

1. ผู้ดูรู้จักสิ่งที่ปรากฏในภาพ (บอกชื่อได้)
2. ผู้ดูค้นหารายละเอียดในภาพ (อธิบายได้)
3. ผู้ดูศึกษารายละเอียดของรูปภาพ (แปลความหมายได้)

## ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้

การรับรู้นั้นมีขอบเขตการต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องสามขอบเขตคือการรับสัมผัส การแปลเป็นสัญลักษณ์ และขอบเขตทางอารมณ์ การรับรู้จะถูกต้องเพียงใดหรือเกิดการรับรู้ในแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ ลักษณะของสิ่งเร้า และตัวผู้รับรู้เอง (ชม ภูมิภาค, 2516)

### ลักษณะของสิ่งเร้า

สิ่งเร้าที่จะทำให้คนรับรู้เกิดความรับรู้ได้ทันทีนั้น คือ สิ่งเร้าที่ดึงความตั้งใจของเราได้ จะต้องมียุทธศาสตร์ดังนี้

1. สิ่งเร้าที่มีความเข้ม (ปราณี รามสูต, 2528)
2. สิ่งเร้าที่มีการเปลี่ยนแปลง จะดึงความตั้งใจได้ดีกว่าสิ่งเร้าซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลง (ชม ภูมิภาค, 2516)
3. สิ่งเร้าซึ่งมีความใหม่ความแปลก ย่อมทำให้สามารถดึงความตั้งใจได้ดีกว่า (ปราณี รามสูต, 2528)
4. สิ่งเร้าที่มีการกระทำซ้ำบ่อย ๆ จะดึงความตั้งใจได้ดีกว่าสิ่งเร้าซึ่งไม่เกิดซ้ำ (ชม ภูมิภาค, 2516)

### ลักษณะของผู้รับรู้

เราได้ทราบแล้วว่า ปัจจัยในการรับรู้ที่ดี ส่วนหนึ่งมาจากลักษณะของผู้รับรู้เอง ซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวกับผู้รับรู้ นั้น ชม ภูมิภาค (2516) ได้แยกออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านกายภาพ และด้านจิตวิทยา

ด้านกายภาพ คือ ลักษณะความผิดปกติหรือความปกติของตัวรับสัมผัสของผู้รับรู้ เช่น หู ตา จมูก ลิ้น และอวัยวะสัมผัสอื่น ๆ หากสิ่งเหล่านั้นผิดปกติ ก็ย่อมทำให้การรับสัมผัสผิดไป

## ด้านจิตวิทยาเกี่ยวกับการรับรู้ที่หลายประการ

1. ความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิม ในขบวนการรับรู้ นั้น นอกเหนือจากการรับสัมผัสแล้ว ก็ยังมีขั้นการแปลเป็นสัญลักษณ์ในขั้นนี้ด้วย อาศัยความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เราจะรับรู้ หากเรามีความรู้เดิมเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นมาก ๆ เราก็จะสามารถแปลความหมายได้ถูกต้องมาก แต่ถ้าไม่มีความรู้เดิมมาก่อนเลยในเรื่องนั้น ก็ย่อมจะเกิดการรับรู้ที่ผิดไปจากความเป็นจริงมาก (ชม ภูมิภาค, 2516) และในการรับรู้ภาพนั้น แต่ละคนย่อมแปลความหมายของภาพตามสิ่งที่พบเขาได้เคยเห็นหรือมีการเรียนรู้มาแล้วล่วงหน้า (Mangan, 1978) เช่น ชาวป่าไม่เคยเห็นเครื่องบินมาก่อน เคยเห็นแต่นก และไม่เคยมารู้มาก่อนว่ามีเครื่องบินในโลกนี้ เขาก็จะเห็นเครื่องบินเป็นนกยักษ์ไป เป็นต้น ซึ่งตรงกับผลการทดลองของลีเปอร์ (leeper, 1935 อ้างถึงใน ฉลอง ภิมย์รัตน์, 2521) พบว่า อิทธิพลของความรู้หรือประสบการณ์ที่มีมาก่อน ชักจูงให้บุคคลวินิจฉัยสิ่งเร้าออกไปในทางที่ได้เคยเห็นมาก่อน

2. ภาษา ในสังคมที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ในเรื่องของการสื่อสารกัน และกัน อาจมีการสื่อความหมาย การรับรู้ และการตอบสนองแบบผิด ๆ ออกมา (Segall, 1979) โดยเฉพาะในเรื่องของภาษา ในชุมชนที่แตกต่างกันโดยภาษา บุคคลย่อมไม่เข้าใจความหมายของภาษาอื่นหรือสำนวนการพูดที่แตกต่างกัน ทำให้ไม่เข้าใจความหมาย การรับรู้ได้ดีกว่า อย่างไรก็ตาม การแปลภาษาหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่ง เพื่อให้เข้าใจตรงกันกับคนกันนั้น ๆ บางที่เป็นเรื่องยาก (Segall, 1979) ดังที่ แคมป์เบล (Campbell, 1964) กล่าวไว้ว่า แม้บางที่จะมีการแปลภาษาให้เป็นอีกภาษาหนึ่งแล้วก็ตาม แต่การตอบสนองออกมาก็ต่างไปจากที่ต้องการ ภาษาจึงเป็นสิ่งเร้าชนิดหนึ่งที่ทำให้เกิดการรับรู้ และการแสดงออกมาของปฏิกิริยาตอบสนองได้ เนื่องจากบุคคลใช้ภาษามาตั้งแต่เด็ก การรับรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับ ภาษาจึงเจริญควบคู่กันมา อิทธิพลของภาษาจึงมีมากที่สุดในชีวิตประจำวัน

3. ลักษณะทางวัฒนธรรม มีหลักของการรับรู้ยู่ที่ว่า สิ่งต่าง ๆ จะมีคุณสมบัติตามคุณสมบัติของส่วนใหญ่มักอยู่ร่วมด้วย ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือค่านิยมต่าง ๆ ในสังคมจะเป็นเครื่องกำหนดการรับรู้ของคนเรา เช่น การแสดงความรักในที่สาธารณะ คนไทยเห็นเป็นของไม่ค่อยจะน่าดู แต่วัฒนธรรมฝรั่งเห็นเป็นของธรรมดา ที่เป็นเช่นนี้เพราะ วัฒนธรรมไทยเราไม่นิยมแสดงความรักในที่สาธารณะ นั่นคือคนเรามีกรอบแห่งการอ้างอิง (Frames of Reference) ต่างกัน กรอบแห่งการอ้างอิงนั้น เรานำมาเป็นเครื่องวัดสิ่งต่าง ๆ ที่เราพบเห็น เพื่อพิจารณาตัดสินคุณภาพของสิ่งนั้นว่าเป็นเช่นไร (ชม ภูมิภาค, 2516)



ซีกอลล์ (Segall, 1979) พบว่า พฤติกรรมของมนุษย์มักจะได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งเร้าทางสังคม ซึ่งสิ่งเร้าใด ๆ ก็ตามทางสังคมจะเรียกว่า "วัฒนธรรม" เนื่องจากระเบียบประเพณีที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการมองภาพชาวอินโดนีเซียจะนึกถึงนกการูต้า (Garuda) ในวรรณคดีของเขา และเป็นชื่อของสายการบินแห่งชาติของอินโดนีเซีย เมื่อเขาเห็นภาพถ่ายของนกอินทรี แต่ชาวอเมริกันกลับมองภาพนกอินทรีในความหมายของอิสระภาพ (Mangan, 1978) นอกจากนี้สมาชิกของ วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ มักจะประสบปัญหาในการมองสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอยู่นอกเหนือไปจากประสบการณ์ทางวัฒนธรรมของตน หรือมีค่านั่นก็จะแปลความหมายในสิ่งที่พวกเขาได้เห็นให้เป็นไปตาม ลักษณะทางวัฒนธรรมของสังคมในกลุ่มของเขา (Mangan, 1978) ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์มีการรับรู้ในทางการมองและคุณลักษณะในการที่จะแปลความหมายเนื้อหาในภาพนั้น ๆ จะขึ้นอยู่กับว่าภาพนั้นมีความคล้ายคลึงหรือคุ้นเคยกับสังคมกลุ่มนั้น ๆ และการแปลความหมายของภาพที่ถูกต้องนั้นมีคุณค่าอยู่ในวัฒนธรรมของเขาหรือไม่ (Peterson, 1982) และระดับ การแปลความหมายของภาพใด ๆ ก็ตามที่คนมองเห็นหรือสิ่งใด ๆ ก็ตามที่คนมองเห็นในภาพ จะมีการแปลความหมายกว้างมากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของคนนั้นเป็นอย่างไร (Mangan, 1978)

ดังนั้น เราจึงไม่อาจจะบอกได้ว่าเมื่อดูภาพเดียวกัน ทุก ๆ คนจะมองเห็นหรือแปลความหมายของภาพออกเป็นสิ่งเดียวกันเมื่อดูภาพเดียวกัน เนื่องจากการแปลความหมายภาพที่เรามองเห็นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ดังที่แมนแกน (Mangan, 1978) ได้ให้เหตุผลไว้ดังนี้

1. เป็นเพราะความแตกต่างเกี่ยวกับการรับรู้ภาพ เนื่องมาจากอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรม
2. เป็นเพราะรูปแบบในการเสนอภาพมีความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรม
3. เป็นเพราะความแตกต่างทางวัฒนธรรมในเรื่อง การรับรู้ทางการมองเห็นและการแปลความหมายของภาพ

เนื่องจากความแตกต่างด้านทักษะการรับรู้ภาพและแปลความหมายของภาพ ที่มีอยู่ในสังคมต่าง ๆ มีความแตกต่างไปตามลักษณะทางวัฒนธรรมและอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม (Berry, 1966) ดังนั้นการศึกษาใด ๆ ก็ตามเกี่ยวกับการรับรู้ภาพ มักจะประสบปัญหาในการตั้งคำถามเกี่ยวกับภาพที่ให้มอง ซึ่งเด็กบางคนอาจจะตอบคำถามไปตามลักษณะที่เป็นจริงตามที่รูปได้วาดหรือถ่ายเอาไว้ แต่บางคนจะตอบคำถามเกี่ยวกับภาพที่มอง โดยนึกไปถึงคน

หรือวัตถุ แทนที่จะตอบคำถามไปตามความเป็นจริงของภาพนั้น ๆ (Duncan, Gourlay and Hudson, 1973) เพราะลักษณะของภาพจากวัฒนธรรมหนึ่ง ไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง ย่อมมีความแตกต่างกันในด้านรูปแบบ (Style) เนื้อหา (Content) ความตั้งใจ (Intent) ฯลฯ (Mangan, 1978) นอกจากนี้แล้ว มีนักการศึกษาหลายคน ได้กล่าวถึงความแตกต่างในการรับรู้ทางการมองภาพและลักษณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภาพ โดยศึกษาระหว่างกลุ่มคนในประเทศที่พัฒนา กับประเทศที่ด้อยพัฒนา จะพบว่า มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับองค์ประกอบทางวัฒนธรรม (Duncan, Gourlay and Hudson, 1973)

### ประสบการณ์เดิมกับการรับรู้

ประสบการณ์ใด ๆ ก็ตามที่คนเรามีอยู่ เป็นผลมาจากประสบการณ์เดิม (Segall, 1979) ซึ่งได้แก่ ความคิด ความรู้ และการกระทำที่ได้เคยปรากฏแก่ผู้ขึ้นมาแล้วในอดีตจะมีความสำคัญมากในการตีความหรือแปลความ ของการสัมผัสได้อย่างชัดเจน (จำเนียร ช่วงโชติ, 2519) โดยปกติเวลาคนเราเกิดความรู้สึกจากการสัมผัส เรามักจะมีการรับรู้ควบคู่กันไปด้วย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเราได้สะสมความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมมาตั้งแต่เล็ก เมื่อเราสัมผัสสิ่งเร้าที่เราเคยพบมาก่อน เราจึงทราบความหมายของมันควบคู่กันไปด้วย แต่ถ้าวางสิ่งเร้าซึ่งเราไม่เคยมีความรู้มาก่อน เราอาจมีแต่ความรู้สึกจากการสัมผัสเฉย ๆ โดยไม่มีการรับรู้ด้วยก็ได้ รวมทั้งบางทีการขาดความรู้หรือประสบการณ์เดิมก็ทำให้คนเราเกิดการรับรู้ที่คลาดเคลื่อนไปจากความจริงได้มาก (จำเนียร ช่วงโชติ, 2519) ดังนั้นประสบการณ์จึงเป็นตัวแปรที่สำคัญในการกำหนดความเข้าใจภาพ (Yoo, 1984) ภาพต่าง ๆ จะมีความหมายและเข้าใจได้ก็จากการใช้วิจารณ์ญาณจากประสบการณ์จริง หรือบุคคลต่าง ๆ จะอ่านเนื้อหาสาระของภาพซึ่งเคยมีการเรียนรู้มาก่อนได้ (Mangan, 1978) นอกจากนี้ประสบการณ์ต่าง ๆ ยังมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการ ศึกษาในระบบ อายุ สภาพสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ และคนที่มีประสบการณ์ต่าง ๆ นั้นจะสามารถเข้าใจหรือแปลความหมายของภาพได้ ก็ขึ้นอยู่กับความคุ้นเคยกับ วัตถุหรือสถานการณ์ที่นำมาเป็นภาพ (Yoo, 1984) ดังที่อลสัน (Olson, 1970) กล่าวไว้ว่า การรับรู้และการกระทำจะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งหมายความว่า การเข้าใจ รูปภาพของวัตถุที่ไม่เคยเห็นหรือไม่เคยมีประสบการณ์มาเลยนั้น จำเป็นต้องใช้ประสบการณ์ บางอย่างเกี่ยวกับวัตถุพวกนั้นด้วย และ

คนเรายังจัดเจนในการดำรงชีวิตมากขึ้น ก็ย่อมจะแปลอาการสัมผัสต่าง ๆ ได้มากขึ้นและ  
ใกล้เคียงขึ้นด้วย (จำเนียร ช่วงโชติ, 2519)

จากที่กล่าวมาแล้วทำให้เราทราบว่ามียุคสมัยต่าง ๆ มากมายที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้  
หนึ่งในปัจจัยดังกล่าวที่มีความสำคัญยิ่งต่อการรับรู้ภาพก็คือ วัฒนธรรมเพราะวัฒนธรรมมีอิทธิพล  
เหนือความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ (ชม ภูมิภาค, 2523 ; Weiss, 1973) ดังนั้น  
ในการวิจัยครั้งนี้ จึงขอนำความแตกต่างทางพื้นฐานวัฒนธรรมศึกษาร่วมด้วย

### วัฒนธรรม

วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การสร้างสม การสืบต่อและการถ่ายทอด ดังนั้น  
วัฒนธรรมจึงมีการเกิด การเจริญเติบโต การเปลี่ยนแปลง การเสื่อมสลายเช่นเดียวกับสิ่ง  
ต่าง ๆ แต่การเกิดขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงไป เกิดจากการกระทำของมนุษย์

มนุษย์แต่ละสังคมต่างก็มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งอาจจะแตกต่างหรือเหมือนกัน  
ก็ได้ แต่โดยทั่วไปสังคมที่อยู่ใกล้เคียงกันมักจะมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน ดังนั้น ความรู้สึก  
ความคิด วิถีทางดำเนินชีวิตของบุคคลเหล่านั้นจึงคล้ายคลึงกัน และสามารถสื่อสารกันได้  
เข้าใจง่ายกว่าและดีกว่าบุคคลกลุ่มอื่นที่อยู่ห่างไกลออกไป

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นราธิปพงศ์ประพันธ์ เป็นผู้ทรงใช้คำว่า วัฒนธรรม โดยแปล  
มาจากคำว่า Culture ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึง ลัทธิธรรมเนียมประเพณี หรือศาสนา

#### ความหมายของวัฒนธรรม

พระยาอนุমানราชธนะ ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือ  
ผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในชีวิต ถ่ายทอดและเอาอย่างได้ รวมทั้งผลิตผลของ  
ส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้จากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณี ตลอดจนความรู้สึกความคิดเห็นความ  
ประพฤติกิริยาอาการ หรือการกระทำของมนุษย์ในส่วนรวมรูปแบบพิมพ์ เดียวกันและแสดงออก  
มาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกทางสังคมซึ่งจะรักษาไว้ให้  
เจริญงอกงาม (เสวีชัยโกเศศ, 2515)

กองวิจัยและวางแผนสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2522) ได้ให้  
ความหมายของวัฒนธรรมโดยทั่วไปว่า หมายถึง สิ่งที่เป็นผลผลิตของมนุษย์ในสังคม สร้างขึ้นเพื่อ

ความดี ความงาม ความเจริญ ความกลมเกลียว เป็นระเบียบเรียบร้อย ของหมู่คณะและ  
แก้ปัญหาารวมทั้งพัฒนาสังคมและวิถีทางการอยู่ร่วมกันให้เกิดสันติสุข สิ่งเหล่านี้เมื่อสร้างขึ้นมา  
แล้วสังคมยอมรับ รักษา ส่งเสริม พัฒนา และปฏิบัติตามกันมาในสังคมใดสังคมหนึ่ง ตั้งแต่อดีต  
ตกทอดมาถึงปัจจุบัน

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 กำหนดความหมาย วัฒนธรรม  
หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญของงาม ความเป็นระเบียบ ความกลมกลืนก้าวหน้าของ  
ชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน (สุพิศวง ธรรมพันทา, 2531)

เจลิยว บุรืกักต์ (ม.ป.ป.) ให้ความหมายวัฒนธรรมว่า หมายถึงวิถีการดำเนินชีวิต  
หลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต และเครื่องมือเครื่องใช้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่นำมาใช้เหล่านั้น จะเป็น  
สิ่งของที่หามาจากธรรมชาติหรือคิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ก็ตาม

เลสส์ ไวท์ (อ้างถึงใน รัชนิกร เศรษฐ, 2532) วัฒนธรรมหมายถึงการรวม  
อย่างมีระเบียบของปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่นการกระทำ (แบบแผนพฤติกรรม) วัตถุ (เครื่องมือ  
และสิ่งที่ทำขึ้นโดยใช้เครื่องมือ) ความคิดและความรู้สึก (ความรู้ ทัศนคติ และค่านิยม) และ  
สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยสัญลักษณ์

Broom & Selznick (อ้างถึงในฉันทัส ทองช่วย, 2536) วัฒนธรรมเป็น  
มรดกทางสังคมที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ประเพณี และความชำนาญที่คนเราได้มา  
ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม

จากความหมายของวัฒนธรรมทั้งหลายพอจะสรุปได้ว่า วัฒนธรรมจะต้องมีลักษณะสำคัญ  
ดังนี้ (ดร.ณี บุญนิบาล, 2530)

1. เป็นแนวทางแห่งพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เพราะพฤติกรรมของมนุษย์  
เกิดจากการเรียนรู้มิใช่เกิดจากพันธุกรรม
2. วัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม นั่นคือ เป็นผลของการถ่ายทอดและการเรียนรู้  
จากคนรุ่นก่อนมาสู่รุ่นหลัง
3. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต หรือแบบแผนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมเพื่อการ  
ดำรงชีวิตอยู่ นั่นคือเพื่อแยกให้เห็นความแตกต่างของชุมชนต่าง ๆ เช่น วัฒนธรรมไทยภาคเหนือ  
แตกต่างจากวัฒนธรรมไทยภาคใต้ วัฒนธรรมไทยภาคใต้แตกต่างจากวัฒนธรรมไทยภาคกลาง  
 เป็นต้น
4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งไม่คงที่ เพราะมนุษย์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ และปรับปรุงของเดิมให้  
เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรมก็คือ แบบอย่างลักษณะชีวิตของแต่ละกลุ่มซึ่งประกอบด้วย อุปกรณ์และวิธีการต่าง ๆ ที่สมาชิกของกลุ่มยึดถือร่วมกันในการดำเนินชีวิต ตราบเท่าที่ยังเป็นสมาชิกของกลุ่ม เช่น การพูด ภาษา สำเนียงเดียวกัน กินอยู่อย่างเดียวกัน ปลูกบ้านเรือนแบบเดียวกัน ใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกัน มีปรัชญาและศาสนาอย่างเดียวกัน ฯลฯ (พัทยา สายทู, 2516)

#### องค์ประกอบของวัฒนธรรมที่ใช้ในการวิจัย

กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็นผลจากการที่มนุษย์ได้เข้าควบคุมธรรมชาติ และพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคม ศิลปะและวิทยาการต่าง ๆ ขึ้นมากมาย ดังนั้นจึงมีผู้จำแนกองค์ประกอบของวัฒนธรรมออกมามากหลาย ซึ่งพบว่ามีความคล้ายคลึงกันทั้งสิ้น (อาานนท์ อภาภิรม, 2525 ; ไพฑูรย์ พงศ์บุตร, 2534) และนอกจากนั้น วัฒนธรรมทุกสาขาล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กันทั้งสิ้น ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ จึงเลือกศึกษาองค์ประกอบของวัฒนธรรมมา 6 ด้าน ประกอบด้วย ศาสนา ภาษา ครอบครัวย อาหารการกิน ศิลปกรรม และประเพณี ซึ่งในที่นี้จะทำการศึกษาเฉพาะวัฒนธรรม ของภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้เท่านั้น

#### องค์ประกอบทางด้านศาสนา

ศาสนา หมายถึง คำสั่งสอน ซึ่งเป็นความเชื่อที่แน่นอน ซึ่งแต่ละศาสนาก็มีคำสั่งสอนเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน หรือแตกต่างกัน ทั้งในด้านรูปลักษณะ (Form) และหน้าที่สังคม (Function) โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ สอนให้เป็นคนดี ละเว้นความชั่วให้เข้ากับสังคมหรือยอมให้สังคม ให้คนมีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ให้มีความสามัคคี ให้มีบรรทัดฐานในการปฏิบัติทำให้บริสุทธิ์ ตลอดจนเป็นที่รวมแห่งความเชื่อและความเคารพนับถือ อันสูงสุดของมนุษย์ (คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ, 2525 ; ไพฑูรย์ พงศ์บุตร, 2535)

ชุตตา จิตพิทักษ์ (2528) ได้อธิบายถึงลักษณะที่ประกอบเข้าเป็นศาสนานั้นมี

1. ความเชื่อ (Belief) เช่น ความเชื่อที่มาจากลัทธิต่าง ๆ บทความเกี่ยวกับความศรัทธา และบทอรรถาธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางศาสนา เช่น คัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์อัลกุรอาน และพระไตรปิฎก เป็นต้น

2. พิธีกรรม (Rituals) ได้แก่ พิธีกรรมต่าง ๆ อาทิ เช่น การสวด การอดอาหารในพิธีศาสนา

3. ความรู้สึก (Feeling) เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางศาสนากับพิธีกรรม เช่น รู้สึกกลัว รู้สึกเคารพนับถือ เป็นต้น

4. การปฏิบัติตนทางศาสนา (propitiation) เช่น การไปวัดทุกวันพระไปมีสยิดทุกวันศุกร์ ไปโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ ฯลฯ

5. การมีสัญลักษณ์ (Symbol) ศาสนาจะมีสัญลักษณ์แตกต่างกันไป เช่นศาสนาพุทธมีสัญลักษณ์ที่ชาวพุทธทุกคนเมื่อเห็นก็ทราบได้ทันที คือ พระพุทธรูป เสนาสนธรรมจักร ส่วนไม้กางเขนเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์ เป็นต้น

นอกจากนี้นักการศาสนาบางท่านได้กำหนดองค์ประกอบของศาสนาไว้ 5 ประการคือ (สุวรรณ เพชรนิล, 2528)

1. ศาสดา ผู้ก่อตั้งศาสนา
2. หลักธรรม ที่รวบรวมไว้เป็นคัมภีร์
3. ทายาท ผู้ทำหน้าที่สืบศาสนา
4. ศาสนสถาน สถานที่ปฏิบัติการณ์ของศาสนา
5. พิธีกรรม วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงหลักการศาสนา

อนึ่งองค์ประกอบทั้ง 5 นี้ ไม่ได้ถือเป็นเกณฑ์ตายตัวว่าจะต้องมีให้ครบทั้ง 5 อย่างจึงจัดว่า ศาสนา แม้ไม่ครบทั้ง 5 ประการก็ยังคงจัดเป็นศาสนา

ในประเทศไทย คนไทยนับถือศาสนาต่าง ๆ กัน โดยคนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ถึงร้อยละ 95 ของประชากรทั้งหมดรองลงมาคือ ศาสนาอิสลาม มีประมาณร้อยละ 3 และศาสนาคริสต์มีประมาณร้อยละ 1.5 (ชุตินันท์ จิตนิทักษณ์, 2528 ; ไพฑูรย์ พงศ์บุตร, 2535)

#### ศาสนาพุทธที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของชาวไทยพุทธ

พุทธศาสนามีสิ่งสำคัญที่เป็นหลักเรียกว่า พระรัตนตรัย แปลว่า แก้ว 3 ประการ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งพระพุทธหรือพระพุทธรูปเจ้า ได้แก่ผู้ตรัสรู้หรือรู้อย่างแจ่มแจ้งซึ่งศาสดาอันทำให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง แล้วสั่งสอนประชาชนให้รู้และ ปฏิบัติได้ผลอย่างที่ทรงรู้และปฏิบัติมาแล้ว พระธรรม ได้แก่ คำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้า และ พระสงฆ์ หมายถึงสาวกผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้า ออกบวชตามแบบอย่างของ พระองค์ เป็นผู้ดำรง

ศาสนาให้ยั่งยืนสืบมาสำหรับหลักธรรมทั่วไปของศาสนาพุทธ คือ เว้นความชั่ว ประพฤติความดี  
ชำระจิตใจให้สะอาด (คณะกรรมการเฉพาะกิจ, 2525)

บรรพต วีระลัย (2519) กล่าวถึง เอกลักษณะของศาสนาพุทธว่าไม่เน้นความเชื่อ  
ในเรื่องเหนือธรรมชาติ เน้นทางเหตุผลมากกว่าต่อต้านความเชื่ออย่างมงงาย สอนให้ทำดี  
ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว คือ ให้จิตปลอดกิเลส ตัณหา ราคะ ความอิจฉาริษยา  
ความวิตกกังวลใจต่าง ๆ ด้วย สิ่งนี้คือลักษณะพิเศษที่มีการเน้นมากในศาสนาพุทธและอาจถือ  
ได้ว่าเป็นหัวใจแห่งการแตกต่างกับศาสนาอื่น ๆ นอกจากนี้ศาสนาพุทธไม่สนใจว่ามีพระเจ้าหรือ  
ไม่มี และเน้นทางเล็งผลทางด้านปฏิบัติ ศาสนาพุทธสนใจการแก้ปัญหาเป็นหลัก ธรรมที่สำคัญ คือ  
อริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค อันเป็นการยอมรับว่ามีปัญหาและพยายาม  
แก้ปัญหาให้หมดสิ้นไป และมีหลักธรรมพื้นฐานคือ เบญจศีล และเบญจธรรมให้ประพฤติกปฏิบัติอยู่  
เป็นประจำ (ไพฑูริย์ พงศะบุตร, 2535)

สถาบันที่เป็นศูนย์รวมในการการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวไทยพุทธ ทางด้าน  
ศาสนา คือ วัด ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การจัดระเบียบ  
สังคมและการรวบรวมกลุ่มต่าง ๆ ภายในวัด ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ (สุเทพ สุนทรเกสัช,  
2513) สำหรับปูชนียวัตถุที่ชาวไทยพุทธนิยมสร้างขึ้นไว้เคารพบูชา เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็คือ  
พระพุทธรูป โดยถือเป็นสิ่งแทนพระพุทธรูปเจ้าโดยตรง และวัดวาอารามหรือเจดีย์ถือเป็นที่  
ศักดิ์สิทธิ์ จึงต้องแสดงความเคารพทั้งกายและวาจา โดยการแต่งกายสุภาพเรียบร้อย สำรวม  
ไม่พูดหยาบคาย (ประสาร ทองภักดี, 2517)

### ศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของชาวไทยมุสลิม

คำว่า "อิสลาม" เป็นภาษาอาหรับ หมายถึง ความสันติ ความบริสุทธิ์ ความอ่อนน้อม  
และการมอบหมาย ส่วนความหมายทางศาสนาอิสลามนั้น อิสลามหมายถึง การยอมรับในคำสอน  
และทางนำของพระผู้เป็นเจ้าโดยสิ้นเชิง (มูร้อด เลาะวีดี, 2529 ; กীরติ บุญเจือ, 2530)  
ส่วนคนที่นับถือศาสนาอิสลาม มีชื่อเรียกว่า "มุสลิม" แปลว่า คนที่ยอมมอบกายและจิตใจให้แก่  
พระอัลเลาะห์ (ชัจดักัย บุรุษพัฒนา, 2519)

ศาสนาอิสลามมีพระอัลเลาะห์เป็นพระเจ้าในศาสนาอิสลาม และมีโมฮัมหมัด เป็น  
ศาสนทูต ทำหน้าที่ประกาศศาสนา ดังนั้นศาสนาอิสลามจึงไม่ใช่เป็นศาสนาของ โมฮัมหมัดแต่เป็น  
ศาสนาของพระเจ้า โดยทั่วไปเป็นที่ยอมรับกันว่า โมฮัมหมัดเป็นศาสนดา คือ ผู้ก่อตั้งศาสนา

(สุวรรณ เพชรนิล, 2528) และมีบีโมฮัมมัด เป็นศาสนทูตองค์สุดท้ายที่ทำหน้าที่ประกาศศาสนา (ไพฑูรย์ พงศะบุตร, 2535) และนอกจากนี้มุสลิมทุกคนยังต้องศึกษาคัมภีร์ อัลกุรอาน เป็นธรรมนูญแห่งชาติ มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรม อิสลามที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัลกุรอาน (พจนีย์ ทรัพย์สมาน, 2529)

โครงสร้างหรือหลักธรรมในศาสนาอิสลามมี 3 ประการ คือ หลักศรัทธา หลักปฏิบัติ และหลักการละเว้นการประพฤตินิดข้อห้ามทางศาสนา (ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ, 2525 ; ไพฑูรย์ พงศะบุตร, 2534)

สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นที่ทำการนัสการและสักการะพระเจ้า เรียกว่า มัสยิด แปลว่า สุสานที่มอบกาย หรือน้อมกายลงกับพื้นเพื่อสักการะพระเจ้า แต่ความจริงแล้วจะทำนัสการที่ใดก็ได้ คำนี้มีความหมายดั้งเดิมว่า สถานที่รวมคน (สุวรรณ เพชรนิล, 2528) ในประเทศไทยเดิมใช้คำว่า สุเหร่า แต่ในปัจจุบันใช้คำว่า มัสยิดแทน (มัญญ หนูแก้ว, 2561) ในศาสนาอิสลามมีเครื่องหมายประจำ คือ รูปดวงจันทร์เสี้ยวและดาว (สุวรรณ เพชรนิล, 2528) และเนื่องจาก ในศาสนาอิสลามไม่มีนักบวช ไม่มีวัด แตกต่างจากศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ ดังนั้นมัสยิดจึงไม่ใช่วัด แต่เป็นที่ประชุมกันทำนัสการดังกล่าวแล้ว ผู้เป็นหัวหน้าประกอบพิธีทางศาสนาเรียกว่า อิมาม ซึ่งอิมามนี้ไม่ใช่ นักบวช แต่เป็นคนที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพิธีกรรมทางศาสนา เป็นคนในศีลธรรมมีความรู้อย่างดี ในศาสนาบัญญัติ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ถูกต้องดีงาม ตลอดจนเป็นผู้มีความรู้ในสถานการณ์ของโลกโดยทั่วไปด้วย (อัลวาและอัลฟา ตีล, 2526)

สำหรับงานวิจัยด้านองค์ประกอบทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการแปลความหมายภาพนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อ และค่านิยมทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม สุรพล โพนิศ (2518) ศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบค่านิยมทางสังคมของนักศึกษาไทยอิสลาม ที่ศึกษาอยู่ในวิทยาลัยครูยะลา พบว่านักศึกษาไทยอิสลามได้เน้นค่านิยมทางด้านศาสนาเป็นอันดับสูงสุด ซึ่งแสดงถึงความศรัทธาเชื่อมั่นในศาสนาเป็นอย่างมาก

จากการศึกษา ของอัจฉรา บุญชู (2519) เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาและความเชื่อในศาสนาหรือทัศนคติในศาสนาอิสลาม ศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ รวมทั้งข้อความที่ไม่ใช่หลักศาสนา กับระดับการศึกษาชาวไทยมุสลิม พบว่า

1. ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างไม่เชื่อในศาสนาคริสต์เลย



2. ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธมีความสัมพันธ์ในทางลบ เนื่องจากหลักศาสนาพุทธค้านกับศาสนาอิสลาม

3. ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในศาสนาอิสลามและข้อความซึ่งไม่มีในหลักศาสนา พบว่า มีความสัมพันธ์ในทางลบ เนื่องจากข้อความเหล่านี้ขัดกับศาสนาอิสลาม

4. ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างความเชื่อในศาสนาอื่น ๆ คือ ศาสนาพุทธและคริสต์รวมทั้งข้อความที่ไม่ใช่หลักศาสนา พบว่ามีความสัมพันธ์เป็นบวก

นิพนธ์ เทียมทิพาบุญกร (2527) ทำการศึกษาและวิจัยทัศนะของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ต่อบุทธศาสนาและพระสงฆ์ พบว่า

1. นิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ส่วนใหญ่มีทัศนะในทางที่ดีต่อพระพุทธรูป ศาสนาและพระสงฆ์

2. นิสิตเห็นด้วยว่า ว่าพระภิกษุสงฆ์ควรศึกษาพระไตรปิฎกและมีการปฏิบัติกิจวัตรอย่างเคร่งครัด และเห็นว่าพระพุทธรูปช่วยทำจิตใจสงบ การอบรมทางพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอในมหาวิทยาลัย จะช่วยกล่อมเกล่าจิตใจของนิสิตให้ดีขึ้น

3. เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วปรากฏว่า นิสิตชายและนิสิตหญิงมีทัศนะต่อบุทธศาสนาและพระสงฆ์ไม่แตกต่างกัน

จากการศึกษาค้นคว้าของอนันต์ ศิริปิโชติ (2527) ศึกษาวิเคราะห์วิธีสอนหลักธรรมในศาสนาพุทธกับศาสนาอิสลามของเจ้าอาวาสกับอิมาม ครูพุทธกับครูมุสลิม และพ่อแม่พุทธกับพ่อแม่มุสลิม ศึกษาเฉพาะกรณีเขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร พบว่า พ่อแม่ มุสลิมร้อยละ 94 เคยสอนบุตรเกี่ยวกับหลักธรรมในศาสนา โดยจะเน้นในเรื่องปฏิบัติตามที่ กำหนดไว้ในคัมภีร์ โอกาสที่ใช้สอนส่วนใหญ่ไม่จำกัดเวลา ร้อยละ 88 เคยพาบุตรของตนไปร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ที่มีสัจดีและสอนให้ปฏิบัติตามหลักศาสนา เช่น การถือศีลอด สำหรับบุตรที่โตแล้ว

#### องค์ประกอบทางด้านภาษา

ภาษา คือ สิ่งที่มีมนุษย์คิดขึ้นสำหรับเป็นเครื่องมือสื่อสาร ในสังคมซึ่งประกอบด้วยสัญลักษณ์หรือเครื่องหมาย กับความหมายซึ่งเป็นความรู้สึกรู้นึกคิด ที่แฝงอยู่ในสัญลักษณ์หรือเครื่องมือ นั้น ๆ (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน, 2518) สามารถสื่อความหมายให้คนในกลุ่มหรือคนในกลุ่มหรือคนในชาติเข้าใจกันได้ อันอาจรวมทั้งการกระทำใด ๆ หรือสัญญาณใด ๆ ที่ทำให้คนในกลุ่มหรือต่างกลุ่มสามารถเข้าใจกัน เช่น การทำท่าทาง หรือสัญญาณไฟเครื่อง

หมายจรรยา เป็นต้น (คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ, 2525) มนุษย์มีภาษาทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษาสัญลักษณ์ ที่สามารถใช้ติดต่อถ่ายทอดทัศนคติ ความคิดเห็นและอารมณ์ ให้แก่กันได้ ภาษาจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มนุษย์คิดขึ้นมาเพื่อทำความเข้าใจระหว่างกัน (เดิมศักดิ์ สุวรรณประเทศ, 2521) ภาษาถิ่นนั้น ก็คือ รูปของภาษาที่พูดกันในท้องถิ่น แต่ละถิ่น เป็นไปตามอิทธิพลของสภาพภูมิศาสตร์ที่กำหนดขึ้นเป็นภาษาย่อยของภาษามาตรฐานเดียวกัน ภาษาในแต่ละถิ่นมีลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งขึ้นอยู่กับสภาพสิ่งแวดล้อมทางด้าน ภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม (รัตติยา สำละ, 2529) ซึ่ง กาญจนา คูวัฒนศิริ (2528) แบ่งภาษาไทยถิ่นออกเป็น 4 ภาษาดังนี้

1. ภาษาไทยถิ่นภาคเหนือ
2. ภาษาไทยถิ่นภาคอีสาน (ตะวันออกเฉียงเหนือ) ในที่นี้จะไม่กล่าวถึง
3. ภาษาไทยถิ่นภาคใต้
4. ภาษาไทยถิ่นภาคกลาง

#### ภาษาไทยถิ่นภาคเหนือ

คำเมือง เป็นภาษาในชีวิตประจำวัน (กรรณิการ์ วิมลเกษม, 2534) ภาษาพูดของชาวเหนือจะมีสำเนียงพิเศษ คือ ไม่เหมือนกับภาษาไทยภาคอื่น นอกจากนั้นยังมีคำของตนเองอีกหลายคำซึ่งภาคอื่นไม่มีหรือมีความหมายแตกต่างกันออกไป (สนธิ สมัครการ, 2521; กรรณิการ์ วิมลเกษม, 2534)

#### ภาษาไทยถิ่นภาคใต้

ชาวใต้มีภาษาท้องถิ่นเป็นของตนเอง ซึ่งใช้กันทั่วไปใน 14 จังหวัดภาคใต้ ตั้งแต่ ชุมพร ไปยัง นราธิวาส ซึ่งเราเรียกกันว่า ภาษาปักษ์ใต้ มีลักษณะดังนี้สำเนียงและ ลีลา การพูดส่วนใหญ่ท้าว และหัวสั้น ซาดหางเสียงที่จะช่วยเสริมให้ฟังได้ไพเราะ เป็นเหตุให้ชาวต่างถิ่น รู้สึกว่าคนปักษ์ใต้มีนิสัยโผงผางหยาบกระด้าง และไม่ค่อยมีสัมมาคารวะ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2529) ถ้อยคำที่ชาวใต้พูดค่อนข้างเร็ว นิยมการตัดทอนถ้อยคำและ มากไปด้วยเสียงควบกล้ำแบบที่เรียกว่า ลั่นแซก (สนธิ ฤทธิพิบูลย์, 2518)

นอกจากนั้นใน 4 จังหวัด ชายแดนไทยได้แก่ สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ยังมีภาษาถิ่นเฉพาะอีกชนิด คือ ภาษายาวี ซึ่งรับอิทธิพลมาจากภาษามลายูใน ประเทศ มาเลเซีย (จันทน์ ทองช่วย, 2536) ซึ่งเป็นเหตุให้ชาวไทยมุสลิมใน 4 จังหวัดนี้ส่วนมากพูด และฟังภาษาไทยกลาง หรือภาษาปักษ์ใต้ไม่ได้เลยถึง 80 % (เจนวิทย์ ทะวิททอง, 2524)

ถึงแม้ว่าภาษาปักษ์ใต้จะเป็นภาษาที่ทวนลิ้นขาดทางเสียง แต่อย่างไรก็ตามคำเรียก คำชานรับซึ่งเป็นคำลงท้ายก็ยังมีใช้เช่น

อ้ายไทรทา = อะไรนะ  
 ทำบรือเหลลา = ทำอย่างไรละ  
 อ้ายนุ่ยเทอ = ลูกชา, ลูกจำ

#### ภาษาไทยถิ่น ภาคกลาง

อาจจะไม่จัดเป็นภาษาถิ่น เพราะใกล้เคียงกับภาษาไทย กรุงเทพฯ อันเป็น ภาษา ไทยมาตรฐาน (กาญจนา คุ้มณะศิริ, 2528) แต่ถึงแม้ว่าภาษาภาคเดียวกันยังผิดเพี้ยน แตกต่างกันไปตามจังหวัด และตามท้องถิ่นต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมีการออกเสียงหรือ สำเนียง ที่ผิดเพี้ยนกันไป เรียกเสียงเพี้ยน เสียงแปร่ง หรือเสียงเหน่อ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ เฉพาะ ทำให้รู้ว่าผู้พูดเป็นคนท้องถิ่นใด (ประเทือง คล้ายสุบรรณ, 2531)

อุบล เสถียรปภีร์ (2520) ได้ทำการวิจัยเรื่องการปรับตัวทางสังคมของนักเรียน ไทยมุสลิมในวิทยาลัยครูยะลา ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนไทยมุสลิม ปก.ศ. และ ปก.ศ.สูง มีความแตกต่างระหว่างการปรับตัวในด้านการใช้ภาษาไทย การคบค้าสมาคมกับนักเรียนไทย พุทธ และการปรับตัวเมื่ออยู่ท่ามกลางไทยพุทธ อาชีพของบิดาและระดับการศึกษาของบิดาที่ แตกต่างกัน มีผลต่อการปรับตัวในด้านต่าง ๆ แตกต่างกัน นักเรียนไทยมุสลิม ที่มีความเคร่ง ค้าสนาน้อยสามารถปรับตัวในด้านต่าง ๆ ได้ดีกว่านักเรียนที่มีความเคร่งค้ำสนาและนักเรียน ไทยมุสลิมส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการศึกษา มีความตั้งใจที่จะอบรมภาษาไทยกับบุตรในอนาคต



## องค์ประกอบทางด้านครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด ซึ่ง สุนัตรา สุภาพ (2529) ได้ให้ความหมายของครอบครัวไว้ว่า หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มารวมกันโดยการสมรส โดยทางสายโลหิต หรือโดยการรับเลี้ยงดู มีการก่อตั้งขึ้นเป็นครอบครัว มีปฏิกริยาโต้ตอบซึ่งกันและกัน ในฐานะเป็นสามีภรรยา เป็นพ่อและแม่ เป็นลูกชายลูกสาวเป็นพี่เป็นน้อง

ครอบครัวไทยโดยทั่วไปแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นครอบครัวในภาคใดก็ตามที่นับถือ ศาสนาพุทธ ต่างก็ยึดระบบสามีเดียวภรรยาเดียว (Monogamy) (สุนัตรา สุภาพ, 2529) ชายผู้เป็นสามีมีหน้าที่ให้ความอุปการะเลี้ยงดูบุตรภรรยา ตลอดจนคนที่อยู่ในครอบครัวทั้งหมด โดยทั่วถึงกัน จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นหัวหน้าครอบครัว มีสิทธิ์และอำนาจมากกว่าคนอื่น ๆ (ชจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2529) การสืบสกุลถือผู้ชายเป็นหลัก

ส่วนครอบครัวชาวใต้ โดยเฉพาะที่นับถือศาสนาอิสลาม จะเห็นได้ว่าจัดเป็นครอบครัวใหญ่ และศาสนาอิสลามได้ให้สิทธิ์แก่ชายมีภรรยาได้ 4 คน (Pologamy) โดยจะต้องเลี้ยงดูให้ภรรยามีความสุข และสิทธิ์เท่าเทียมกันอย่างทั่วถึง (โมฮัมมัด อัลตุลกาเดร์, ม.ป.ป.) รวมทั้งหญิงสาวมุสลิม ไม่มีอิสระในการเลือกคู่ด้วยตนเอง ต้องอยู่ภายใต้ความเห็นชอบของผู้ปกครอง และหญิงสาวมุสลิมมักจะแต่งงานอายุยังน้อย คือ 13 ปีขึ้นไป ส่วนผู้ชายจะแต่งงานช่วงอายุ 17-19 ปี (ชจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2529)

ปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลต่อภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีในสังคมต่าง ๆ ซึ่งไม่อาจละเลยได้คือ เรื่องศาสนาเพราะจากการวิจัยหลายโครงการพบว่า ศาสนามีอิทธิพลที่ทำให้ผู้นับถือศาสนาต่างกัน มีระดับภาวะเจริญพันธุ์แตกต่างกันไป (จารูวรรณ เหมะธร, 2523) ในเรื่องของอิทธิพลของศาสนาต่อภาวะเจริญพันธุ์นั้น พบว่า ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีชาวมุสลิมส่วนใหญ่แล้วอยู่ในระดับสูง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากศาสนาอิสลามนั้นให้คุณค่าสูงมากในเรื่องการมีบุตร เพราะถือว่าเด็กเป็นของขวัญหรือพรจากพระอัลเลาะห์ ซึ่งผลจากความเชื่ออันนี้ก่อให้เกิดการมีครอบครัวขนาดใหญ่ ดังนั้นจึงเกิดความแตกต่างในระดับภาวะเจริญพันธุ์ระหว่างกลุ่มที่นับถือศาสนาอิสลาม และกลุ่มที่มีมิได้นับถือศาสนาอิสลาม และอาจเนื่องมาจากคำสอนในศาสนาอิสลาม ซึ่งไม่อนุญาตให้มีการจำกัดการเกิด (จารูวรรณ เหมะธร, 2523) ในขณะที่ในศาสนาพุทธไม่มีคำสอนใด ๆ ที่มีส่วนสนับสนุนให้ทำการสมรสแต่เยาว์วัย หรือนิยมการมีครอบครัวขนาดใหญ่ ขณะเดียวกันศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีความ

ยึดหยุ่นมากทั้งในด้านของความเชื่อ และการปรับให้เข้ากับทางวิทยาศาสตร์ ฉะนั้น การใช้  
อุปกรณ์การคุมกำเนิดจึงไม่ได้เป็นข้อห้ามทางศาสนา (หลวงอรรถวิภาค ไพศาล, 2521)

### องค์ประกอบทางอาหารการกิน

อาหารมีความสำคัญยิ่งต่อมนุษย์ เพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะกำหนดความจริง  
ทางร่างกาย จิตใจ และความคิด

มนุษย์จึงมีความจำเป็นต้องรับประทานอาหารอย่างตามที่ร่างกายต้องการ (อิสมาอิล  
อาลี, 2531) นอกจากมนุษย์จะกินอาหารเพื่อความอยู่รอดของชีวิตแล้ว อาหารอะไรกินได้หรือ  
กินไม่ได้ขึ้นอยู่กับแนวความคิด และประสบการณ์ของบรรพบุรุษรวมทั้ง ความเชื่อทางศาสนา  
ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และค่านิยม ก็ยังเข้ามามีอิทธิพลต่อนิสัยการกินของมนุษย์ด้วย  
(Who, 1962) ลักษณะ ถิ่นฐาน ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม สภาพภูมิอากาศ คือ ที่มาของอาหาร  
ท้องถิ่น อันเป็นอาหารประจำภาค ซึ่งในแต่ละภาคจะมีความแตกต่างกันทั้งวัตถุดิบที่ใช้ เครื่อง  
ปรุงรส รสชาติของอาหาร วิธีการปรุงอาหาร รวมไปถึง วัฒนธรรมการบริโภคอาหารด้วย  
(กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2529 ; สำนักพิมพ์แสงแดด, 2536)

### วัฒนธรรมทางด้านอาหารและการกินของชาวเหนือ

พบว่า อาหารหลักของชาวเหนือ ได้แก่ ข้าวเหนียว ซึ่งภาษาเหนือเรียกเพียงสั้น ๆ  
ว่า ข้าวเหนืง (สนิท สัมครการ, 2521 ; วิณะ วีระไวทยะ, 2527 ; สำนักพิมพ์แสงแดด,  
2536) ส่วนกับข้าวก็หาจากท้องถิ่น และลำน้ำ ทั้งกบ เขียด อังอ่าง ปู ปลา หอย รวมถึง  
ไก่ หมู เนื้อ ที่เป็นสัตว์เลี้ยง โดยเอาผสมกับเครื่องปรุงต่าง ๆ

ในปัจจุบันจะมีผักเมืองหนาวเข้ามาในท้องถิ่น แต่คนส่วนใหญ่ก็ยังนิยมผักพื้นบ้านมาทำ  
อาหาร อาหารบางชนิดได้รับอิทธิพลมาจากเพื่อนบ้านอย่างพม่า จีนย้อ เช่นแกงฮังเล ข้าวซอย  
ขนมจีนน้ำเงี้ยว ซึ่งเป็นของพม่า (ศรีสมร คงพันธุ์, 2535)

อาหารภาคเหนือ ไม่นิยมใส่น้ำตาล ความหวานจะได้จากส่วนผสมที่นำมาทำอาหาร  
เช่น ความหวานจากผัก จากปลา จากมะเขือส้ม เป็นต้น

การทำอาหารก็มักจะให้สุกมาก ๆ เช่น ผัดก็จะผัดจนผักนุ่ม ผักต้มก็ต้มจนนุ่มอาหารส่วนใหญ่จะใช้ผัดกับน้ำมัน แม้แต่ตำขุน (ยำขุน) เมื่อตำเสร็จก็ต้องนำมาผัดอีกจึงจะรับประทาน (สำนักพิมพ์แสงแดด, 2536)

นอกจากจะเก็บผักต่าง ๆ มาแกงรวมกันจนเป็นแกงที่หลาย ๆ คนนิยมแล้วกับข้าวบางอย่างที่เหลือก็สามารถทำเป็นอาหารหม้อใหม่ได้ เช่น แกงโหะ แกงโหะจะเป็นแกงที่เอาแกงหลายอย่างที่เหลือเล็ก ๆ น้อย ๆ มารวมกัน แล้วเพิ่มผักเช่นแกงฮังเลหรือแกงอ่อมที่เหลือเมื่อใส่ขุ้นเส้น หน่อไม้เปรี้ยวผักตำลึงมะเขือพวงหรือมะเขือยาว ใบโหระพาผัดรวมกันก็จะเป็นแกงหม้อใหม่ คำว่าโหะก็หมายความว่าเอารวม ๆ กัน (ศรีสมร คงพันธุ์, 2535)

การรับประทานอาหารของคนภาคเหนือ นั้น จะใช้โก๊ะข้าว หรือที่เรียกว่า ชันโตก แทนโต๊ะอาหาร โดยสมาชิกในบ้านจะนั่งล้อมวงเพื่อรับประทานอาหารกัน

โก๊ะข้าว หรือชันโตก จะทำด้วยไม้รูปทรงกลม มีขาสูงพอที่จะนั่งร่วมวง และหยิบอาหารได้สะดวก ชันโตกเป็นภาชนะทำด้วยไม้สัก ไม้รูปร่างคล้าย ๆ กับตะลุ่ม แต่มีความสูงกว่าและมีน้ำหนักเบากว่าตะลุ่ม การกินชันโตกต้องมีอาหารหลาย ๆ อย่างใส่ในถ้วยวางไว้ให้ในชันโตก รวมทั้งน้ำพริกและผักผลไม้ต่าง ๆ ข้าวที่รับประทานเป็นข้าวเหนียว นั้นจิ้มลงไป ในอาหารแห้ง ๆ ที่เป็นอาหารแห้ง ๆ หรือมีน้ำ อาหารที่รับประทานในงานชันโตกเป็นอาหารพื้นเมือง เช่น แกงฮังเล น้ำพริกหนุ่ม ผักจิ้ม แคบหมู แกงแคไก่ อาหารที่นำมาปริมาณอย่างละเล็กละน้อยขณะมีงานชันโตกจะมีการแสดงต่าง ๆ ประกอบ คือ ดนตรี การ ฟ้อนรำ (ศรีสมร คงพันธุ์, 2535 ; สำนักพิมพ์แสงแดด, 2536)

เด็กสาว ๆ ทางเหนือรุ่นเก่าเรียนรู้การทำอาหารจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายเมื่อเป็นนักเรียนก่อนออกจากบ้านต้องนั่งข้าวเหนียว มีหน้าที่ต้องแช่ข้าวเหนียว การแช่ข้าวเหนียวจะแช่ตอนกลางคืนก่อนนอน พอตอนเช้าก็ต้องต้มน้ำข้าวแต่เช้า อาหารมื้อเช้าของคนภาคเหนือก็จะเป็นอาหารที่ทำกินมือเย็นและแบ่งไว้กินมือเช้า ไม่ว่าจะเป็นไหน ๆ ก็ต้องกินข้าวเหนียวกัน แม่อยู่ (คุณยายหรือคุณย่า) จะมีวิธีสอนหลานทำกับข้าวที่ให้เข้าใจง่าย ๆ เช่นแกงจืดต้มใส่ข่า (แกงเนื้อน้ำพริกต้องใส่ข่า) แกงป่า (แกงปลา) ต้องใส่จักไค (ใส่ตระไคร้) แกงจืดใส่น้ำหนัก ๆ แกงผักใส่น้ำน้อย ๆ (แกงเนื้อให้ใส่น้ำมากเท่าผัก เพราะต้องเคี้ยวแกงผักให้ใส่น้ำน้อยเพราะน้ำผักจะออกมา) เด็กผู้หญิงทางเหนือจะทำอาหารเป็น ไม่นิยมซื้ออาหารสำเร็จจกกัน แม้แต่หน่อไม้ส้ม (หน่อไม้เปรี้ยว) ผักกาดส้ม (ผักกาดดอง) ปลาว่า ก็ต้องทำกินกันเองในบ้าน (ศรีสมร คงพันธุ์, 2535)

อาหารในภาคเหนือแตกต่างจากภาคอื่น ๆ เนื่องจากเครื่องปรุงรสที่แตกต่างกัน ซึ่งเครื่องปรุงรสในอาหารเหนือ มีดังนี้ ปลาร้า น้ำปู ถั่วเน่าแผ่น ถั่วเน่าเมอะมะแขว่น มะแหลบ (สำนักพิมพ์แสงแดด, 2536)

อาหารทางเหนือที่นิยมรับประทานคือ น้ำพริกต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างจากภาคอื่น ๆ คือไม่ใช้กระปิเป็นเครื่องปรุง แต่ใช้พริกเป็นเครื่องปรุงหลัก และมีผักที่เผาแล้ว เช่น มะเขือยาว การที่ภาคเหนือรับประทานอาหารประเภทน้ำพริกมาก ทำให้ได้รับประทานอาหารพวกผักและอาหารอื่น ๆ กินแฉับด้วย (กรมวิชาการ, 2529)

อาหารที่ชาวเหนือนิยมใช้กินแฉับหรือกินเคี้ยว (สำนักพิมพ์แสงแดด, 2536) ได้แก่ หนังกุ้ง น้ำหนังกุ้ง แคนหมู ไช้มัดส้ม

ส่วนผักที่นิยมกินเคี้ยวกับน้ำพริกนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผักโขง และเป็นผักเฉพาะถิ่นที่สำคัญผักเป็นอาหารที่ชาวเหนือนำมาประกอบ เป็นอาหารในชีวิตประจำวันในแง่ของ เครื่องประกอบอาหารด้วย จึงขอยกตัวอย่างผักที่ใช้เป็นอาหารภาคเหนือ ดังนี้ ผักหวาน ผักกูด ผักไผ่ ผักจีฝรั่ง คือ ผักชีฝรั่ง ผักกาดตอง หอมด่วน หอมบ่อม ยี่ห่วย หยวกกล้วย ป่าค้อนก้อม คือ มะรุม ป่าหนุ่ จะใช้ขนุนอ่อน ดอกงิ้ว พริกหนุ่ม ดอกลิงแลว ตูน คือ คุณ ผักหระ คือ ชะอม ผักหนอก คือ ใบบัวบก ปลี (หัวปี่) คือ หัวปลี ดอกแค (ดอกแก) หน่อไม้ไร่ (กรมวิชาการ, 2529 ; ศรีสมร คงพันธุ์, 2535 ; สำนักพิมพ์แสงแดด, 2536)

ส่วนขนมทางภาคเหนือมีไม่กี่อย่าง ขนมที่เด็ก ๆ กินกันในฤดูหนาวคือ ข้าวหลาม ข้าวกาบ (ข้าวเกรียบว่าว) ข้าวแตน (ขนมนางเล็ด) ขนมวง (ทำด้วยแป้งข้าวเหนียวปั้นเป็นวงกลมทอดเหลือง โรยน้ำตาลที่เคี้ยว) คำว่าวงหมายถึงวงกลม ข้าวต้ม ขนมอ้อก (ขนมเทียน) จะกินกันในช่วงเดือนเมษายน คือ ในงานสงกรานต์ขนมปาดคือขนมเปียกปูน คำว่าปาดคือตัดเป็นชิ้น ๆ นอกจากนั้นก็มีถั่วลันเตา ถั่วลันเตาต้ม มันต้ม เป็นต้น (ศรีสมร คงพันธุ์, 2535)

#### วัฒนธรรมทางด้านอาหารและการกินของชาวภาคกลาง

ภาคกลางเป็นภาคที่อุดมสมบูรณ์ที่สุด ข้าวปลาอาหารจึงอุดมสมบูรณ์เกือบตลอดปี นอกจากนั้นยังเป็นที่ตั้งของเมืองหลวง จึงเป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมประเพณี ศูนย์กลางการค้าขาย และติดต่อกับต่างประเทศตลอดเวลา ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์อาหารที่เป็นแบบฉบับภาคกลาง

อาหารการกินของภาคกลาง กินข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก กับข้าวใช้เนื้อสัตว์ทุกชนิด นิยมนำมาทำอาหารหลายวิธี ได้แก่ ต้ม ปิ้ง ย่าง มากกว่าที่ทำกันในภาคอื่น ๆ ใช้ทั้งน้ำมัน และกะทิ รสอาหารอ่อนกว่าภาคอื่น ๆ อาหารผักนอกจากรับประทานดิบ และทำสูกัจิมน้ำพริก แล้วยังนิยมนำมาผัดกับเนื้อสัตว์ด้วย ซึ่งภาคอื่นไม่นิยมทำ และยังมีนิยมดองเก็บไว้กินด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, 2529 ; สำนักพิมพ์แสงแดด, 2536)

ดังนั้นลักษณะอาหารภาคกลางจึงมีความหลากหลายเพราะมีที่มาต่างกักันดังนี้

1. ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ เช่น เครื่องแกง แกงกะทิจะมาจากชาวฮินดู การผัดโดยใช้กระทะและน้ำมันมาจากประเทศจีน หรือขนมเบื้องไทยดัดแปลงมาจากขนมเบื้องญวน ขนมหวานประเภททองหยิบทองหยอดรับอิทธิพลจากประเทศทางตะวันตก เป็นต้น
2. เป็นอาหารที่มักมีการประดิษฐ์ ทั้งนี้เพราะบรรดาชาววัง มีเวลาว่างมากมาย จึงใช้เวลาในการคิดสร้างสรรค์อาหารให้เลิศรส วิจิตรบรรจง เช่น ขนมช่อม่วง จ่ามกุกู หมุ่ม ลูกชุบ กระเช้าสีดา ทองหยิบ หรืออาหารประเภทข้าวแช่ ผักผลไม้แกะสลัก
3. เป็นอาหารที่มักจะมีเครื่องเคียง ของแถม เช่น น้ำพริกปลาร้าต้องแถมด้วยหมูหวาน แกงกะทิก็กมักแถมด้วยปลาเค็ม สะเดาน้ำปลาร้าหวานก็ต้งคู่กับกุ้งนึ่งหรือปลาดุกย่าง ปลาสลิดทอดรับประทานกับน้ำพริกมะม่วง หรือแม้กระทั่งไข่เค็มที่มักรับประทานกับน้ำพริกปลาร้า น้ำพริกมะขามสด หรือน้ำพริกมะม่วง นอกจากนี้ยังมีของแถมอีกมากมาย เช่น พวักผักดอง ซิงดอง หอมแดงดอง
4. เป็นภาคที่มีอาหารว่างและขนมหวานมากมาย เช่น ข้าวเกรียบปากหม้อ กระทงทอง ค้างคาวเผือก บั๊นชลิบั้ง ไล้กรอกปลาแถม ข้าวตังหน้าตั้ง ขนมหวานหลากหลายที่ทำจากไข่ แบ่งชนิดต่าง ๆ เช่น แบ่งข้าวเหนียว แบ่งสาละ แบ่งมัน หรือแบ่งหลายชนิดรวมกัน เช่น ขนมชั้น ขนมสอดไส้ ขนมเปียกปูน ขนมกง ขนมมุก ขนม ลืมกลิ่น ขนมเต่า เป็นต้น

(กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, 2529 ; จันทร ทศานนท์, 2535 ; สำนักพิมพ์แสงแดด, 2536)

จากการเป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมประเพณี จึงมีส่วนทำให้วัฒนธรรมการบริโภคอาหารภาคกลางมีความหลากหลายที่เด่นที่สุด ก็ได้แก่ วัฒนธรรมการบริโภคโดยจัดอาหารรับประทาน



เป็นชุด (เต็มศิริ บุญยสิงห์, ม.ป.ป.; กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2529 ;  
จันทร์ ทศานนท์, 2535 ; สำนักพิมพ์แสงแดด, 2536)

### ตัวอย่างอาหารที่นิยมจัดรับประทานเป็นชุด

ข้าวแช่ คือ การนำข้าวสวยแช่ในน้ำลอยดอกไม้น้ำแข็ง รับประทานร่วมกับ  
กะปิทอด หอมสอตไส้ พริกหยวกสอตไส้ ปลาแห้งทอด ไช้เค็มทอด และรับประทาน กับผัก  
แตงกวา มะม่วงดิบ กระชายต้นหอม ผักชี พริกแดง

ข้าวมันส้มตำ จะมีข้าวมัน ส้มตำ เนื้อเค็มฉีกฝอย แกงเผ็ด

ข้าวคลุกกะปิ กุ้งแห้งทอดกรอบ หมูหวาน ไช้เจียว หั่นเป็นเส้น

หอมแดงซอย พริกขี้หนูซอย ผักชี แตงกวา

ข้าวเหนียว-ไก่ย่าง ส้มตำ

ขนมจีนข้าวน้ำ ขนมจีน แจงร้อน สับปะรดสับละเอียด กระเทียมหั่นบาง ชิงสด  
หั่นฝอย กุ้งแห้งป่น กะทิขุ่น น้ำตาลทราย น้ำปลามะนาว

ขนมจีนน้ำพริก ขนมจีน น้ำพริก ใบเล็บครุฑชุบแป้งทอดมะละกอดิบซอยฝอย ๆ  
ผักขี้หนูซอย หอมแดงซอย หัวปลีหั่นบาง ผักกระเฉดตัดท่อนสั้น พริกขี้หนูแห้งทอด

นอกจากนั้น อาหารภาคกลางเป็นอาหารที่มีการใช้กะทิ และเครื่องแกงต่าง ๆ  
มากที่สุด โดยการนำมาทำแกงต่าง ๆ และยังรับประทานแนมกับอาหารอื่น ๆ ด้วย เช่น แกง  
เขียวหวาน แกงเผ็ด แกงกระหรี แกงมีสมัน แกงคั่ว พะแนง ฯลฯ หรือที่ไม่ใช้กะทิแต่ใช้  
เครื่องแกง แกงส้มแกงป่า ฯลฯ อาหารเหล่านี้จะมีเครื่องกินแนมด้วย โดยเลือกรสชาติที่  
เข้ากันได้ รับประทานร่วมกันแล้วทำให้อาหารอร่อย (เต็มศิริ บุญยสิงห์, ม.ป.ป.)

เครื่องแนมที่นิยมรับประทานกับแกงต่าง ๆ อาทิเช่น ปลาเค็ม เนื้อเค็มหมูเค็ม  
ปลาสลิดเค็ม ไช้เค็ม ผักดองสามรส ชิงดอง หอมแดงดอง หัวไชเท้าดองสามรส

แม้แต่อาหารประเภทน้ำพริกเครื่องจิ้ม ก็จะมีเครื่องเคียงที่จะต้องกินแนม  
หลายอย่างเครื่องจิ้มที่นิยมรับประทานกันคือ หลนเต้าเจี้ยวหลนปูเค็ม หลนเต้าหู้ยี้ หลนปลาเจ้า  
หลนปลาร้า ปลาร้าทรงเครื่อง หลนกะปิ ฯลฯ อาหารประเภทนี้จะรับประทานกับผักสด หรือแนม  
ด้วยปลาตุ๋น

ผักสดที่นิยมรับประทานในภาคกลาง ได้แก่ บวบ ฟักทอง ฟัก ใบเล็บครุท ใบทองหลวง ใบบัวบก ผักกระเฉดน้ำ ผักตับเต่า ดอกแค แดงกวา มะเขือม่วง ชะอม ถั่วฝักยาว (เต็มสิริ บุญสิงห์, ม.ป.ป., ; สำนักพิมพ์แสงแดด, 2536)

#### วัฒนธรรมทางด้านอาหารการกินของชาวลัวะ

ชาวลัวะหรือชาวปักษ์ใต้ จะรับประทานข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก (สุทธวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2527 ; กรมวิชาการ, 2529) และด้วยเหตุที่ภาคใต้เป็นภาคที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลมากที่สุด ลักษณะภูมิประเทศเป็นแหลมที่ยื่นลงไปในทะเล ผู้คนที่อาศัยในดินแดนแถบนี้จึงนิยมทำการประมง เพราะมีทรัพยากรในท้องทะเลมากมาย เมื่ออาศัยอยู่ชายทะเล อาชีพเกี่ยวข้องกับทะเล อาหารหลักในการดำรงชีวิตจึงเป็นอาหารทะเล

อาหารส่วนใหญ่ของคนภาคใต้ มักเกี่ยวข้องกับปลา และสิ่งอื่น ๆ จากท้องทะเล อาหารทะเลหรือปลา โดยธรรมชาติจะมีกลิ่นคาวจัด อาหารภาคใต้จึงไม่พ้นเครื่องเทศ โดยเฉพาะขมิ้นจะขาดไม่ได้เลย เพราะช่วยในการดับกลิ่นคาวได้ดีนัก ฉะนั้นจึงจะเห็นได้ว่าอาหารปักษ์ใต้จะมีสีออกเหลือง ๆ แทบทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็น แกงไตปลา แกงส้ม แกงพริก ปลาทอด ไก่ทอด ก็มีขมิ้นกันทั้งสิ้นและมองในอีกด้านหนึ่ง คงเป็นวัฒนธรรมการกินที่ผสมผสานกลมกลืนกันระหว่างชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิมในภาคใต้นั่นเอง (สำนักพิมพ์แสงแดด, 2535) ดังนั้นวัฒนธรรมการใช้ขมิ้นผสมเครื่องแกงจึงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของภาคใต้ เพราะนอกจากจะดับกลิ่นคาวแล้วยังเป็นสมุนไพรอีกด้วย แต่มีข้อสังเกตคือชาวลัวะไม่นิยม ใช้กระชาย ผักชี และใบยี่ห่วย (สุทธวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2527)

อาหารปักษ์ใต้แม้จะเป็นอาหารที่อร่อยน่าลิ้มลอง แต่สิ่งหนึ่งที่ประทับใจผู้คนคือความเผ็ดร้อนของรสชาติอาหาร ผู้คนในภาคใต้นิยมรสอาหารที่เผ็ดจัด เค็ม เปรี้ยว แต่ไม่นิยมรสหวาน รสเผ็ดของอาหารปักษ์ใต้มาจากพริกขี้หนูสด พริกขี้หนูแห้งและพริกไทย ส่วนรสเค็มได้จากกะปิ เกลือ รสเปรี้ยว ได้จากส้มลูกโหนด ตะลิงปลิง ระกำ มะนาว มะขามเปียก และมะขามสด เป็นต้น (สุทธวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2527 ; กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2529 ; สำนักพิมพ์แสงแดด, 2535)

เนื่องจากอาหารภาคใต้มีรสจัด อาหารหลาย ๆ อย่างจึงมีผักรับประทานควบคู่ไปด้วย เพื่อลดความเผ็ดร้อนลง ซึ่งคนภาคใต้เรียกว่า ผักเหนาะหรือบางจังหวัดอาจเรียกว่า ผักเกร็ด

ผักเหนาะของภาคใต้มีหลายอย่าง บางอย่างก็เป็นผักชนิดเดียวกับภาคกลาง เช่น มะเขือเปราะ ถั่วฝักยาว ถั่วพู ฯลฯ แต่ก็มีผักอีกหลายอย่างที่รู้จักกันเฉพาะคนภาคใต้ เท่านั้น การเสิร์ฟผักเหนาะกับอาหารปักษ์ใต้ ชนิดของผักจะคล้าย ๆ กันหรืออาจเป็นผักที่ผู้รับประทานชอบก็ได้ (สำนักพิมพ์แสงแดด, 2535)

ผักเหนาะที่ชาวใต้รับประทานควบคู่กับอาหารประเภทน้ำพริก หรือแกงมีหลายอย่าง และมักรับประทานสดจริง ๆ เช่น สะตอ สะตอเบา คือ ต้นกระถิน ลูกเนียง หน่อเหรียง ยอดยาร่วง (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2527 ; สำนักพิมพ์แสงแดด, 2536)

นอกจากนั้นยังมีผักชนิดอื่น ๆ ที่เป็นลักษณะเฉพาะของอาหารปักษ์ใต้ เช่น เห็ดแครง อ้อดิบ ยอดพริก ส้มมุด ส้มแขก มะม่วงป่า (สำนักพิมพ์แสงแดด, 2535)

รสชาติของอาหารปักษ์ใต้จะมีรสชาติเฉพาะ เนื่องจากเครื่องปรุงรสที่ แตกต่างจากภาคอื่น ๆ เครื่องปรุงรสในอาหารปักษ์ใต้ ได้แก่ น้ำบูดู น้ำส้มลูกโหนด น้ำตาลแว่น ชีตเคียบลา (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2529 ; สำนักพิมพ์แสงแดด, 2535) และเพราะชีวิตของคนภาคใต้ เกี่ยวข้องกับทะเล เมื่อออกทะเลหาอาหารมาได้มากก็รับประทาน ให้หมดในหนึ่งมื้อได้ คนภาคใต้จึงนำอาหารที่ได้จากทะเลมาทำการถนอมอาหาร เช่น กุ้งส้ม ปลาซีเสียดแห้ง ปลาแห้งแดง ปลาเค็ม (สำนักพิมพ์แสงแดด, 2535)

สำหรับอาหารพื้นเมืองทางภาคใต้ ที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง ได้แก่ แกงเหลือง ข้าวยา แกงไตปลา แกงเลียง น้ำบูดู และรับประทานกับ ผักเหนาะ (อุดม หนูทอง, 2521 ; กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, 2529)

อาหารพื้นเมืองบางชนิดนิยมกันอย่างแพร่หลาย แต่มีวัฒนธรรมการกินแตกต่างกัน เช่น ขนมจีนชาวภาคใต้ฝั่งตะวันตก เช่น ระนอง ตะกั่วป่า ภูเก็ต นิยมรับประทานเป็นอาหารมือเช้า มีเครื่องปรุงแตกต่างไปจากถิ่นอื่น ๆ หรือบางท้องถิ่นนิยมรับประทานข้าวยากับข้าวร้อนเป็นอาหารมือเช้า ดังนี้ เป็นต้น (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2527)

ผลไม้ที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ ทุเรียน มังคุด ลางสาด ลองกอง ลูกจําปาตะ ละมุดสุก ลูกหยี ขนมหวานพื้นเมืองที่นิยมกันมาก ได้แก่ ขนมโค ขนมเท่ดิบ (ลอดช่องน้ำกะทิ) ขนมเม็ดข้าว (ขนมปลากริม) กะละแม ทุเรียนกวน เมล็ดมะม่วงหิมพานต์ ขนมลา (สว่าง เลิศฤทธิ์, ม.ป.ป., ; สำนักพิมพ์แสงแดด, 2535)

สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับอาหารการกินนั้น วิณะ วีระไวทยะ (2527) ได้ทำการสำรวจภาวะการบริโภคอาหารไทย พบว่า นิสัยบริโภคของประชาชนชาวใต้มีลักษณะคล้ายคลึง

กับประชาชนในภาคอื่น ๆ ของประเทศ คือ บริโภคข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก ปลาคืออาหารโปรตีนประจำในรูปของปลาเค็ม ปลาดม ปลาทอด บริโภคกับน้ำบูดู น้ำบูดูเป็นองค์ประกอบสำคัญของข้าวยา ซึ่งเป็นอาหารที่นิยมกันอย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชนชาวดัตช์ ทั้งไทยพุทธและคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม ความแตกต่างที่เด่นชัดระหว่างชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมคือ ไทยพุทธมักนิยมบริโภคผักมาก อาหารส่วนใหญ่จะมีน้ำพริกผัดสดเป็นองค์ประกอบสำคัญ ส่วนชาวไทยมุสลิมไม่ค่อยนิยมบริโภคผัก ผักที่นิยมมากคือ แตงกวา ซึ่งนิยมทำเป็นอาจาดรับประทานกับแกงกะทิต่าง ๆ เหตุผลที่ชาวไทยมุสลิมไม่ค่อยนิยมบริโภคอาหารผัก อาจสืบเนื่องมาจากประชาชนเหล่านั้นส่วนมากเป็นชาวประมง อาศัยอยู่ตามริมชายทะเลมีพื้นที่จำกัดนอกจากพื้นดินและน้ำยังมีเค็ม ปลูกพืชไม่ได้ผล กลุ่มชาวไทยมุสลิมที่เป็นชาวสวนจะบริโภคผักมากกว่ากลุ่มชาวประมง แต่อย่างน้อยกว่ากลุ่มไทยพุทธ

วิณะ วีระไวทยะ (2527) พบว่าชาวชนบททั้งไทยพุทธและมุสลิมไม่บริโภคขนมหวานหลังอาหาร แต่ถ้ามีก็จะบริโภคเป็นอาหารว่างระหว่างมื้อ และนิยมอาหารใส่สีลงในอาหารคาวและหวาน อาหารสำหรับโอกาสพิเศษของชาวไทยมุสลิมก็นิยมใส่สีอย่างมาก เช่น ข้าวเหนียวมูลที่ใช้ในพิธีแต่งงาน ก็ใส่สีเหลืองและแดงจัดส่วนขนมที่นิยมบริโภคระหว่างถือบวช เช่น อาเก๊ะ นอกจากนั้นก็มีส่วนต่าง ๆ ข้าวเหนียวหน้าสมันปลา มะตะบะ และ แกงมัสมัน

ขนมในเทศกาลพิเศษของชาวไทยพุทธได้แก่ ขนมเจาะหู ขนมลา และข้าวต้มลูกโยน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยแป้งและน้ำตาลแต่ไม่ใส่สี ส่วนขนมหวานอื่น ๆ มักใส่สี (วิณะ ประทุมสินธุ์ และกันหา กระณะนา, 2529) ส่วนการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการกินของประชาชนในภาคใต้ของประเทศไทยโดยวิณะ ประทุมสินธุ์ (2529) พบว่าด้านการกินอาหารชาวไทยพุทธกินผักและผลไม้มากกว่าชาวไทยมุสลิม แต่ชาวไทยมุสลิมกินไขมันมากกว่าชาวไทยพุทธ ซึ่งอาจเนื่องมาจากศาสนาและวัฒนธรรม ที่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดีย ที่นิยมอาหารที่เข้าเครื่องเทศและกะทิ ทำให้มีการกินพวกแกงกะทิในหมู่ไทยมุสลิมสูง นอกจากนั้นยังพบว่า ศาสนามีผลต่อพฤติกรรมการกินของชาวไทยพุทธน้อยกว่าชาวไทยมุสลิม นั่นก็คือศาสนาพุทธไม่ได้บัญญัติอาหารที่ต้องห้ามไว้ เพียงแต่ห้ามดื่มสุราเมรัยและกินอาหารพอติ ส่วนศาสนาอิสลามมีข้อห้ามและข้อแนะนำเกี่ยวกับการกินอาหารหลายอย่าง ที่สำคัญได้แก่ การห้ามเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ห้ามกินหมู แต่มีการกินเนื้อแพะและแกะแทนเนื้อหมู ในเทศกาลสำคัญ และการที่ชาวไทยมุสลิมนิยมกินแตงกวาอย่างกว้างขวาง อาจเนื่องมาจากการที่ ศาสนาอิสลามระบุว่าแตงร้านกับอินทผาลัมเป็นอาหารบำรุงร่างกาย สำหรับรูปแบบการกิน อาหารทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิมมีส่วนคล้ายคลึงกัน คือ สมาชิกทุกคนนั่งกินอาหารพร้อมกัน พฤติกรรมการกินนี้ในหมู่ชาวไทยมุสลิม

อาจจะมีผลเนื่องมาจากอิทธิพลของศาสนา ที่ระบุว่า จะรวมกันกินอาหาร ทำให้มีลักษณะแบบ ประชาธิปไตยในการกินอาหาร

การรับประทานอาหารและเครื่องดื่ม เป็นเอกลักษณ์ของมุสลิมอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ ชาวมุสลิมแตกต่างจากชาวศาสนิกอื่น มีอาหารอื่น ๆ อีกหลายอย่างที่ศาสนาอิสลามได้บัญญัติห้าม มุสลิมรับประทานอาหารไว้ในอัลกุรอานหลายตอน กล่าวคือ ไม่อนุญาตให้กินเนื้อสัตว์ที่ตายเอง เลือด เนื้อหมู สัตว์ที่ถูกรัดคอตาย ถูกตีตาย ตกจากที่สูง ถูกรถชนตาย ถูกสัตว์ร้ายกิน ถูกนำไป สั่งเวयरูปปั้น สัตว์ที่มีเขี้ยวงา ตลอดจนสัตว์ที่ถูกเชือดโดยศาสนิกอื่น ซึ่งไม่ใช่มุสลิม (ฉวีวรรณ วรณประเสริฐ, 2524 ; สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2527 ; มูรอด เลาะวิถิ, 2529 ; วัฒนา ประทุมสินธุ์, 2529) สำหรับสาเหตุที่ห้ามรับประทานเนื้อหมูนั้น ก็เพราะในเนื้อหมู มีเชื้อโรคมามากมาย รวมทั้งหมอยังมีนิสัยกินของสกปรก มีรูปร่างน่ารังเกียจ และมีเสียงรบกวน ประสาท และปากยังเป็นที่ยึดของเชื้อโรคอื่นเนื่องมาจากสิ่งโสโครกที่บริโภคเข้าไป (มุสลิม, 2531) นอกจากหมูจะเป็นสัตว์ต้องห้ามในศาสนาอิสลามแล้ว สุนัขก็เช่นกัน เพราะถือว่าสุนัข เป็นสัตว์สกปรก น่ารังเกียจ แต่มุสลิมบางกลุ่มหรือบางนิกายจะเลี้ยงสุนัขไว้ใช้งาน แต่ห้าม และต้องตัวสุนัขเป็นอันขาด (ฉวีวรรณ วรณประเสริฐ, 2524 ; ชูดา จิตพิทักษ์, 2528) ส่วนเครื่องดื่มสุราเมรัยทุกชนิดก็เป็นที่ต้องห้ามสำหรับชาวมุสลิม (วัฒนา ประทุมสินธุ์, 2529 ; มุสลิม, 2531) และภาชนะใส่อาหารจะไม่ใช่ภาชนะของชนต่างศาสนิก ถ้าหาไม่ได้จะต้องล้าง เสียก่อนแล้วจึงใส่อาหารกินได้ สิ่งที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ ศาสนาอิสลามไม่สอนให้กินอาหาร หลากสี แต่ชาวไทยมุสลิมภาคใต้ก็นิยมปรุงอาหารใส่สี (วัฒนา ประทุมสินธุ์, 2529)

#### องค์ประกอบทางด้านศิลปกรรม

ศิลปกรรมเกิดจากการสร้างสรรค์ทางด้านความรู้ลึกลับคิดออกมาเป็นผลงานรูปธรรม ต่าง ๆ เช่น รูปปั้น รูปแกะสลัก เป็นต้น ซึ่งการสร้างสรรคผลงานอาจแตกต่างกันไปในแต่ละ ท้องถิ่น ซึ่งในการทำวิจัยครั้งนี้จะศึกษางานศิลปกรรม ใน 3 ท้องถิ่น คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้เท่านั้น

งานด้านศิลปกรรมแบ่งเป็นสาขาใหญ่ ๆ ได้หลายสาขา แต่ในที่นี้จะขอเลือกมาศึกษา ในด้านต่อไปนี้

1. สถาปัตยกรรม
2. ดนตรี และนาฏศิลป์
3. หัตถกรรม

1. งานด้านสถาปัตยกรรม

ได้แก่ ศิลปกรรมที่เกี่ยวกับการสร้าง ซึ่งในแต่ละภาคย่อมแตกต่างกัน อันเนื่องมาจากแต่ละภูมิภาคมีสภาพลมฟ้าอากาศ ภูมิศาสตร์ และขนบธรรมเนียมประเพณี แตกต่างกันไป และอิทธิพลที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ศาสนา (ประทีป มาลากุล, 2530) ศาสนาแต่ละศาสนาย่อมมีคติธรรมพิธีกรรมและระเบียบการปฏิบัติต่อศาสนาแตกต่างกันออกไป สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลต่องานด้านสถาปัตยกรรม ทั้งในด้าน รูปแบบ ขนาด ลวดลายและตกแต่ง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527) ในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษางานสถาปัตยกรรม เฉพาะลักษณะบ้านเรือนในท้องถิ่นต่าง ๆ ของไทยใน 3 ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้

#### เรือนไทยภาคเหนือ (เรือนล้านนา)

เนื่องจากภาคเหนือของประเทศไทย มีอากาศค่อนข้างหนาวเย็นกว่าภาคอื่น ๆ เรือนล้านนาจึงนิยมวางเรือนด้วยการวางเรือนขวางตะวัน ทำให้ตัวเรือนได้รับแสงมากขึ้น ไม่ต้องปะทะลมเย็นจากทางทิศเหนือในฤดูหนาว ช่วยให้อบอุ่นขึ้น (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2535)

โครงสร้างของเรือนล้านนามักก่อสร้างด้วยไม้จริง โดยเฉพาะไม้สักเป็นเรือนแฝด สองหลังติดกันหรือมากกว่านั้น หลังคาทรงจั่วสูง (ไม่นิยมทำจั่วลาดชัน) ชายคายาวคลุมลงมา ถึงแนวหน้า แต่มุงด้วยกระเบื้องดินเผา ได้ถุนสูง ไม่นิยมกันห้อง ไม้ตีผ้าเพดาน และไม่นิยมทำหน้าต่าง แต่ทำเป็นช่องโปร่งหลาย ๆ ช่องที่ผนังซึ่งเลื่อนเปิดปิดได้ เป็นการตัดปัญหาเรื่องฝนสาด และแดดส่องมีชานเรือนที่เรียกว่า เต็น เป็นตัวเชื่อมตัวบ้าน แต่ละหลังให้อยู่ติดกัน ซึ่งทำให้เกิดพื้นที่ว่างโล่งภายในกลุ่มอาคาร ซึ่งใช้เป็นที่พักผ่อนยามเย็น เป็นที่ตากสิ่งของต่าง ๆ และเป็นที่ยึดรับแขกในยามมีงานที่บ้านด้วย

ตัวเรือนของชาวเหนือจะมีรูปลักษณะคล้ายกับกระป๋องคือมีฝาล้อมออกจากเสาจึงทำให้ตัวเรือนดูจากภายนอก แล้วคล้ายท้องกระป๋องโดยมีหลังคาประตุงหลังกระป๋อง ส่วนที่ยอดจั่วมีไม้แกะสลักยื่นออกไปสองทางตามลาดจั่วด้านบนเพื่อให้ดูเหมือนเสากระป๋อง ซึ่งลักษณะเฉพาะตรงนี้เด่นมาก มีชื่อเรียกเฉพาะว่า กาลแล เมื่อมองดูทั้งหลังลักษณะตัวเรือนจะเหมือนกระป๋องยื่นอยู่ข้างล่างบ้าน บ้านจึงดูมีน้ำหนัก และที่สำคัญเป็นเครื่องแสดงความเป็นผู้มีอิทธิพลดี มีความเป็นมิตรทุกบ้านที่จะนิยมทำ ราน้ำ ไร่ที่ชานเรือนหรือหน้าบ้านซึ่งราน้ำนี้จะสร้างเป็นเพิงเล็ก ๆ เพื่อตั้ง หม้อดินเผา พร้อมกระบวยตักน้ำ สำหรับให้คนที่ผ่านไปผ่านมาตักดื่ม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527 ; นกุล ชมภูนิช, 2530 ; คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2535)

### เรือนไทยภาคกลาง

เรือนไทยในยุคต้นรัตนโกสินทร์ ทางภาคกลางที่ปลูกกันโดยทั่วไป นอกจากจะแบ่งเป็นเรือนที่มีแบบแผนแน่นอนก่อนลงมือปลูก และแบบเรือนพื้นบ้านแล้ว ยังแบ่งตามลักษณะของวัสดุที่นำมาใช้ก่อสร้างได้ออกเป็น 2 ชนิด คือ เรือนเครื่องผูก และเรือนเครื่องสับ

เรือนเครื่องผูก คือ เรือนที่สร้างด้วยไม้ไผ่เกือบทั้งหลัง (ยกเว้นหลังคาเสา และพื้นในบางครั้งมุงด้วยจาก และปูด้วยไม้) โครงหลังคา เสา ฝา พื้น บันได ล้วนเป็นไม้ไผ่เกือบทั้งสิ้น มีบางที่เท่านั้นที่ใช้เสาเป็นไม้จริง โดยตัดต้นไม้ที่ได้ขนาดพอเหมาะมาตั้งเป็นเสา การยึดตรึงวัสดุต่อวัสดุใช้มัดด้วยหวาย ที่ใดที่ต้องการยึดตรึงค่อนข้างแน่น เพราะเป็นจุดรวมแรงสำคัญ ๆ จะใช้ลิ้มโดยใช้ตอกด้วยสลักหรือลูกประสั๊ก เรือนเครื่องผูกไม่ทนทานนัก เพราะไม้ไผ่อาจมีมอดหรือแมลงอื่นเจาะกิน จึงถือเป็นเรือนชั่วคราวในชนบท จำเพาะที่หาวัสดุไม้จริงได้ค่อนข้างลำบาก (เสมอ นิลเดช, 2520 ; ประเทือง คล้ายสุบรรณ, 2531)

เรือนเครื่องสับ คือ เรือนไม้จริง ตั้งแต่เสา โครงหลังคา ฝา พื้น บันได หน้าต่าง ประตู มีหลังคาเท่านั้นที่มุงด้วยวัสดุอื่น การปลูกเรือนทางภาคกลางโดยเฉพาะเรือนเครื่องสับจะตั้งเสาและฝาเอียงเข้าหากัน ทั้งนี้เพื่อความมั่นคงแข็งแรง เพราะแต่เดิมไม่ใช้ตะปูหรือนอตสกรู ใช้เพียงลิ้มและสลักหรือลูกประสั๊กเท่านั้น นอกจากนั้นยังได้ความงามตามความรู้สึกของสายตา อีกประการหนึ่ง ถ้าตั้งตรงนาน ๆ ไปอาจเบะได้ การเอียงเข้าหากัน เริ่มตั้งแต่ปลายเสาเอนเข้าหากัน ซึ่งผิดกับเรือนทางภาคเหนือที่ตั้งเสาตรง

ฝาเอียงผายออก เช่น บ้านไทยลื้อ (นุกูล ชมภูวนิช, 2530 ; ประเทือง คล้ายสุบรรณ, 2531)

เรือนเครื่องล๊ับหรือเรือนไม้ล๊ักที่ชาวบ้านในภาคกลางทั่วไป นิยมสร้างขึ้นเพื่ออยู่อาศัยกันอย่างแพร่หลายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงสมัย ร.5 มีคุณสมบัติ เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศและสังคมไทยสมัยนั้น และเสื่อมนิยมลง ในระยะที่ วัฒนธรรมตะวันตกแพร่เข้ามา อย่างไรก็ตาม เรือนเครื่องล๊ับแบบภาคกลางนี้ มีลักษณะที่ตรงตามเป็นเอกลักษณ์เรือนไทยภาคกลาง ได้แบบหนึ่ง พอจะสรุปลักษณะพิเศษได้ดังนี้

สร้างด้วยไม้คุณภาพดีทั้งหลัง

หลังคาทรงสูง ลักษณะยอดแหลมเหมือนจอมแห โดยจันทันมีลักษณะอ่อนเพื่อส่งให้ยอดหลังคาพนมแหลมยิ่งขึ้น

จั่วและปั้นลมอ่อนช้อยสวยงาม เป็นทรงสามเหลี่ยมแหลมพุ่งชน ไปบนท้องฟ้า ปลายล่างของปั้นลมมีหัวหางอนรับกับเส้นรอบนอกของหน้าจั่วอย่างลงตัว

ฝาบ้านเป็นแผง ๆ ติดกันเป็นแผ่นใหญ่ขนาดพอดีกับความยาวของช่วงเสาแต่ละช่วง ถอดเข้าออกได้ง่าย

เสาทุกต้นเอนเข้าหาจุดศูนย์กลางของบ้านเล็กน้อย

ประตูหน้าต่างสอบด้านบน และเปิดเข้าด้านในของห้อง

โครงสร้างของบ้านประกอบด้วย การเข้าเตี้ยทั้งหลัง ไม่นิยมใช้ตะปู

มีระเบียงและชานเชื่อมแต่ละหลัง

มักสร้างเป็นเรือนหมู่ แต่ละหลังมีประโยชน์เฉพาะอย่าง

ได้ถุนสูง

ลักษณะรูปร่าง โปร่งเบาโล่ง แสดงความสงบเรียบง่าย ร่มเย็น (นุกูล ชมภูวนิช, 2530 ; ประทีป มาลากุล, 2530 ; สันติ จันทวิลาสวงศ์, 2535)

ลักษณะเด่นทางคุณภาพของเรือนไทยภาคกลาง

1. ป้องกันความร้อนจากแสงแดดจัดโดยการทำหลังคาทรงสูง และหันจั่วบ้านไปตามแนวทิศตะวันตก ตะวันออก ทำให้หลังคาไม่โดนแดดเต็มที่ ประกอบวัสดุที่ใช้เป็นที่มุงหลังคา เป็นจาก แผ่นไม้ ซึ่งเป็นฉนวนกันความร้อนอีกด้วย

2. ป้องกันแดดส่องและฝนสาด โดยการมีชายคายาว มีกันสาดรอบบ้าน



3. ป้องกันน้ำท่วมและสัตว์ร้าย โดยการสร้างได้ถนนสูง โปรง ไม้กันเป็นห้อง และการสร้างได้ถนนสูง ชโมยและโจรยั้งจะเข้าบ้านได้ลำบากกว่าบ้านชั้นเดียวที่ไม่มีได้ถนนอีกด้วย
4. รับลมและระบายความร้อนอบอ้าว โดยไม้กันห้องให้สลับซับซ้อนฝาห้องที่ติดกับระเบียง ตอนด้านบนติดกับหลังคาจะทำลายผลโปรง เรียกว่า ลายเครือวัลย์บางบ้านเป็นฝาเขียนเปิดออกได้ตลอด และมีการลดระดับพื้นระเบียง และชันบ้านทำให้ลมไหลผ่านได้ดีและไม่ทำฝ้าเพดาน
5. มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยอาจจะมีการปลูกต้นไม้ยืนต้นเพื่อให้แผ่ร่มเงา ช่วยบรรเทาความร้อน และมักนิยมสร้างบ้านอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลอง ทำให้ลดความร้อนได้อย่างหนึ่ง

#### ลักษณะเด่นทางกายภาพของเรือนไทยภาคกลาง

เรือนไทย เป็นเรือนไม้ที่มีลักษณะแปลกไปจากเรือนของชนชาติอื่น ๆ เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวยกพื้นสูงได้ถนน โปรง มักสร้างเป็นสามช่วงเสา ฝาเป็นแผ่นใหญ่เต็มช่วงเสามีหน้าต่างช่วงละ 1 บาน ภายในฝาหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยกรอบไม้ขนาดเล็ก ๆ หลายช่วงแต่ละช่องกรุด้วยไม้กระดาน เรียกว่า ฝาปะกน กรุด้วยไม้ไผ่ขัดแตะหรือตีบจาก เรียกว่า ฝาขัดแตะและฝากระแซงอ่อนหน้าต่างเปิดเข้าภายในบ้าน โดยตั้งอยู่บนเตี้ยไม้ประตู่ ก็สร้างวิธีเดียวกัน หลังคาหน้าต่างจั่วทรงสูงคลุมลงมาถึงระเบียง และเสาเรือนเอียงสอเล็กน้อย เพื่อเกิดความกระชับแน่นเพื่อขอบบนของโครงสร้าง เรือนจะได้ไม่ล้มทลายได้ง่าย และยังคงรักษาฝาเรือนไว้ให้ทรงตัวอยู่ได้ถึงแม้ว่าลี้มหรือเตี้ยที่ยึดฝาจะหลุดไปหมดก็ตาม (นุกูล ชมภูวนิช, 2530)

#### เรือนไทยภาคใต้

เรือนเครื่องสับภาคใต้มีขนาดไม่ใหญ่มาก ปลูกยกพื้นจากพื้นดิน เพียงคนก้มตัวลอดไปได้ เสาทุกต้นจะไม่ฝังลงในดิน แต่จะตั้งอยู่บนแผ่นปูนหรือแผ่นหินเรียบ ๆ ที่ฝังอยู่ในดินให้โผล่ขึ้นมาจากพื้นดินไม่เกิน 1 ฟุต เพื่อป้องกันมิให้ปลวกกัดดินเสา และกันเสาดูจากความชื้นของดิน เนื่องจากฝนตกชุกเกือบตลอดปีและสภาพภูมิประเทศที่พื้นดินเป็นดินทราย (มหาวิทยาลัย

สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527 ; เสาวภา พรสิริพงษ์, 2527) ตัวเรือนฝักันด้วยแผ่นกระดานตีเกล็ดตามแนวนอน กั้นห้องสำหรับเป็นห้องนอน 1 ห้อง อีกห้องหนึ่งปล่อยโล่ง ด้านหน้าบ้านมีระเบียงด้านข้าง เรือนประธานติดระเบียง จะทำหั่วรอดยื่นล้าออกมานอกเส้าประมาณคืบเศษ ๆ ทุกตัว แล้วปูกระดานแผ่นเดียวกับหั่วรอดตลอดความยาวของเรือน เรียกว่า กระดานเลียบ ใช้เป็นที่วางเขียนหมากและเครื่องใช้กระจุกกระจิกประจำบ้าน

เรือนเครื่องสับภาคีจะทำช่องหน้าต่างแคบ ๆ และในบางแห่งไม่ทำเลยก็มีเพราะกลัวฝนสาดเนื่องจากฝนตกชุกและมีลมพัดแรงจัด หลังคาทำทรงจั่ว தாகจันทันให้แอ่นแบบเดียวกับเรือนไทยภาคกลาง แต่ทรวดทรงเตี้ยกว่าเล็กน้อย ตัดแผ่นปั้นลมแบบหางปลา (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527) ส่วนยอดจั่วนิยมตกแต่งเป็นเอกลักษณ์อย่างชัดเจน ตรงปลายมุมแหลมของยอดจั่วจะทำเป็นเส้าขนาดเล็กทำด้วยไม้กลึงและหล่อซีเมนต์ ด้านข้างทั้งสองข้างของเส้าที่ยอดจั่วจะตกแต่งด้วยลวดลายฉลุไม้ หรือหล่อซีเมนต์และบุสังกะสีอย่างงดงาม ปีกเส้าแขวนกรงนกเขาด้านข้างของเรือน (เชต รัตนจรณะ, 2527) หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาไม่เคลือบ

การปลูกเรือนจะปลูกเป็นหมู่คล้ายกับหมู่เรือนภาคกลาง คือ จะมีเรือนประธานหลังหนึ่งที่ริมชานด้านตรงข้ามกับเรือนประธาน จะมีเรือนเคียงปลูกขึ้นหลังหนึ่ง และท้ายชานด้านหนึ่งมีชานแล่นขวางหัวชาน ระเบียงเป็นที่ปลูกเรือนครว้กันฝาด้วยไม้ ไม้สานขัดตะหว่ชาน หน้าระเบียงด้านตรงข้ามกับเรือนครว้เป็นส่วนหน้า มีบันไดขึ้นลงทางด้านนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527)

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของเรือนไทยภาคใต้ก็คือ เมื่อจะย้ายเรือนไปปลูกที่อื่นซึ่งไม่ไกลจากที่เดิมนัก เจ้าของเรือนไม่จำเป็นต้องรื้อเรือนลง แล้วปลูกใหม่แต่จะใช้วิธียกเรือนย้ายไปทั้งหลัง โดยเอาไม้ทำเป็นคานสอดเข้าใต้ถุนเรือน ถ้าเป็นเรือนเล็กก็ใช้แรงคนหามเรือนนั้นไปยังที่ต้องการตั้งเรือนใหม่ ถ้าเป็นเรือนใหญ่ก็จะใช้ไม้ตะเข้ เข้ารับเรือนมีล้อใส่ใช้ช้างและคนชดพาเรือนไปทั้งหลัง (เชต รัตนจรณะ, 2527 ; เสาวภา พรสิริพงษ์, 2527)

นุกูล ชมภูวนิช (2530) สรุปลักษณะเด่นของเรือนไทยภาคใต้ไว้ดังนี้

ทำทรงเรือนขนาดไม่สูงนัก

เส้าเรือนตั้งอยู่บนแท่นหิน

ฝาเรือนเป็นกระดานตีเกล็ด

ทำช่องหน้าต่างแคบ ๆ

หลังคาติดปั้นลมแบบหางปลา  
 ต่อชายคาคลุมตัวเรือนกันฝนสาด  
 มีแผ่นกระดานเลียบแล่นหน้าเรือนประธานและหน้าระเบียง  
 ใต้ถุนเรือนประธานยกพื้นเพื่อคนลอดได้โดยก้มตัว  
 เรือนสามารถใช้คนจำนวนมากยกเคลื่อนย้ายที่ไปได้

### บ้านแบบชาวไทยมุสลิม

เรือนไทยภาคใต้ ยังมีที่แตกต่างออกไปโดยเฉพาะคือ บ้านชาวไทยมุสลิมแบบบ้าน  
 ของชาวไทยมุสลิมจะดูจากรูปทรงของหลังคาเป็นหลัก โดยจะแบ่งออกเป็นสามแบบใหญ่ ๆ คือ

1. หลังคาแบบแมและห์ (หลังคาจั่ว)
2. หลังคาแบบสี่มะ (หลังคาปั้นหย้า)
3. แบบลานอ (ทรงมะนิลา)

บ้านของชาวไทยมุสลิมมักจะตกแต่งด้วยลวดลายฉลุไม้ในส่วนต่าง ๆ ของบ้าน  
 อย่างสวยงาม ซึ่งบริเวณที่มักจะตกแต่งได้แก่

1. ล้นหลังคา ช่องลมเหนือประตูหน้าต่าง หน้าจั่วและยอดจั่ว
2. เชิงชาย คาน ตง พื้น ระเบียงลูกกรง ช่องลมใต้เพดาน และ

ตีนเสา (นุกูล ชมภูวนิช, 2530)

### 2. งานด้านดนตรีและนาฏศิลป์

ศิลปะการแสดงของคนไทยมีลักษณะ เฉพาะที่แสดงถึงวัฒนธรรมไทยอยู่มาก  
 การละเล่นรื่นเริงของชาวบ้านประกอบด้วย การขับร้อง ดนตรี และการรำยรำ ซึ่งไพเราะ  
 งดงาม มีคุณค่าด้านให้ความเพลิดเพลินบันเทิงใจ เป็นเครื่องกลม่อมเกลารจิตใจให้อ่อนโยน  
 และละมุนละไม ซึ่งดนตรีนาฏศิลป์พื้นบ้านไทยในแต่ละภูมิภาคย่อมมีความแตกต่างกันทั้ง ในแง่  
 เครื่องดนตรี การบรรเลงและการรำยรำประกอบ ซึ่งจะได้ศึกษาเป็นภาค ๆ ไปด้วย

## ดนตรีและนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคเหนือ

ดนตรีพื้นเมืองของภาคเหนือ จะมีลักษณะลุ่มเสียงแสดงถึงความอ่อนโยนละมุนละม่อม ไม่โลดโผนฉูดฉาดมากนัก ฟังดูแล้วรู้สึกสบายใจ ไม่เร้าอารมณ์ให้ตื่นเต้นหรือเปลี่ยน อารมณ์ให้กลับไปกลับมาอย่างรวดเร็วเหมือนดนตรี บางท้องถิ่นและใช้ดนตรีประกอบการรำว่า (สันติสัมพันธ์, 2521 ; กัตถุญ ชูชื่น, 2526)

ดนตรีพื้นเมืองเหนือ หรือดนตรีพื้นบ้านล้านนา เป็นดนตรีที่แสดงออกเด่นชัด มีรูปแบบการเล่น การประสมวง ตลอดจนสุนทรียในความไพเราะของท่วงทำนอง และความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของดนตรีพื้นบ้านโดยแท้จริง

ยงยุทธ ธีรศิลป์ และทวิศักดิ์ ปิ่นทอง (2535) ได้จำแนกเครื่องดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ ตามลักษณะการบรรเลงเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. เครื่องดีด ได้แก่ เปียะ ซิง
2. เครื่องสี ได้แก่ สะล้อ
3. เครื่องเป่า ได้แก่ ซลุ่ย ปี่ แน
4. เครื่องตี ได้แก่ กลองชนิดต่าง ๆ

การประสมวงดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ เป็นการนำเครื่องดนตรีแต่ละชนิดมาเล่นประสมวง เพื่อประโยชน์ของวง ซึ่งแบ่งเป็น 10 ลักษณะ ดังนี้ (ยงยุทธ ธีรศิลป์, 2528)

1. วงสะล้อซิง หรือวงดนตรีพื้นเมือง
2. วงกลองแฉวง
3. วงปี่พาทย์เมือง หรือวงกลองเต่งทั้ง
4. วงกลองปู่เจ้า
5. วงกลองมองเซิง
6. วงกลองสะบัดไชย
7. วงปี่จุม
8. วงกลองหลวง
9. วงกลองปู่จา
10. วงกลองม่าน

ในด้านนาฏศิลป์การฟ้อนรำก็เป็นไปแบบเนิบ ๆ ช้า แต่ว่าสวยงามมาก เช่น การฟ้อนเล็บ การรำเทียน เป็นต้น สำหรับการรำรำที่ตื่นเต้นเร้าใจ เช่น การรำดาบและการรำกลอง (สนิท สัมครการ, 2521)

### ดนตรีและนาฏศิลป์ไทยภาคกลาง

#### ดนตรีไทยภาคกลาง

ดนตรีเป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจเบิกบานร่าเริงแจ่มใส ดนตรีจึงถือเป็นเครื่องมือสำหรับวัดความรุ่งเรืองของชาติอย่างหนึ่ง และชาติไทยเป็นชาติหนึ่งที่มีอารยธรรมสูง เพราะเรามีดนตรีซึ่งเจริญที่เป็นแบบฉบับ โดยเฉพาะดนตรีไทยภาคกลางนั้น ถือได้ว่าเป็น เอกลักษณ์ดนตรีไทย

จารุวรรณ ไวยเจตน์ (2529) ได้แบ่งเครื่องดนตรีไทย เป็น 4 ชนิด ได้แก่

1. เครื่องดนตรีประเภทดีด ได้แก่ พิณ และจะเข้
2. เครื่องดนตรีประเภทสี ได้แก่ ซออู้ ซอด้วง และซอสามสาย
3. เครื่องดนตรีประเภทตี ได้แก่ ระนาดเอก ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้ม ระนาดทุ้มเหล็ก กลองพัด ตะโพน ข้องราว ข้องวงใหญ่ ข้องวงเล็ก ข้องโหม่ง ข้องคู้ ข้องราง ข้องมอญ กลองแขก รำมะนา เกราะ โกร่ง กรับคู้ กรับพวง กรับเสภา เปิงมาง เปิงมางกอก ฉิ่ง และฉาบ
4. เครื่องดนตรีประเภทเป่า ได้แก่ ปี่ใน ปี่ชวา (ปี่มวญ) ปี่มอญ ปี่นอก ปี่กลาง ปี่โฉน แคน ซลุ่ยเพียงออ ซลุ่ยหลีบ ซลุ่ยอู้ และแตรวงอน

#### การประสมวงจะแบ่งเป็น 3 ลักษณะ

1. วงปี่พาทย์ เป็นการประสมวง ด้วยดนตรีประเภทตี เช่น ข้องกลอง และเครื่องเป่า ได้แก่ ปี่
2. วงเครื่องสาย เป็นการประสมวงด้วยดนตรีประเภทมีสาย เป็นประธาน มีเครื่องเป่า และเครื่องตีประกอบ
3. วงมโหรี เป็นวงบรรเลงระหว่างปี่พาทย์กับเครื่องสาย

ด้านนาฏศิลป์นั้นละครเป็นศิลปะการแสดงที่ชั้นซื่อ ซึ่งในละครจะมีลักษณะของการระบำ รำฟ้อน อยู่ด้วย การแสดงที่เป็นเอกลักษณ์อีกประเภทได้แก่ โขน ซึ่งกรมศิลปากรเป็นผู้ฝึกหัดออกแสดงให้ชม นอกจากนั้นยังมีการแสดงที่ศิลปะสืบเนื่องที่ไม่จัดเข้าพวก โขนละครได้แก่

1. มหรสพ เป็นการแสดงที่มุ่งให้ความบันเทิงแก่ผู้ดู เช่น หนังใหญ่ หนังสัด
2. การเล่นพื้นเมือง เป็นการแสดงของชาวบ้านร่วมรื่นเริงกัน ผู้ดูอาจมีส่วนร่วมด้วย เช่น เพลงฉ่อย เพลงพวงมาลัย เพลงเรือ เพลงรำวง (จารุวรรณ ไวยเจตน์, 2529)

#### ดนตรีและนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้

ดนตรีพื้นเมืองภาคใต้มีเอกลักษณ์ที่เด่นชัด คือ ถ้อยเอวจังหวะเป็นเอก ส่วนทำนองเพลงเป็นเพียงช่วยสอดเสริม เครื่องดนตรีที่เป็นของพื้นบ้านพื้นเมืองจริง ๆ จึงเป็นเครื่องตีให้จังหวะแทบทั้งสิ้น การบรรเลงก็มักขึ้นเพื่อประกอบการละเล่นพื้นเมืองเป็นส่วนใหญ่ที่เป็นการบรรเลงหรือระบำโคลง ๆ มีแต่กาหลอซึ่งระบำโคมในงานศพและการระบำโหม่ง กลองในประเพณีลากพระ

ลีลาของดนตรีพื้นเมืองภาคใต้มีจังหวะกระชั้นหนักแน่น เจียบขาด เร้ารุกมากกว่าความอ่อนหวานเนิบช้า ลีลาเช่นนี้สอดคล้องกับลักษณะนิสัยทั่วไปของชาวใต้ที่ขบขันหนักแน่น เด็ดขาด และค่อนข้างแข็งกร้าว (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2532)

ดนตรีทางภาคใต้ยังล้ำหลังที่สุด คือ ยังมีลักษณะเป็นดนตรีพื้นเมืองมากที่สุด ทำนองเพลงมีลักษณะเป็น "ลำนานา" มากกว่าเป็น "ทำนอง" คล้ายทำนองสวด

ผิดกับทำนองดนตรีพื้นเมืองของภาคอื่น ๆ และหากมองลึกลงไปอีกก็รู้สึกว่าจะมีตัวโน้ตเพียงตัวเดียวด้วยซ้ำไป ไม่ว่าเพลงนั้นจะมีชื่อเป็นอะไรจะรู้สึกว่ามีทำนองอย่างเดียวกันเหมือนกันหมด อันการเปลี่ยนแปลงของระดับเสียงในเพลงนั้น ๆ มักเกิดจากการออกเสียงไปตามอักษรของคำที่มีอยู่ในภาษาท้องถิ่นมากกว่าเจตนาสร้างขึ้นให้เป็นที่ทำนอง โดยเฉพาะเพลงภาคใต้ไม่มีทำนองลอยตัวอย่างภาคอื่น ๆ แต่ทำนองจะต้องเกาะติดอยู่กับคำร้อง โอกาสที่จะบรรเลงเฉย ๆ โดยไม่มีคำร้องจึงไม่มี หากต้องการบรรเลงเฉย ๆ ก็จะใช้เครื่อง

ดนตรีบรรเลงแทน เสียงดนตรีของเพลงภาคใต้จึงมีเสียงของภาษาพูดปนอยู่มาก (สังัด ภูเขาทอง, 2532)

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2532) ได้จำแนกเครื่องดนตรีพื้นเมืองบ้านภาคใต้ตามลักษณะการบรรเลง เป็นดังนี้

1. เครื่องตีที่ใช้เป็นหลักมี หับ กลอง โพน ปืด โหม่ง ฉิ่ง ฉาบ และแตรนอกจากนี้ยังเป็นพวกเครื่องตีที่รับมาจากที่ต่าง ๆ เช่น จากมลายู ได้แก่ ทนกับรำมะนา เฉพาะกลุ่มมุสลิม ได้แก่ บานอ และกร้อโต๊ะ
  2. เครื่องดีดสี ของพื้นเมืองแท้ ๆ ไม่มี นอกจากดนตรีของพวกซาไก และที่รับมาจากมลายู คือระบบ (Rebab) หรือรีออะ นิยมใช้กับวงดนตรีมะโย่ง วายังยาวอ และอาจใช้ชื่อของภาคกลางใช้ประกอบหนังตะลุงและโนรา
  3. เครื่องเป่า ได้แก่ ปี่ชวาใช้ประกอบการเล่นหนังตะลุงและโนรา เป็นสำคัญและอาจมีที่รับมาจากมลายู ได้แก่ ปี่ทอหรือปี่อ้อ ใช้ประกอบการละเล่นลิละ กาทลอ
- การเล่นดนตรีของภาคใต้ไม่มีการเล่นเดี่ยวจะต้องเล่นประกอบกันเป็นวง หรือไม้ก็ต้องมีการร้องขับหรือร่ายรำประกอบ หรือไม้ก็เป็นการตีแข่งขันกัน จึงนับได้ว่าการดนตรีของภาคใต้เป็นสื่อประสานความสามัคคีของชาวบ้านประเภทหนึ่ง เพราะต้องเล่นประสมวง

การใช้ดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ประกอบการแสดง

1. การใช้ดนตรีประกอบการแสดงโนรา  
เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงโนรามี 6 ชิ้น ได้แก่ กลอง หับ โหม่ง ฉิ่ง ปี่ และแกระหรือแตระ ในการเล่นเครื่องดนตรีนี้จะนำขึ้นก่อน หับให้จังหวะ เพื่อส่งให้โหม่ง ฉิ่ง และแกระเป็นจังหวะต่าง ๆ กัน บางเพลงใช้เครื่องดนตรีไม่ครบ เช่น เพลงหน้าแตระใช้เฉพาะหับกันแตระ ส่วนโหม่งกับฉิ่งจะคลอเบา ๆ (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2532)
2. การใช้ดนตรีประกอบการแสดงหนังตะลุง  
เครื่องดนตรีโนรากับหนังตะลุงเหมือนกันทุกอย่าง แต่ทำนองต่างกัน มีปี่เป็นหัวใจของดนตรีหนังตะลุง เครื่องดนตรีจะช่วยทำให้หนังตะลุงมีชีวิตชีวา ไม่ว่าจะเริ่มต้น โหมโรงหรือตอนเชิญรูปและนาคขนไปตามจังหวะยังตอนแสดงออกซึ่งอารมณ์ต่าง ๆ ของตัวหนัง ดนตรีช่วยตอบสนองกับอารมณ์ผู้ชมได้ดี (รงค์ ประพันธ์พงศ์, 2532)

### 3. การใช้ดนตรีในวงกาหลอ

เป็นการใช้ดนตรีในงานเผ่าศพและแห่ศพ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากมลายู เครื่องดนตรีที่ใช้ในวงกาหลอประกอบด้วย ปี่ กลองทน และฆ้อง ซึ่งผู้ที่เป่าปี่จะถือว่าเป็น นายวง มีผู้ตีทน 2 คน และตีฆ้อง 1 คน สำหรับเพลงที่ใช้บรรเลงนิยม ดังนี้

1. บรรเลงเพลง "เหยี่ยวเล่นลม" (ยิว) ตอนยกศพออกนอกบ้าน
2. บรรเลงเพลง "ทอมท่อม" นำหน้าศพจากบ้านถึงวัด
3. บรรเลงเพลง "ย้วยยาน" ตอนนำศพเข้าป่าช้าหรือเข้าวัดที่มี

ป่าช้า

4. บรรเลงเพลง "สุรียน" ตอนเคลื่อนศพขึ้นไปตั้งบนเมรุ
5. บรรเลงเพลง "ทองศรี" ตอนตั้งศพ ขณะที่สัปเหร่อเตรียมไฟ

และพิธีเกี่ยวกับคนตาย

6. บรรเลงเพลง "พระพาย" ตอนประชุมเพลิง
7. บรรเลงเพลงต่าง ๆ ที่จัดไว้จนจบ ซึ่งถือว่าจบพิธีของกาหลอ

(กวี ศิริธรรม, 2532)

### 4. การใช้ดนตรีประกอบการแสดง มะโย่ง

การแสดงมะโย่งเป็นการแสดงที่คล้ายคลึงกับโนรา ดนตรีประกอบของมะโย่งได้แก่ ฆ้อง 2 ใบ กลอง 2 หน้า ซอ และปี่ ซึ่งดนตรีทั้ง 4 ประสานเสียงกันกับการขับร้อง

นอกจากนี้ยังมีดนตรีของ ชาวไทยมุสลิมที่เรียกว่า ตูร์ ที่นำมาใช้รักษาโรคที่คิดว่ามีสาเหตุมาจากคุณไสย ซึ่งดนตรีตูร์นี้เดิมที่ใช้ซอ ประกอบพิธีกรรมรักษาคนไข้ ต่อมามีการเพิ่มกลอง 2 หน้า หรือทับ 2 ใบ ฆ้อง 2 ใบ และชันทองเหลืองสำหรับตี 1 ใบ (ประพนธ์ เรืองรณรงค์, 2532)

ในด้านนาฏศิลป์นั้น โนรา เป็นศิลปะการแสดงที่ขึ้นชื่อลือชาของภาคใต้ การละเล่นอีกอย่างหนึ่ง อาจเป็นต้นแบบในภาคอื่น ๆ ได้คือ หนังตะลุง ซึ่งแพร่หลายไม่แพ้โนรา การละเล่นที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาอิสลาม ได้แก่ มะโย่ง ร่องเง็ง รำมะนา เป็นต้น (กตัญญู ชูชื่น, 2526)



### 3. งานด้านหัตถกรรม

หมายถึงงานช่าง หรืองานฝีมือชาวบ้านที่ประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ไม้สอยภายในบ้านใช้เป็นสิ่งสนองความเชื่อถือทางด้านประเพณี ศาสนา ใช้เพื่อความสวยงามสนองความสุซทางใจ และอาจเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ (ประเทือง คล้ายสุบรรณ, 2531)

#### งานหัตถกรรมภาคเหนือ

ภาคเหนือ มีศิลปหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยมีศิลปวัฒนธรรมชนบทรรมนิยมประเพณี และศาสนามีส่วนเสริมให้เกิดงานศิลปหัตถกรรมโดยเฉพาะวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียว ก่อให้เกิดเครื่องจักสานที่ผลิตขึ้นเพื่อการบริโภคข้าวเหนียวทั้งสิ้น โดยใช้วัสดุพวก ไม้ไผ่ กก แหียง หวาย ไบลาน และใบตาล เป็นวัสดุจักสาน ได้แก่ ช้าหวด ก่องข้าว กระจับข้าว แอบข้าว ด้วยไม้ไผ่ และยาด้วยชันหรือน้ำมันยาง ใช้สำหรับตักน้ำจากบ่อ (Viboon Leesuwana, 1986) งานหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ศาสนาของชาวเหนือ คือ ตุง หรือธง ซึ่งมีหลายชนิด ได้แก่ ตุงกระด้าง ตุงสามหาง และตุงท้อย เป็นต้น (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2535)

เครื่องเงินเป็นภาชนะเครื่องใช้ที่สานด้วยไม้ไผ่แล้วเคลือบด้วยรักเขียนลวดลายประดับตกแต่งด้วยชาด ทองคำเปลว หรือเงินเปลว เครื่องเงินเป็นศิลปหัตถกรรมที่สำคัญของชาวเหนืออีกชนิดหนึ่ง (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, ม.ป.ป.) นอกจากนี้ก็มีการทำเครื่องเงิน การทอผ้าไหม การแกะสลักไม้ ซึ่งนิยมแกะสลักเป็นนาค และช้าง และการทำร่มกระดาษสา ซึ่งมีกรรมวิธีที่ผลิตง่าย ๆ ดังนี้คือการนำหัวร่ม ชีวมสันและยาวมาร้อยประกอบกันส่วนนี้เรียกว่าโครงร่ม และนำโครงร่ม ไปปิดกระดาษสา หลาย ๆ ชั้น แล้วทาน้ำยาง ตรวจสอบความเรียบร้อยนำไปผึ่งแดดจนแห้ง แล้วใส่คันร่ม อาจเขียนลวดลายต่าง ๆ ลงไปโดยใช้สีน้ำมัน งานศิลปหัตถกรรมการทำร่มนี้ทำกันมากที่อำเภอบ่อสร้าง จ.เชียงใหม่ (วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ, 2536)



## งานหัตถกรรมภาคกลาง

ภาคกลางมีการผลิตงานศิลปหัตถกรรมจำนวนมาก เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน อีกทั้งมีวัตถุดิบที่เอื้ออำนวยในการผลิตด้วย นั่นคือไม้ไผ่ หวาย ไบลาน และใบตาล (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2535) ซึ่งนิยมนำมาเป็นเครื่องจักสาน

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2532) แบ่งเครื่องจักสานตามหน้าที่เป็นดังนี้

1. ใช้เป็นภาชนะ ได้แก่ กระบุง กระจาด ชะลอม ตะกร้อ บุงก็ ตะกร้า เข่ง เป็นต้น
2. ใช้เป็นเครื่องตวง ได้แก่ กระชู่ ลัด ฯลฯ
3. เครื่องใช้ในครัวเรือน ได้แก่ นัต ผ่าชี กระตัง หวด เป็นต้น
4. ใช้เป็นเครื่องประกอบอาคาร ส่วนที่เป็นฝาบ้าน พื้นบ้าน และหลังคาบ้าน
5. ใช้เป็นเครื่องดักจับสัตว์น้ำ ได้แก่ ชะนาง ลอบ สุ่ม ไซ ตะข้อง เป็นต้น
6. เป็นเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น เสื่อลำแพน กรงนก สุ่มไก่ กอบ หมวก ปลาตะเพียน สาน และของเล่นเด็ก

นอกจากงานจักสานแล้วยังมีงานศิลปหัตถกรรมอื่น ๆ เช่น การทำมิด เรียกว่า มิดอรัญญิก ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การนำกระดาษและใบตองมาตกแต่งทำเครื่องใช้ในงานเทศกาล เช่น ทำเป็นซองรูป ซองบุหรี ทำพวงระย้า เป็นต้น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2535)

## งานหัตถกรรมภาคใต้

สภาพภูมิศาสตร์ ความจำเป็นในการดำรงชีวิต ความเชื่อทางประเพณีและศาสนา พร้อมทั้งวัสดุท้องถิ่นเป็นปัจจัยที่ทำให้ศิลปหัตถกรรมภาคใต้มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง วัสดุพื้นบ้านในภาคใต้ ได้แก่ ย่านลิเภา กระจุต ไบลาเจียก ต้นคล้า ซึ่งเหมาะที่จะนำมาเครื่องจักสาน

เครื่องจักรสานภาคใต้ แบ่งตามวัสดุที่ใช้สาน ดังนี้

1. เครื่องจักสานย่านลิเภา ทำเป็นภาชนะ และเครื่องใช้หลายอย่าง เช่น กระเป๋าถือ เขียนหมาก กล่องใส่ของ ปั้นชา เป็นต้น ทำกันมากแถบจังหวัด นครศรีธรรมราช
2. เครื่องจักสานที่ทำจากกระจูด ใบลำเจียกนิยมทำเป็นเสื่อ กระสอบ ทำกันมาก แถบพัทลุง ปัตตานี ยะลา นราธิวาสและกระบี่
3. เครื่องจักสานที่ทำจากใบจาก ที่นิยมทำกันมากในภาคใต้ ได้แก่ หมาดักน้ำ (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2532)

นอกจากนี้ยังมีการทำเครื่องถม ที่ทำกันมากแถบจังหวัดนครศรีธรรมราช นิยมทำเป็นภาชนะเครื่องใช้ ได้แก่ กระโถน คนโท แอบหมาก (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, ม.ป.ป.)

ศิลปหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์อีกอย่างของภาคใต้ ได้แก่ การทำตัวหนังตะลุง ที่นิยมทำก็มีตัวฤาษี พระอิศวร และรูปยักษ์จนหมดขนและพังผืด ซึ่งหนังจะบางโปร่งแสง แล้วใช้ ตัดต่อและสีต่าง ๆ ฉลุเป็นรูปร่างไปตามเส้นที่ร่างไว้ หนังตะลุงมีทั้งสีและขาวดำ ที่สำคัญจะต้องทำแขนให้หมุนเคลื่อนไหวได้ และมีไม้ประกะบคานตัวหนัง สำหรับจับเชิด (ฉันทส ทองช่วย, 2536 ; วิบูลย์ ลีสุวรรณ, ม.ป.ป.)

เรือพื้นเมืองคือ เรือกอและ ที่ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของชาวประมงในเขตภาคใต้ จะต้องสร้างให้ถูกต้องตามหลักการของเรือกอและคือ กระจูดกุงและกงเรือต้องประกอบขึ้น จากไม้ 14 แผ่น และหัวเรือเป็นรูปนกการเวก หัวแหลม ท้ายแหลม มีการเขียนเป็นรูปลายและ สีฉูดฉาดงามตลอดทั้งลำเรือ

### องค์ประกอบทางด้านประเพณี

ประเพณีคือ ความประเพณีที่สืบทอดกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในหมู่คณะ เป็นนิสัยสังคมซึ่งเกิดขึ้นจากการที่ต้องเอาอย่างบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตน หากจะกล่าวถึง ประเพณีไทยก็ หมายถึง นิสัยสังคมของคนไทยซึ่งได้รับมรดกตกทอดมาแต่ดั้งเดิม และมองเห็น ได้ในทุกภาคของสังคมไทย (รัชนิกร เศรษฐวิภู, 2532)

การแบ่งประเพณีออกตามลักษณะของความเข้มงวดในการที่จะต้องปฏิบัติตามเป็น เกณฑ์ได้ 3 ชนิดด้วยกันคือ

1. จารีตประเพณี คือ กฎศีลธรรม เป็นประเพณีที่มีศีลธรรมของคนส่วนรวมในสังคมเกี่ยวข้องด้วย ถ้าใครฝ่าฝืนงดเว้นไม่ทำตามถือว่าเป็นความผิดและชั่ว ได้แก่ การสมรสแบบสามีเดียวภรรยาเดียว ถ้าฝ่ายชายไปมีภรรยาน้อยก็ถือว่าผิดศีลธรรม หรือเมื่อพ่อแม่แก่เฒ่า ลูกหลานต้องเลี้ยงดูถ้าใครไม่ดูแลสังคมจะลงโทษว่าเป็นผู้อกตัญญู เป็นต้น

2. ขนบประเพณี หรือระเบียบประเพณี เป็นระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้ อย่างชัดเจนว่าจะประพฤติปฏิบัติเป็นขั้นตอนอย่างไร เช่น พิธีศพ ก็ต้องเริ่มจากการรดน้ำศพ สวดศพ เผาศพ ตามลำดับ ซึ่งถ้าหากไม่ปฏิบัติตามก็อาจถูกตติณนินทาให้เกิดความอับอาย

3. ธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีที่ปฏิบัติกันอยู่ในชีวิตประจำวัน ไม่มีระเบียบแบบแผน เหมือนขนบประเพณี และ ไม่มีผิดถูกศีลธรรมเหมือนจารีตประเพณีเป็นแต่เพียงว่า เคยมีคนเขาประพฤติปฏิบัติมาอย่างไรก็นิยมปฏิบัติอยู่อย่างนั้นจนเกิดความเคยชิน ผู้ปฏิบัติไม่รู้สึกเดือดร้อนหรือรำคาญที่จะปฏิบัติตามหากมีการฝ่าฝืนธรรมเนียมประเพณีไปบ้างก็ไม่ถือ เป็นเรื่องผิดอะไรนัก นอกจากจะเห็นว่า เป็นผู้เสียมารยาทเท่านั้น ดังนั้นธรรมเนียม ประเพณีจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับมารยาทในการยืน เดิน นั่ง และนอน เป็นต้น (จารุวรรณ ไวยเจตน์, 2529 ; รัชนิกร เศรษฐโชติ, 2532)

คนไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ มีแบบแผนประเพณีที่เชื่อถือคล้ายคลึงกัน นอกจากรายละเอียดบางส่วน บางอย่างเท่านั้นที่ปฏิบัติต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมความเชื่อต่าง ๆ ในการวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะประเพณีไทยในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ เท่านั้น

#### ประเพณีไทยในภาคเหนือ

แบ่งตามเทศกาล เดือนเจ็ด (ภาคเหนือ) หรือเดือนเมษายน ได้แก่

ประเพณีดำหัว เป็นการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่หรือผู้ที่เคารพนับถือ เพื่อแสดงความเคารพผู้ใหญ่ ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งถือว่าเป็นวันส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ ซึ่ง ได้แก่ วันที่ 13-15 เมษายน ซึ่งมีชื่อเรียกว่า วันตรุษ วันเนา และวันเถลิงศก วันรุ่งขึ้นคือวันที่ 14 เรียกว่าวันเนา เป็นวันสุกดิบ วันนั้นจะมีการจ่ายอาหารเพื่อเตรียมไว้ทำบุญวันรุ่งขึ้น และมีการขนทรายเข้าวัด เพื่อนำไปก่อเจดีย์ทรายในวันที่ 15 ที่เรียกว่า วันเถลิงศก หรือวันพญาวัน เป็นวันเริ่มต้นศักราชใหม่ ซึ่งถือว่าวันนี้เป็นวันดี ดังนั้นในตอนเช้าจะมีการทำบุญ ฟังเทศน์

สร้างน้ำพระ ก่อเจดีย์ทราย ปล่อยนกปล่อยปลา มีการค้าต้นโพธิ์และมีประเพณี สำคัญในตอนบ่าย คือ การดำหัวผู้ใหญ่ ซึ่งมีเครื่องสำหรับดำหัว ได้แก่ ชันข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน น้ำมันส้ม ปล่อย และของอื่น ๆ ได้แก่ ผลไม้ ขนม และหมาก บุหรี่ เมี่ยง หรืออาจมีเงินทองใส่ร่วมด้วย นอกจากนั้นก็ยังมียี่งอ กางเกง ผ้าชิ้น ผ้าเช็ดตัว หรืออื่น ๆ ตามสมควร จัดพุ่มดอกไม้ บายศรี แล้วยกไปดำหัวยังบ้าน ผู้ใหญ่ นั้น ๆ เมื่อไปถึงนำของต่าง ๆ เหล่านี้ไปมอบให้ผู้ใหญ่พร้อมกล่าว ขอสมานาโทษ ส่วนผู้ใหญ่ก็จะรับของพร้อมกับให้ศีลให้พร และมีการรดน้ำกันอย่างสนุกสนานต่อ (น.ณ ปากน้ำ, 2525 ; ประเพณี, ม.ป.ป.)

ประเพณีปล่อยลูกแก้ว เป็นการบวชสามเณร (ทางเหนือเรียกว่าบวชพระ และอุปสมบท ทางเหนือเรียกว่าบวชเป๊กซ์) งานปล่อยลูกแก้วนี้มีประเพณีสำคัญ คือ การแห่ภาค เรียกว่า "แห่ลูกแก้ว" ซึ่งลูกแก้วนี้จะแต่งตัวเป็นกษัตริย์ สวมชฎา ซีม้า จากบ้านไปวัด เมื่อถึง วัดก็มีการ "ย่องขวัญลูกแก้ว" คือ การเรียกขวัญภาค ซึ่งจะมีการผูกข้อมือ และการเรียกขวัญ อย่างไพเราะกินใจ เสรีจพิธีก็ทำพิธีบวชต่อไป (น.ณ ปากน้ำ, 2525)

เดือนแปด (พฤษภาคม)

ประเพณีปล่อยหลวง เป็นการทำบุญฉลองใหญ่โต เช่น ฉลองโบสถ์ ศาลา การเปรียญ โรงเรียน สะพาน เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ซึ่งงานปล่อยหลวงนี้จะเริ่มด้วยการแห่แทน เครื่องไทยทาน มีการพ้อนต่าง ๆ มีเครื่องดนตรีประโคมไปยังวัด ทางวัดก็จะเจริญ พุทธมนต์ และสวดสมโภช (น.ณ ปากน้ำ, 2525)

ประเพณีไหว้พระธาตุ

เดือนสิบสอง (กันยายน)

ประเพณีก๋วยสลาก เริ่มจากการเตรียม "ก๋วย" (ภาชนะสานเป็นรูป ตะกร้า) โดยบรรจุสิ่งของต่าง ๆ เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง และเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ที่ จำเป็น แล้วกรูด้วยใบตองหรือกระดาษสีต่าง ๆ นำ "ยอด" (คือสตางค์) ผูกติดไม้เสียบ ไว้ แล้วนำก๋วยสลากไปวัด โดยทำเส้นสลาก (ใบลานหรือกระดาษเขียนคำอุทิศส่วนกุศลให้ ตนเองเมื่อล่วงลับไปแล้ว) แล้วนำเส้นสลากไปรวมกันเพื่อแบ่งให้พระภิกษุสามเณรเมื่อพระ ภิกษุ

ได้แล้วก็จะประกาศหาผู้เป็นเจ้าของนำถ้วยสลากมาถวาย เมื่อถวายแล้วพระจะกล่าวอนุโมทนา แล้วคืนเส้นสลากให้นำไปเผาเสีย (น.ณ ปากน้ำ, 2525) ยังมีประเพณีอีกมาก แต่การปฏิบัติ คล้ายกับภาคอื่น ๆ จึงไม่ขอกล่าวถึงในที่นี้

### ประเพณีไทยในภาคกลาง

#### ภาคกลางมีประเพณีที่สำคัญ ได้แก่

ประเพณีโกนจุก เด็กไทยนิยมไว้ผมจุก ผมแกละ เพราะเชื่อว่าเด็กจะเลี้ยงง่าย ไม่อ่อนไม่เจ็บป่วย พอถึงอายุ 11-13 ปี ก็เข้าพิธีโกนจุก (ประเทือง คล้ายสุบรรณ, 2531)

ประเพณีกำน้ำ จะมีน้ำข้าวหลาม (เดิมที่ใช้ขนมจีน) เครื่องบายศรี เครื่องสังเวद्य ดอกไม้ธูปเทียน มาจัดเตรียมไว้ให้ทำพิธีเปิดบายศรีบูชาเทวดา มีการรำขอพร ซึ่งจุดประสงค์ของประเพณีนี้ก็คือ การขอฝนนั่นเอง (ประเพณี, ม.ป.ป)

ประเพณีวันสารท เป็นประเพณีที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นการรับขวัญรวงข้าวส่วนในทางพุทธศาสนาก็เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติมิตรดั่งนั้น ประเพณีนี้จึง เริ่มด้วยการ กวนกระยาสารท กวนข้าวทิพย์ น้ำผึ้ง น้ำตาล นำไปถวายพระภิกษุสงฆ์ แล้วทำพิธีบังสุกุล อุทิศส่วนกุศล (ประเพณี, ม.ป.ป.)

### ประเพณีไทยในภาคใต้

#### ประเพณีไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ ได้แก่

ประเพณีงานสารทเดือนสิบ (กันยายน) จัดที่จังหวัดนครศรีธรรมราชในวันแรม 13 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ เดือนสิบ จะมีขบวนแห่หมรับ (การจัดสำหรับอาหารหวาน คาว) ไปถวายพระเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ มีพิธีแห่ผ้าขึ้นธาตุ พิธีชิงเปรต ให้ทาน ณ วัดพระบรมธาตุวรวิหาร(ประเทือง คล้ายสุบรรณ, 2531)

ประเพณีชักพระ ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งตรงกับวันออกพรรษา เป็นวันที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จกลับจากโปรดพุทธมารดาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ตอน

เข้านิยมนำมาปฏิบัติกับบุตรด้วย บัด (ข้าวมัด) มีพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปขึ้น ประดิษฐานบนบุษบก ตกแต่งอย่างงดงาม เรียกว่า พนมพระแล้วช่วยกันลากแห่ไปยังวัดต่าง ๆ (ประทีป คล้ายสุบรรณ, 2531 ; ประเพณี ม.ป.ป.)

### ความสัมพันธ์ระหว่างการอ่านกับการศึกษา

การอ่านได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตมาก การอ่านเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งของการสื่อความหมาย ในด้านลายเส้น เพราะมีพลังน่าสนใจ มีอิทธิพลต่อเจตคติ และพฤติกรรมของผู้ดูต่างประเทศให้ความสำคัญของการอ่านมาก เพราะความรู้ที่จะให้บางอย่างก็ถ่ายทอดออกมาเป็นรูปการอ่าน ซึ่งเมื่อเด็กอ่านการอ่านแล้วจะเกิดความเพลิดเพลิน และได้ความรู้ไปด้วย (สังเขต นาคไพจิตร, 2530) ดังนั้นในวงการศึกษาจึงได้นำการอ่านมาเป็นสื่อการสอนร่วมกับสื่อการสอนอื่น ๆ เช่น นำมาประกอบการเขียนกระดานดำ จัดแสดงป้ายนิเทศ แผนภูมิ แผนสถิติ นำมาประกอบการเล่าเรื่อง เป็นต้น หรือแม้แต่นำมาทำเป็นหนังสือแบบเรียนก็ล้วนแต่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนทั้งสิ้น (ไพเราะ เรื่องศิริ, 2524) ดังเช่น หนังสือการอ่าน เรื่อง ใครจะขวางญี่ปุ่นได้ ซึ่งเป็นหนังสือที่ประเทศญี่ปุ่นได้พัฒนารูปแบบการอ่าน และการใช้เทคนิคหลายอย่างที่จะผันแปรการอ่านให้เป็นสื่อความรู้ เช่นเดียวกับหนังสือเรียนและหนังสือตำราวิชาการสูง ๆ ทั้งหมดหายไปแล้ว โดยในหนังสือนี้มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ เศรษฐศาสตร์ และเศรษฐกิจของญี่ปุ่น (จินตนา ไบกาชุกี, ม.ป.ป.)

อาจกล่าวได้ว่า การอ่านมีประโยชน์ เพราะเป็นสิ่งเร้าที่มีประสิทธิภาพสร้างความสนุกสนานในการเรียนการสอน เพราะเด็กนักเรียนในชั้นต้น ๆ หรือแม้แต่ชั้นโต ๆ ชอบอ่านหนังสือการอ่านหรือดูภาพยนตร์การอ่านมาก จึงได้มีนักการศึกษาหลายท่านทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ทดลองนำการอ่านมาใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ เช่น จากการศึกษาค้นคว้าของ โซนส์ (Sones, 1944) ได้ทำการทดลองเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการอ่านระหว่างหนังสือการอ่านที่เป็นเรื่องและหนังสืออ่านธรรมดากับเด็กระดับเกรด 6 และเกรด 7 ชั้นละ 400 คน โดยใช้หนังสือการอ่านเรื่องวันเตอร์ วูแมน (Wonder Woman) กับกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมให้อ่านหนังสือแบบเรียนธรรมดา ผลปรากฏว่า ในการทดลองครั้งแรกคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม 10-30 เปอร์เซ็นต์ และเมื่อให้กลุ่มที่เคยอ่านการอ่านมาแล้วมาอ่านบทเรียนธรรมดา คะแนนเฉลี่ยไม่แตกต่างจากการทดลอง ครั้งแรกมากนัก แต่เมื่อกลุ่มควบคุมได้อ่านหนังสือการอ่านนั้นบ้าง ปรากฏว่าคะแนนครั้งหลังสูงกว่าครั้งแรก ซึ่ง

การทดลองของ โชนส์แสดงให้เห็นว่า หนังสือการ์ตูนช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ดีกว่าการอ่านแบบเรียนธรรมดาเลปติช (Leptich, 1960) ได้ทำการสำรวจใช้การ์ตูนประกอบการเรียนการสอนของครูในโรงเรียนมัธยม (High School) พบว่า

1. การ์ตูนมีประโยชน์ต่อการสอนของครูมาก ช่วยให้การสอนน่าสนใจและเกิดสัมฤทธิ์ผลในการเรียน
2. นักเรียนถึงร้อยละ 97 ชอบเรียนจากบทเรียนที่ใช้การ์ตูนประกอบการสอน
3. การ์ตูนมีประโยชน์มากที่สุดสำหรับครูที่สอนวิชาสังคมศึกษา ภาษา และคณิตศาสตร์
4. การ์ตูนมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมาก เพราะมีภาพประกอบช่วยดึงดูดและเร้าให้ผู้เรียนใจง่ายยิ่งขึ้น

บราวน์ (Brown, 1977) ได้ยกตัวอย่างการทดลองการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาของโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่งในสหรัฐอเมริกา โดยครูจะจัดมุมการ์ตูนไว้บนแผ่นป้ายสำหรับหน้าห้องเรียน นักเรียนจะเลือกตัดการ์ตูนจากหนังสือพิมพ์และวารสารมาติดไว้ที่มุมดังกล่าวหรือทั้งอธิบาย จุดเด่นของการ์ตูนนั้น ในแต่ละสัปดาห์นักเรียนจะช่วยกันพิจารณาเลือก "การ์ตูนประจำสัปดาห์" ที่ยอดเยี่ยมที่สุด และบรรยายข่าวหรือเหตุการณ์ที่สำคัญในรอบสัปดาห์ได้ดีที่สุด แล้วติดไว้ในป้ายประกาศพิเศษ วิธีการนี้ช่วยให้นักเรียนเข้าใจจุดสำคัญของภาพการ์ตูน หนังสือพิมพ์และวารสาร ซึ่งช่วยสะท้อนเหตุการณ์ปัจจุบันของประเทศและของโลกได้ดีขึ้น เป็นการส่งเสริมการเรียนวิชาสังคมศึกษาได้เป็นอย่างดี

สำหรับการวิจัยในประเทศไทยที่เกี่ยวกับการนำการ์ตูนมาใช้ประกอบการสอนนั้น ส่วนใหญ่พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยหนังสือการ์ตูน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีกว่าแบบที่ใช้แบบเรียนธรรมดา

ประทีน คล้ายนาค (2518) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยสอนด้วยหนังสือการ์ตูนกับการสอนปกติ แต่มีอุปกรณ์การสอนอื่น ๆ ประกอบโดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 80 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 40 คน ผลปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างกลุ่มที่ใช้อุปกรณ์การสอน และกลุ่มที่ใช้หนังสือการ์ตูนเรื่องประกอบการสอนไม่แตกต่างกัน



สุรารัตน์ ณ พัทลุง (2521) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการเรียนวิชา สุขศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 โดยการสอนด้วยหนังสือการ์ตูนกับการสอนแบบเดิม ใช้ เวลารวมทั้งการทดสอบเท่ากัน ปรากฏผลการทดลองว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยใช้หนังสือ การ์ตูนแตกต่างจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยการสอนตามแบบเดิม ซึ่งใช้วิธีการสอนแบบ บรรยายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ประเสริฐ มาสุปรีดี (2522) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้การสอนด้วยหนังสือการ์ตูน กับการสอนตามปกติ พบว่า กลุ่ม นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการสอนด้วยหนังสือการ์ตูนมีคะแนนสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มที่ เรียนด้วยวิธีการสอนตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วิชัย ศรีสัตย์รสนา (2526) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและ ความคงทนในการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระหว่างนักเรียน ที่อ่านหนังสือการ์ตูนกับนักเรียนที่อ่านหนังสือแบบเรียน พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ ความคงทนในการเรียนรู้ของกลุ่มนักเรียนที่อ่านหนังสือการ์ตูนสูงกว่านักเรียนที่อ่านหนังสือแบบ เรียน จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนโดยใช้หนังสือการ์ตูนประกอบทำให้เกิดผลพลอยได้ ที่สำคัญ คือ นักเรียนมีความรู้ลึกว่าเนื้อเรื่องที่เรียนเหมือนกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิต ประจำวัน จึงเรียนด้วยความกระตือรือร้น และด้วยความสนใจยิ่งขึ้น (ไพเราะ เรื่องศิริ, 2524)

จากผลการวิจัยต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วปรากฏผลแตกต่างกัน จะเห็นว่าการใช้ การ์ตูนประกอบการเรียนการสอนอาจจะได้ผลว่าการสอนแบบปกติ หรืออาจจะได้ผลไม่ แตกต่างจากการสอนแบบปกติก็ตามที่ การ์ตูนก็ยังคงเป็นสิ่งที่โปรดปรานสำหรับเด็ก ไม่ว่าจะ เป็นเด็กก่อนวัยเรียน หรือแม้แต่ผู้ใหญ่เองก็ชอบอ่านการ์ตูนอยู่มิใช่น้อย นอกจากนั้นการ์ตูนยัง สามารถใช้เป็นสื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนทุกฝ่ายควร สนใจศึกษาและนำการ์ตูนไปใช้ให้เกิดประโยชน์

#### ความสัมพันธ์ระหว่างการ์ตูนกับวัฒนธรรม

หนังสือการ์ตูนทั่ว ๆ ไปนั้นได้อาศัยรูปแบบของภาพการ์ตูนแบบล้อของจริงหรือแบบ เลียนของจริงมาเป็นแบบในการเสนอเนื้อหาแทบทั้งสิ้น (เด็จ สว่างอรุณ, 2532) การ์ตูน เริ่มเข้ามามีบทบาทและมีอิทธิพลต่อเด็กเป็นอย่างมาก หากสังเกตก็พบว่าสิ่งของเครื่องใช้

เล็ก ๆ น้อย ๆ ประจำตัวของเด็ก เลื่อนอาหารณ์ ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์เครื่องเขียนและแบบเรียน เช่น สมุด หนังสือ ดินสอ ยางลบ ไม้บรรทัด กล่องเครื่องเขียน เป็นต้น ล้วนแต่มีภาพการ์ตูนประกอบอยู่ด้วยทั้งสิ้น แม้แต่ผู้ใหญ่โดยทั่วไปก็ยังสนใจการ์ตูน ดังจะเห็นได้จากหนังสือประเภทต่าง ๆ ที่มีขายตามร้านขายหนังสือทั่วไป โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์รายวัน ถ้าเราเปิดดูจะพบว่ามีการ์ตูนเกือบทุกฉบับเป็นภาพการ์ตูนที่ตลกขบขัน หรือภาพล้อการเมืองและสังคม บางที่เป็นเรื่องราววนเวียน

เมื่อทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างก็มีความสนใจในการ์ตูนและผูกพันกับการ์ตูนมานาน ก็เป็นการง่ายที่จะนำการ์ตูนไปเป็นตัวกลางในการถ่ายทอด เชื่อมโยง กับสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของวัฒนธรรมไทยทุก ๆ คนเป็นห่วงว่า จะขาดการถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน ซึ่งการถ่ายทอดนี้ อาจเกิดขึ้นโดยตรงที่เรียกว่าเจตนาถ่ายทอด เช่น จากพ่อแม่ไปยังลูก จากการสอนในโรงเรียน หรืออาจเกิดขึ้นโดยทางอ้อม เช่น การทำตามอย่างคนอื่น การลอกเลียนแบบผู้ใหญ่ (ลักขณา อินทรจักร, 2529)

เป็นที่น่าเสียดายที่คนไทยในสมัยปัจจุบันสนใจวัฒนธรรมไทยน้อยลง เนื่องจากการเผยแพร่ของวัฒนธรรมตะวันตก ทั้งโดยตรงและทางอ้อมทำให้คนไทยรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาประพุดกันมาก และมองเห็นวัฒนธรรมประจำชาติของคนล้าหลัง ไม่มีคุณค่าชาติความสำนึกและภาคภูมิใจในความเป็นไทย จึงทำให้ประเทศไทยประสบปัญหาทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก (มาโนช ดัฒนวิชัย, 2528)

จิราพร ธวัชวิเชียร (2521) กล่าวถึงวิธีการปลูกฝังและสืบทอดวัฒนธรรมไว้ว่า เด็ก ๆ มักจะเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชนของตนเอง ได้ดีที่สุด เมื่อมีการย้ำและเน้นอย่างสม่ำเสมอ ทั้งทางการประพฤติ ปฏิบัติ และทางแนวความคิดโดยผ่านทางกิจกรรมหลาย ๆ ลักษณะ เด็กย่อมเกิดความซาบซึ้งในวัฒนธรรมของตนในที่สุด

หนังสือการ์ตูน เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่นับวันจะมีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชนเพิ่มขึ้น เนื่องจากเป็นหนังสืออ่านที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในกลุ่มเด็ก ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใดก็ตามเด็กบางคนแม้จะอ่านหนังสือไม่ออกก็เข้าใจหนังสือการ์ตูนได้ดี และอาจกล่าวได้ว่า แม้แต่ผู้ใหญ่เองก็ชอบอ่านหนังสือการ์ตูนอยู่ไม่น้อย หนังสือการ์ตูนเป็นหนังสือเสริมการอ่านที่สำคัญในการถ่ายทอดค่านิยม วัฒนธรรม หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นความรู้ความบันเทิงสู่เด็กจนอาจกล่าวได้ว่า "หนังสือการ์ตูนคือ ตัวแทนของความคิดฝันหรือจินตนาการของเด็ก" (กลุ่มส่งเสริมสื่อมวลชนเพื่อเด็ก, 2523)

จากทฤษฎีในการถ่ายโอนการรับรู้ (Aeommunication theory of Perspec-  
tion) เชื่อว่า รูปภาพสามารถใช้เป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสาร การรับรู้ภาพจะประกอบ  
ด้วยการเรียนรู้และการตีความซึ่งต้องมีความเหมาะสมด้านวัฒนธรรมด้วย (เนญจลักษณ์ ฐานะ  
พาณิชย์, 2527)

ดังนั้นภาพการ์ตูนได้ถูกนำมาใช้ในการถ่ายทอดข่าวสาร ด้านวัฒนธรรมให้กับ  
ประชาชนทั่วไปเนื่องจากว่าในการรับข่าวสารของประชาชนจะมีปัญหาในการรับ และถ่ายทอด  
ต่อซึ่งขึ้นกับความซับซ้อนของสารนั่นเอง (ศิรินทร เศรษฐการุณย์, 2532)

การนำการ์ตูนเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่บุคคลต่าง ๆ นั้นส่วนใหญ่จะ  
ใช้ประกอบสื่ออื่น ๆ เพื่อเพิ่มความน่าสนใจเพราะปัจจุบันมีสื่อที่ทันสมัย และสามารถถ่ายทอด  
ออกไปอย่างรวดเร็ว เช่น หนังสือพิมพ์โทรทัศน์ ดาวเทียม เป็นต้น

ในขณะเดียวกัน สื่อที่เข้าถึงชาวบ้านได้แก่ การละเล่นพื้นบ้าน เช่น หนังสือ  
หนังใหญ่ก็ล้วนแล้วแต่มีตัวแสดง เป็นลักษณะตัวการ์ตูนอยู่แล้ว ดังนั้นการถ่ายทอดวัฒนธรรมจึง  
สามารถทำได้โดยง่าย

ดังนั้น จึงควรนำการ์ตูนมาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยรูปแบบที่  
เหมาะสมต่อไป

#### ความสัมพันธ์ระหว่างการ์ตูน การศึกษา และวัฒนธรรม

การ์ตูนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญยิ่งในการเรียนการสอน และได้กลายเป็นสื่อ  
การเรียนการสอนและหนังสือเสริมการอ่านที่สำคัญยิ่ง ในด้านการถ่ายทอดค่านิยม วัฒนธรรม  
หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นความรู้และบันเทิงมาสู่เด็ก (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะครุศาสตร์,  
2523)

วัฒนธรรมจะยืนยงคงอยู่และมีความเจริญงอกงามไม่ได้ ถ้าไม่มีการถ่ายทอดและ  
สืบทอดวัฒนธรรมกันไว้ การถ่ายทอดและสืบทอดขึ้นอยู่กับการศึกษาของเยาวชนในสังคมหรือ  
กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ วัฒนธรรม ต้องอาศัยการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญและวัฒนธรรมจะอยู่ได้ก็  
เพราะคนในสังคมถ่ายทอดให้แก่กันทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยรู้สึกตัวเองและไม่รู้สึกตัว  
(ลักษณา เรชาศิลา, 2526)

วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะมนุษย์ชอบเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงของ  
เก่าให้เหมาะสมกับสภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป วัฒนธรรมจึงเปลี่ยนตามไปด้วยและ

สาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่นอกเหนือไปจากปรากฏการณ์ตามธรรมชาติที่เด่นชัดที่สุดคือ เรื่องของการศึกษาและเทคโนโลยี สำหรับวัฒนธรรมไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ ซึ่ง อตุลย์ ตันประยูร (2520) กล่าวว่า แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ไทยมีดังนี้

1. วัตุนิยม กล่าวได้ว่าในสมัยก่อนนั้นคนไทยส่วนใหญ่มีชีวิตความเป็นอยู่แบบง่าย ๆ ตามครรลองชีวิตในระบบงานเกษตร เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ ก็มีลักษณะง่าย ๆ ครั้นเมื่อความเจริญของอุตสาหกรรมขยายตัวขึ้น ผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรมได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนไทยมากขึ้น โดยตามลำดับ คนไทยในปัจจุบัน มีวัตุนิยมอำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้นมากมาย นับตั้งแต่วิทยุไปจนถึงรถยนต์

2. การนิยมวัฒนธรรมตะวันตกได้รับการปฏิบัติอย่างแข็งขันในหมู่วัยรุ่น อันเป็นประชากรส่วนใหญ่ของสังคมไทย ฉะนั้นวัยรุ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมไทยอย่างมาก

3. การใช้หลักวัฒนธรรมสากล ปัจจุบันวัฒนธรรมของสังคมต่าง ๆ ได้เผยแพร่ผสมผสานกันมามากขึ้น ทำให้เกิดแบบของวัฒนธรรมอันมีหลักสากล คือ มีการปฏิบัติโดยทั่วไป หรือที่เรียกว่า "วัฒนธรรมสากล" เช่น นิยมถือเอา วันที่ 1 มกราคม ของปีเป็นวันเริ่มต้นปีใหม่หรือศักราชใหม่ เป็นต้น

เมื่อวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและหากการเปลี่ยนแปลงนั้นรวดเร็วเกินไป ก็จะทำให้เปลี่ยนลักษณะของวัฒนธรรมนั้น ๆ ให้หมดเอกลักษณ์ของตนเอง ความสำคัญของสัญลักษณ์ของตนเองและส่วนรวมจะเปลี่ยนไปมากขึ้น จนในที่สุดจะไม่มีสิ่งใดเหลือไว้แสดงลักษณะของวัฒนธรรมเดิมของตนเองต่อไปอีก (วิชชดา วัตรนันท์, 2532)

การที่จะให้คนในชาติมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมแล้ว ก็ต้องอาศัยการศึกษาเป็นสื่อในการพัฒนา ดังนั้นในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 จึงมีนโยบายในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้สามารถสร้างเสริมค่านิยมวัฒนธรรมของคนในสังคมให้ดียิ่งขึ้นรวมอยู่ด้วย และในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายของ หลักสูตรวิชาภาษาไทยที่เน้นให้ผู้เรียนได้รับความรู้และเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมไทย คึกฤทธิ์ ปราโมช (2525) ได้กล่าวว่า ความจริงเด็กไทยทุกวันนี้ไม่ได้สละทิ้งวัฒนธรรมไทยแต่อย่างใด ส่วนใหญ่ยังอยากรู้อยากเห็น อยากเข้าใจ อยากปฏิบัติ ถ้าหากว่าแนะนำให้ถูกต้องหาโอกาสให้ได้เข้าถึงวัฒนธรรมเหล่านั้นลูกเด็กไทยทุกวันนี้ยังพร้อมที่จะรับวัฒนธรรมและแสดงออกได้อย่างดียิ่งในทุกทาง จึงไม่สมควรที่อดอยยังมีทางทำได้อีกมาก

ในการจัดการศึกษานั้น นอกจากเนื้อหาวิชา หลักสูตรและองค์ประกอบอื่น ๆ จะมีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการศึกษาแล้ว ส่วนประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะผลักดันให้การจัดการศึกษาประสบผลสำเร็จก็คือครู ทั้งนี้เพราะครูเป็นผู้ปฏิบัติโดยตรง ครูที่มีประสิทธิภาพและมีความรู้ความสามารถ จึงมีความหมายและมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการจัดการศึกษา บทบาทของครูนี้ นักการศึกษาหลายท่านได้เสนอแนวคิดที่น่าสนใจไว้ดังนี้

สำรวจ อัมพันธ์ (2528) กล่าวถึงครูผู้หน้าที่ในการสั่งสอนอบรมนักเรียน ซึ่งเป็นเยาวชนของชาติ สรุปได้ว่า ผู้มีความรับผิดชอบฝึกอบรมเยาวชนจะต้องมีการชี้แนะให้เยาวชนรู้จักใช้วิจารณญาณ เลือกรับและเลือกปฏิบัติ เพื่อให้เยาวชนได้ดำเนินชีวิตตามแนว วัฒนธรรมไทยได้อย่างถูกต้อง และสืบทอดเป็นมรดกสู่เยาวชนรุ่นต่อ ๆ ไป ผู้มีหน้าที่อบรม ปลูกฝัง วัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะโรงเรียนทุกระดับสำคัญมาก เพราะเป็นสถานศึกษาของเด็กในวัยต้นจนถึงวัยรุ่น เด็กจะรับสิ่งต่าง ๆ จากโรงเรียนและจะฝังแน่นในตัวเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ครูอาจารย์ จึงมีความสำคัญต่อเด็กเยาวชนไม่น้อยกว่าพ่อแม่ ครูอาจารย์จึงพึงตระหนักถึงความสำคัญ หน้าที่ของตนด้วยความรับผิดชอบ จึงต้องหมั่นฝึกฝน อบรมปลูกฝังนักเรียนสม่ำเสมอ

ดันฮิล เวอร์เนอร์ (Dunhill Verner, 1965) ได้กล่าวถึงความสามารถพื้นฐานของอาชีพครูไว้ว่า จะต้องมีความรู้และทักษะในเนื้อหาวิชาที่สอนและในสิ่งที่นักเรียนอยากรู้ ต้องเข้าใจเด็ก ปรับปรุงความรู้ที่มีอยู่และรู้จักสอนให้เหมาะสมกับวัย ความถนัด และความสนใจของเด็ก สามารถใช้ทักษะการสอนที่จำเป็น เช่น การวาดภาพ การตั้งคำถาม การคิดลายมือ เป็นต้น นอกจากนี้ ครูยังต้องเป็นตัวอย่างที่ดีของเด็กที่มีความจริงใจต่อทุกคน จัดบรรยากาศในห้องเรียน ให้น่าเรียน ส่งเสริมให้เด็กรู้จักคิดและมีความสามารถในการทำงาน ซึ่งจะมีผลให้เด็กเกิดความสนใจ และมีความกระตือรือร้นในการศึกษาด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม

สุจริต เพียรชอบ (2514) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ครูควรแนะนำให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของไทย ตลอดจนการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม วิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมอาจทำได้หลายอย่าง เช่น

1. แทรกเรื่องวัฒนธรรมในวิชาขณะสอน
2. จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับวัฒนธรรม โดยจัดให้มีชุมนุมวัฒนธรรมขึ้น
3. พานักเรียนไปร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีการจัดขึ้นในชุมชน

วัฒนธรรมเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมความคิด ความเชื่อ ตลอดจนทัศนคติของคนในสังคมนั้น ๆ ดังนั้น ในการเรียนการสอนจึงเป็นหน้าที่ของครูผู้สอนที่จะต้องวางรากฐานความรู้ด้านวัฒนธรรมให้แก่เด็กนักเรียน ซึ่งสามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น ใช้รูปภาพ (แสดงลักษณะ

อาคารบ้านเรือน, การแต่งกาย) ภาพยนตร์ (แสดงลักษณะท่าทาง คำพูด พฤติกรรม) เป็นต้น (วัลลภา ไทยจินดา, 2525) และที่น่าสังเกตว่ามีการนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ในการศึกษาทั้งในและนอกระบบอย่างได้ผล เช่น สมาคมวางแผนครอบครัว และสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนได้ใช้สื่อพื้นบ้านประเภท ลำตัด เพลงพื้นบ้าน ฯลฯ รณรงค์ให้ประชาชนไปใช้บริการวางแผนครอบครัว ทำหมัน กรมการศึกษานอกโรงเรียนใช้สื่อพื้นบ้านประเภท ลิเก ลำตัด หมอลำ หนังตะลุง ในการประชาสัมพันธ์ โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ ชักจูงให้เห็นความสำคัญของการรู้หนังสือ และชักชวนให้ผู้รู้หนังสือเป็นอาสาสมัครสอนหนังสือให้แก่ผู้ไม่รู้หนังสือ เป็นต้น (ศิริพรรณ สายหงษ์, 2529)

การดูกับศิลปะมักจะถูกนำมาเป็นสื่อประกอบกันในการเรียนการสอน และในทางอ้อมศิลปะยังได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมต่าง ๆ อันได้แก่ ชนบทรรมนิยมประเพณีรวมไปถึงศาสนาด้วยตัวอย่างนี้ จะเห็นได้จาก ศิลปอิสลาม ซึ่งจะไม่มิลักษณะเลียนแบบให้เหมือนจริง มีลักษณะเป็นนามธรรม หลีกเลียงเรื่องเกี่ยวกับรูปร่างมนุษย์ จะแสดงออกในเรื่องราวที่เป็นธรรมชาติ เกี่ยวกับต้นไม้ ใบไม้ (นันทา โรจนอุดมศาสตร์, 2526)

ในทางพุทธศาสนา รูปแบบการแสดงออกทางศิลปะ เป็นไปตามแนวคิดในศาสนา เช่น เชื่อว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นสิ่งที่สมมุติขึ้น ไม่มีอะไรเป็นจริงเลย ดังนั้นการแสดงออกทางศิลปะจึงออกมาในลักษณะตีความ เช่น พระธรรมจักรที่เป็นรูปร่างล้อ ต้องการแสดงให้เห็นว่าหมุนไปท่ามกลางโลกของทุกข์ (เทพศิริ สุขโสภา, 2518)

ดังนั้นครูที่มีบทบาทได้การศึกษา และส่งเสริมวัฒนธรรม จึงควรวหาแนวทางนำสื่อที่มีคุณค่าและน่าสนใจ ถ่ายทอดวัฒนธรรมและการเรียนรู้ไปสู่นักเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ

### งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พื้นฐานทางวัฒนธรรมของคนมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมากต่อการอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว พื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ต่างกันก็ย่อมจะอธิบายหรือแปลความหมายของสิ่งที่รับรู้ต่างกัน (จิตรา ศรีเจริญ, 2532)

ในการสื่อความหมาย หากเราไม่สามารถใช้ภาษาในการสื่อสารกันได้ การใช้ภาพเพื่อสื่อความหมายดูจะเป็นไปได้ยาก เพราะความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นอุปสรรคที่สำคัญ (Nikos Metallons, 1983)

ภาพไม่สามารถใช้เป็นสื่อสากลได้ เพราะภาพมักถูกแปลความหมายจากประสบการณ์เดิมของผู้มองภาพ เช่น สำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวไชปรัส ได้ส่ง โปสเตอร์เทวีวินส์ไปยังคิวเวต ภาพนั้นจะ ไม่มีการเผยแพร่ เนื่องจากขัดกับกฎหมายของอิสลามที่จะลงโทษคนที่ลักทรัพย์ด้วยการตัดแขน ซึ่งชาวคิวเวตจะเข้าใจว่าหญิงไชปรัสเป็นชโอมย (Edgar Dale, 1961)

รูปภาพเปรียบเสมือนภาษาสากลที่นานาชาติ สามารถเข้าใจได้เหมือน ๆ กันถ้ารูปภาพเป็นภาพที่ชัดเจน เช่น ภาพการจราจรที่แออัดในกรุงเทพฯ อาจเป็นสิ่งไม่น่าเชื่อสำหรับคนที่อยู่ในชนบทที่ห่างไกลมาก ๆ หรือการใช้เรือลำปั้นเป็นที่อยู่อาศัยของชาวฮ่องกงก็เป็นสิ่งที่ไม่น่าเชื่อสำหรับคนที่อยู่ในประเทศที่กว้างขวาง (สุรพล เกียนวัฒนา, 2521)

จากแนวคิดที่หลากหลายกันนี้จึงมีผู้สนใจทำการวิจัยเกี่ยวกับการแปลความหมายภาพและวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

มิลเลอร์ (Miller, 1973) ทำการศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ภาพในวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. ในการรับรู้ภาพแบบต่าง ๆ ผู้สังเกตจะต้องเคยมีประสบการณ์กับรูปภาพมาก่อน และต้องสามารถรับรู้สิ่งชี้แนะในรูปภาพนั้นด้วย
2. ประสบการณ์ตรงของผู้สังเกตที่มีต่อรูปภาพอาจมีความสำคัญต่อการรับรู้สิ่งชี้แนะความลึกในภาพ
3. ประสบการณ์ของผู้สังเกตที่มีต่อรูปภาพอาจจะมีสัมพันธ์กับตัวแปรอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดทักษะในการรับรู้รูปภาพ

ลันเนอร์ (Lanners, 1973 อ้างถึงใน Rune Petterson, 1982) ได้ศึกษาการรับรู้รูปทรงของภาพของคนในสังคมเกษตรกรรมกับคนในสังคมอุตสาหกรรมพบว่า คนในสังคมเกษตรกรรมที่ไม่ค่อยมีการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ไม่ชอบภาพที่มีเส้นตรงหรือมีทรงเหลี่ยม แอนนิสและฟรอสท์ (Annis and Frost, 1973) ก็พบว่า ชาวอินเดียนแดงในประเทศแคนาดา ไม่สามารถรับรู้หรือแยกแยะภาพลวงตาที่มีมุมและด้านเป็นเส้นตรงได้เหมือนกับชาวแคนาดาทั่วไป ซึ่งผลการทดลองนี้ได้ผลเช่นเดียวกับ ออลพอร์ต และเพทลิกิว (Allport and Petiigrew, 1975) ที่ได้ทดลองกับชนชาติแอฟริกาใต้ เผ่าซูลูและบันตู ซึ่งคำอธิบายของการทดลองทั้งสองกรณีนี้ เชื่อว่าคนในสังคมเกษตรกรรมชอบรูปร่างกลมตามธรรมชาติ รูปร่างอ่อนช้อย บ้านของพวกเราเราก็สร้างเป็นทรงเหมือนรูปไข่ ส่วนคนในสังคมอุตสาหกรรม นั้น



ในเมืองเต็มไปด้วยเส้นตรงของถนน มุมรูปทรงสี่เหลี่ยมจตุรัสและสี่เหลี่ยมผืนผ้าของตึกสมัยใหม่  
ในป่าและทุ่งหญ้าอมปราศจากรูปทรงเรขาคณิต

อลิซาเบต ซี แกทตันตัน และริชาร์ด ทักเคอร์ (Elizabeth C. Gatlinton and Richard Tucker, 1971) ได้ทำการวิจัยเด็กนักเรียนฟิลิปปินส์ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเพื่อทดลองดูว่า เด็กไม่ชอบหรือชอบซึ่งวรรณคดีอังกฤษและอเมริกัน เนื่องจากปัญหาทางด้านวัฒนธรรมหรือไม่ ผลจากการวิจัยพบว่า ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมมีผลต่อความเข้าใจหรือความซาบซึ้งในวรรณคดีอังกฤษและอเมริกันในนักเรียนต่างชาติที่มีใช้เจ้าของภาษา

อเล็กซานเดอร์ มินิเตอร์ (Alexander Minter, 1982) ทำการวิจัยการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น โดยให้นักเรียนผิวขาว ผิวดำ และผู้ใหญ่ในแฟรงค์ เฟร็ด รัฐเพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา ออกสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน การสัมภาษณ์ใช้คำถามเกี่ยวกับความเชื่อและทัศนคติ แนวคิดในเรื่องของเชื้อชาติ สังคมและศาสนา ผลการวิจัยได้อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชน ช่วยให้เข้าใจชุมชน และทำให้ความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมในโรงเรียนและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เข้ากันได้

ยู (Yoo, 1984) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรายละเอียดของภาพและการรับรู้ตัวชี้ความลึกของภาพที่มีภาพแบบพื้นผิว 2 มิติของเด็กเกาหลีกับเด็กอเมริกัน โดยใช้ตัวชี้ความลึกเส้นตรงแบบซ้อนกัน และแบบขนานโดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กเกาหลีอายุ 5 ปี และ 6 ปี จำนวน 80 คน ผลปรากฏว่า มีความสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบทางด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมกับพัฒนาการในด้านการรับรู้ภาพ และไม่มี ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเกี่ยวกับการรับรู้ความลึกระหว่างเด็กเกาหลีกับเด็กอเมริกัน ซึ่งอาจเนื่องมาจากการเรียนรู้และประสบการณ์เดิมที่ได้รับมา อันเป็นผลกระทบมาจากสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน

วิรุฬห์ ตั้งเจริญ (1987) ศึกษาวิจัยการข้ามวัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้และความสามารถในการวาดรูปในกลุ่มของเด็กที่มาจากสหรัฐอเมริกาและประเทศไทย เพื่อวัดเปรียบเทียบผลกระทบของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่มีต่อการรับรู้ภาพของเด็กและความสามารถในการวาดรูป โดยทดลองกับนักเรียนชายไทยและชาวอเมริกันเกรด 1, 3 และ 5 จากโรงเรียนเอกชนและมีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมระดับปานกลาง ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างชาวไทยจะมีวุฒิภาวะทางความคิดและการรับรู้แบบวิเคราะห์มากกว่ากลุ่ม ตัวอย่างชาวอเมริกัน และกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุมากขึ้นก็จะมีวุฒิภาวะทางความคิดและการรับรู้แบบวิเคราะห์มากขึ้น รวมทั้งระดับของการรับรู้แบบวิเคราะห์ และวุฒิภาวะทางความคิด มีแนวโน้มจะยิ่งมีมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมที่ต่างกัน



กอบแก้ว สิงห์ดี (2520) ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของนิสิตครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มีต่อวัฒนธรรมไทย" ผลการวิจัยพบว่า นิสิตส่วนใหญ่มีความคิดเห็นและซาบซึ้งต่อลักษณะความสำคัญของวัฒนธรรมไทยด้านศิลปกรรม ภาษา ศาสนา จรรยา มารยาท การแต่งกาย ส่วนความรู้สึกรู้สึกที่มีการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมไทยนั้น นิสิตมีความเห็นว่า วัฒนธรรมไทยด้านการใช้ภาษา ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา ความรู้สึกที่มีต่อ วรรณคดีไทย การแต่งกาย การยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี การเคารพยกย่องผู้ใหญ่ เปลี่ยนแปลงในทางเลวลง

วิมล คำศรี (2522) ทำการวิจัยเรื่อง "การสอนคติชนวิทยาในวิทยาลัยครูภาคใต้" สรุปผลได้ว่า ครูอาจารย์ส่วนใหญ่มีประสบการณ์และมองเห็นคุณค่าหรือความสำคัญของคติชนวิทยาหลักสูตร และเนื้อหาคติชนวิทยาน่าสนใจ เพราะก่อให้เกิดคุณค่าในด้านต่าง ๆ คือ ช่วยให้นักเรียนเกิดความรัก ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ช่วยให้นักเรียนเข้าใจในรูปแบบของวัฒนธรรมและพฤติกรรมการสร้างสรรค์ของกลุ่มชนในท้องถิ่น ช่วยให้นักศึกษาสามารถปรับตัวให้เข้ากับท้องถิ่นและเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันในกลุ่มชน และช่วยให้นักศึกษาได้ อนุรักษ์ และพัฒนาตลอดจนเผยแพร่วัฒนธรรมให้กว้างขวางขึ้น แต่ครูอาจารย์ยังมีความรู้ความชำนาญไม่เพียงพอ ด้านวิธีสอนและกิจกรรม ครูอาจารย์และนักศึกษาต่างเห็นว่า การเรียนการสอนคติชนวิทยาจะมีประสิทธิภาพสูง ให้ใช้วิธีสอนแบบฝึกปฏิบัติจริง แบบศูนย์การเรียน แบบสาธิต แบบอภิปราย รายงานและมีกิจกรรมหลายอย่าง แต่ในทางปฏิบัติครูอาจารย์ยังใช้การบรรยายและบอกจดย่อยมาก ไม่ค่อยมีกิจกรรมอื่น ด้านเอกสาร และวัสดุอุปกรณ์ ครูอาจารย์และนักศึกษาต่างเห็นความสำคัญและคุณค่าของ เอกสารและวัสดุอุปกรณ์ แต่ เอกสารและวัสดุอุปกรณ์มีน้อย และนำมาใช้ประโยชน์ยังไม่เต็มที่

กมล รอดคล้าย (2526) ได้วิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นครูเกี่ยวกับบทบาทของครูภาษาไทยในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย" ผลการวิจัยพบว่า ครูภาษาไทยส่วนใหญ่ไม่เคยเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทยเลย ในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูภาษาไทยมีความเห็นว่า ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งชุมนุมวัฒนธรรมไทย โดยให้นักเรียนมีส่วน ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนและควรมีการปรับปรุงหลักสูตรให้เน้นเนื้อหาวัฒนธรรมไทยให้มากขึ้น นอกจากนี้ครูภาษาไทยควรมีบทบาทในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย เนื่องจากภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและถ่ายทอดวัฒนธรรมและเนื้อหาวิชาภาษาไทยมีความเหมาะสมในการสอดแทรกความรู้ทางวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ

นฤทธิ์ ศรีวรรณ (2526) ได้ศึกษาบทบาทของวิทยาลัยครูในเขตภาคใต้ ที่มีต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติ พบว่า การดำเนินบทบาทในการทำนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ ของวิทยาลัยครูในเขตภาคใต้ ยังจัดอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย ส่วนด้านปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรม มีปัญหาด้านบุคลากรและปัญหาในด้านวิชาการเป็นปัญหาสำคัญ

ลักขณา เรชาศิลา (2526) ได้ศึกษาบทบาทของวิทยาลัยครูในเขตภาคเหนือ ที่มีต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติ พบว่า วิทยาลัยครูในเขตภาคเหนือยังดำเนินบทบาท ในการทำนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติได้ไม่เต็มที่ การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย ในด้านการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริม เผยแพร่ ฟันฟู ปลูกฝัง และจรรโลงวัฒนธรรม วิทยาลัยครูในเขตภาคเหนือปฏิบัติอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย

ปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานหรือการทำนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นของวิทยาลัยครูในเขตภาคเหนืออยู่ในระดับค่อนข้างน้อย แต่ปัญหาที่อยู่ในระดับสูงกว่าด้านอื่น ๆ คือ ปัญหาคะลาการ และปัญหาอื่น ๆ เช่น ความสนใจของอาจารย์ในกิจกรรมด้าน วัฒนธรรม ความเหมาะสมของเวลาในการจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรม

วัลยา โกล่อม (2530) ทำการวิจัยเรื่อง "สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาเพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมสร้างวัฒนธรรมไทย ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนในสังกัด กรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร" การวิจัยพบว่า ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นตรงกันว่าครูส่งเสริมให้นักเรียนศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเรื่อง วัฒนธรรมจากสื่อมวลชนมากที่สุด เกี่ยวกับการจัดสภาพห้องเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรม ครูส่วนใหญ่ไม่จัดสภาพ ห้องเรียนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย สำหรับครูจะจัดป้ายนิเทศมากที่สุด

จิตรา ศรีเจริญ (2532) ได้มีการศึกษาเปรียบเทียบการแปลความหมายของภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมต่างกัน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่อยู่ทางภาคเหนือ กับนักเรียนที่อยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทย พบว่า นักเรียนที่มีวัฒนธรรมภาคเหนือ ใช้พื้นหลังวัฒนธรรมของตนในการแปลความหมายภาพ ในขณะที่นักเรียนที่มีวัฒนธรรมภาคใต้จะแปลความหมายของภาพตรงตามเนื้อหาที่ปรากฏ และองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่นักเรียนแปลความหมายได้ต่างกัน คือ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและศิลปะ

ศิรินทร เศรษฐการุณย์ (2532) ได้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งของสาระในภาพกับความแตกต่างทางพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีต่อการระลึกรูปภาพได้ของผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือ พบว่า

1. ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่ง ของสาระในภาพกับความแตกต่างพื้นฐาน วัฒนธรรมที่มีต่อการระลึกภาพ ได้ของผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือ
2. ผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือที่มีพื้นฐานวัฒนธรรมต่างกันระลึกสาระของภาพได้ไม่ ต่างกัน

จากเอกสารและงานวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นแนวคิดที่ว่า นักเรียนที่มีพื้นฐานทาง วัฒนธรรมต่างกัน ย่อมจะมองภาพและแปลความหมายได้ต่างกันด้วย ผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษา ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมในภาพในหนังสือการ์ตูนกับพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีต่อความเข้าใจ ใน การอ่านของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1